

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

2009 METŲ VEIKLOS ATASKAITA
2010-03-22 Nr. 4-1

T U R I N Y S

I	Ižanga	3
II	Skundų analizė	7
III	Kontrolės ir priežiūros procese atsiskleidusios pagrindinės problemos ir teikti siūlymai	19
3.1.	Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos	19
3.2.	Pagalbos vaikui ir šeimai teikimo	22
3.3.	Vaikų, kurių tėvai yra atsidūrę ypatingose situacijose	26
3.4.	Vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto ir pagalbos smurto aukoms	28
3.5.	Vaiko apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio	40
3.6.	Vaiko globos srityje	43
3.7.	Vaiko paėmimo iš šeimos, globos instituto teisinio reglamentavimo tobulinimo	46
3.8.	Nepilniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo ir mediacijos trūkumo	47
3.9.	Nepilnamečių justicijos	48
3.10.	Švietimo srityje	52
3.11.	Naujagimių palikimo saugioje aplinkoje (gyvybės langeliai)	56
3.12.	Vaikų sveikatos užtikrinimo	57
IV	Vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymai gerinant vaiko teisių apsaugą kitose srityse. Dalyvavimas rengiant valstybės periodinius pranešimus dėl atskirų tarptautinių dokumentų įgyvendinimo Lietuvoje bei Lietuvos pozicijas atskirais tarptautinių dokumentų rengimo ir taikymo klausimais	61
V	Vaiko dalyvavimo užtikrinimas. Vaikas kaip teisės subjektas ir aktyvus dalyvis	64
VI	Bendradarbiavimas	66
VII	Kita veikla	70
VIII	Siūlymai	71

I. ĮŽANGA

*Žmogaus teisių stebėjimo institutas kasmetinį
Žmogaus teisių šauklio apdovanojimą
2009 metais skyrė
vaiko teisių apsaugos kontrolierei
Rimantei Šalaševičiūtei*

Lietuva, atsidūrusi ypač reikšmingoje kryžkelėje dėl vaiko teisių apsaugos sistemos kūrimo, „atliko eilę esminių politinių pokyčių šalyje per pastaruosius du dešimtmečius ir parodė, kaip galima iš sovietinės respublikos tapti Europos Sąjungos nare – vienu iš šių pokyčių požymiu tapo kelių Ombudsmenų pareigybių sukūrimas“.¹

Vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos kūrimas taip pat buvo pažymėtas daugeliu pokyčių. Šiandien vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina: valstybė ir jos institucijos; vietos savivaldos institucijos; visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga. Pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų ir kiti įstatymai bei teisės aktai, Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė, ministerijos, prokuratūra, kitos valstybės institucijos rengia ir įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje.

Lietuvos Respublikos *Vyriausybė* vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje:

- 1) rengia ir teikia Seimui svarstyti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus, tvirtina programas;
- 2) vykdo šį ir kitus įstatymus bei teisės aktus;
- 3) nustatyta tvarka priskiria vienos ministerijos kompetencijai vaiko teisių apsaugos valdymo sritį;
- 4) nustato kitų ministerijų kompetenciją.

Ministerijos kompetencija vaiko teisių apsaugos srityje:

- 1) formuoja bei įgyvendina vaiko teisių apsaugos politiką ir kartu su kitomis valstybės bei savivaldybių institucijomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą;
- 2) teikia metodinę paramą savivaldybių institucijoms ir įstaigoms;
- 3) vykdo kitas įstatymuose, teisės aktuose ir ministerijos nuostatuose numatytas funkcijas.

Vaiko teisių apsaugą *savivaldybėse* garantuoja atitinkamos savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos institucijos (skyriai), policijos nepilnamečių reikalų inspektoriai, taip pat mokyklos ir kitos institucijos, kurios rengia ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos, vaikų teisės pažeidimų prevencijos priemones.

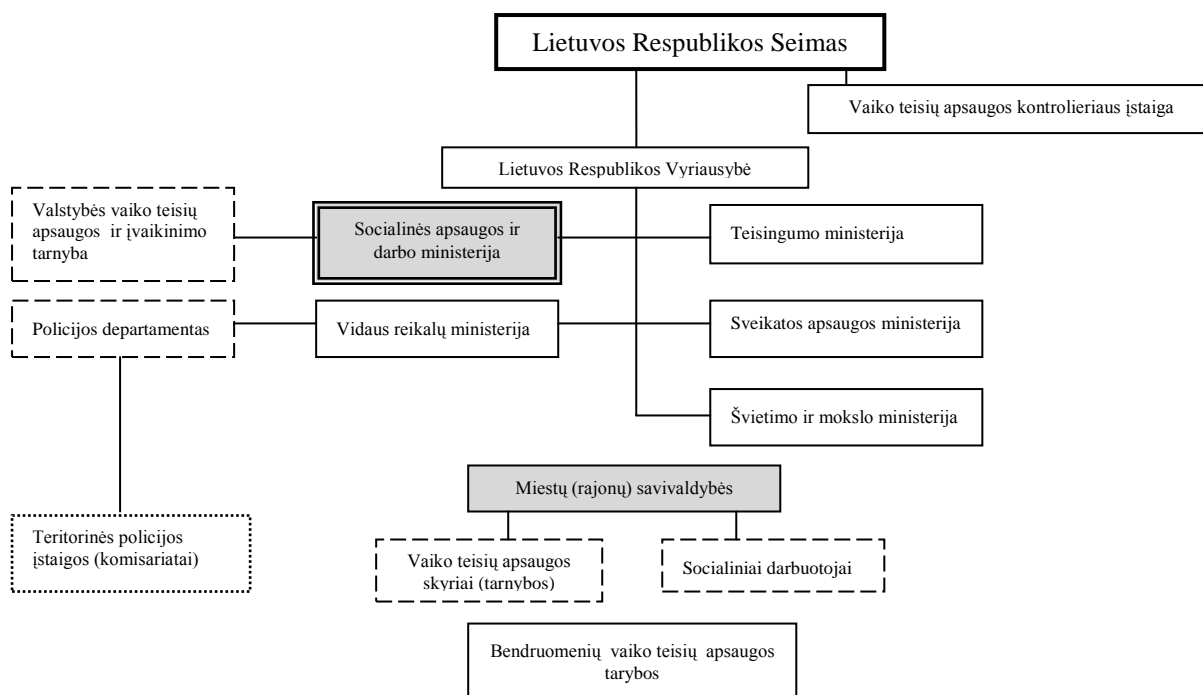
*Už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo kontrolę ir priežiūrą atsako vaiko teisių apsaugos kontrolierius pagal savo kompetenciją.*²

¹ Richard Carver. „Kaip pagerinti Lietuvos vaiko teisių ombudsmeno darbo efektyvumą“. Tyrimas ir rekomendacijos, 2007 m.

² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Žin., 1996, Nr. 33-807; 2006, Nr. 72-2688).

Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema Lietuvoje

Nepriklausomų vaiko teisių apsaugos institucijų (ombudsmenų) veiklos efektyvumo vertinimas ir sėkmė, priklausanti nuo santykių su kitomis valdžios institucijomis

Nepriklausomų vaiko teisių gynimo institucijų vaidmens skatinant ir ginant vaiko teises ir teisėtus interesus ir veiklos rezultatų vertinimas priklauso nuo daugelio veiksnių, taip pat ir nuo institucijos santykių su vykdomosios valdžios institucijomis, teisėsaugos ir kt. institucijomis ir organizacijomis.

Pripažįstama, jog nacionalinių žmogaus teisių gynimo institucijų veiklos efektyvumas tam tikra prasme priklauso nuo to, kaip vystomi ir palaikomi geri dalykiniai santykiai su vykdomosios valdžios institucijomis. Tačiau problemą dažniausiai suformuoja tai, jog valdžios institucijos natūraliai užima gynybinę poziciją, kai jaučia, jog gali būti kritikuojamos. Todėl tuo pačiu metu Ombudsmeno vaidmuo dažniausiai nėra pakankamai gerai suprantamas ir iškyla pavojus priešiškų santykių vystymuisi.³ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos efektyvumo priklausymas nuo vykdomosios valdžios santykio ir požiūrio į instituciją būdingas ir Lietuvai, o ne visada teisingai suprantamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vaidmuo bei išsakytą kritika sudaro prielaidas ir pavojų priešiškų atskirų santykių vystymuisi.

Ekspertai išskiria, jog nepriklausomų žmogaus teisių gynimo institucijų (ombudsmenų) santykiai su policijos ir įkalinimo įstaigų struktūromis paprastai įvardijami kaip geri ir konstruktyvūs. Manoma, jog tai lemia keletas pagrindinių faktorių. Paminėtina, jog iš vienos pusės šios institucijos paprastai būna praėję mokymus apie tuos standartus, kurių tikimasi iš jų dirbant demokratinės valstybės santvarkoje, todėl neatsitiktinai į Ombudsmeną jie žiūri kaip į tą instituciją, kuri gali padėti pasiekti tų standartų.⁴

Galima teigti, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos santykiai su policija ir įkalinimo įstaigų administracija galėtų būti įvardinti kaip konstruktyvūs ir dalykiški, nepaisant neretai išsakomos kritikos, kuri taip pat priimama konstruktyviai, dalykiškai išsprendžiant keliamas problemas.

³ Richard Carver, Alexey Korotaev. Nacionalinių žmogaus teisių gynimo institucijų efektyvumo vertinimas, 2007.

⁴ Ten pat.

Ekspertai išskiria, jog problematiškesni santykiai susiklosto su prokuratūra. Bendraisiais bruožais išskiriama, jog tai lemia keletas priežasčių: pirmiausia, istoriškai susiklostęs prokuroro vaidmuo, kuris iš esmės keičiasi pakankamai iš lėto. Kita priežastis – daugiau struktūrinė, kuri lemia tai, jog tarp prokuratūros ir Ombudsmeno susiklosto dvejopi santykiai: iš vienos pusės prokuratūra gali veikti kaip vykdančioji institucija Ombudsmeno vardu, pavyzdžiui, kreipiantis į teismą. Iš kitos pusės prokuroras taip pat gali būti skundų gavėjas, vykdamas savo funkcijas, kaip prižiūrintis tyrimą asmuo. Tokia dvejopa padėtis, kartais sukelia problemas.⁵

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla ir praktika rodo, jog konstruktyvus bendradarbiavimas su prokuratūra davė nemažai teigiamų pokyčių ar bent tapo paskata juos įgyvendinti. Nepaisant konstruktyvaus bendradarbiavimo, galima išskirti, jog santykių padėtį apsunkina aplinkybės, kuriomis pats prokuroras tampa skundžiamuoju pareigūnu, įvertinant Lietuvos teismų praktikos suformuotą taisyklę, kuri labai aiškiai tokiais atvejais paskirstė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir aukštesniojo prokuroro kompetenciją – vaiko teisių apsaugos kontrolierius, turėdamas pagrindą manyti, jog prokuroras pažeidžia teisės aktų nuostatas ir vaiko teises bei teisėtus interesus, turi informuoti aukštesnįjį prokurorą ir pagal kompetenciją prašyti įvertinti jam pavaldaus prokuroro veiksmus ar neveikimą. Kontrolierius pats vertindamas atskiro prokuroro veiksmus pažeidžia prokuroro nepriklausomumo principą ir viršija savo kompetenciją.⁶

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kaip nepriklausomos specializuotos institucijos modelis

Egzistuoja keletas Ombudsmenų modelių, išskiriant pagrindines veiklos kryptis ir pobūdį: pirmajam modeliui būdinga tai, kad jis sprendžia problemas, kai gauna piliečių skundus, antrajam būdinga tai, kad jis formuoja politiką, visuomenės bei valdžios institucijų nuomonę, teikia siūlymus dėl sistemos tobulinimo ir pan.

Lietuvoje vaiko teisių apsaugos kontrolierius pagal įstatymų leidėjo pavestas funkcijas ir priskirtą kompetenciją vykdo tiek individualių skundų nagrinėjimą, tiek dalyvauja tobulindamas vaiko teisių apsaugos sistemą (formuoja politiką, visuomenės bei valdžios institucijų nuomones, teikia siūlymus dėl teisinio reglamentavimo ir pan.), t. y. pagal turimus žmogiškuosius ir finansinius išteklius vykdo tiek retrosppektyvią, tiek perspektyvią kontrolę. Vertinamasis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus modelio ir vykdomos konkrečios praktinės veiklos Lietuvoje vertinimas dar 2007 metais buvo pateiktas *Richard Carver* ataskaitoje „Kaip pagerinti Lietuvos vaiko teisių Ombudsmeno darbo efektyvumą“. Ataskaitoje pažymėta, jog geriausiai veikia tos žmogaus teisių apsaugos institucijos, kurios atranda svarbiausias žmogaus teisių sritis ir imasi sisteminės veiklos šioje srityje, todėl tyrėjas teigiamai įvertino sisteminį požiūrį į visus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijos veiklos aspektus.

Aptardamas nepriklausomų vaiko teisių gynimo institucijų vystymąsi ir vaidmenį Europoje, kalbėdamas apie individualių skundų tyrimo mandato turėjimą, Trond Waage, buvęs Norvegijos vaikų Ombudsmenas, UNICEF ekspertas, pabrėžė, jog, įgyvendinant nepriklausomo vaiko teisių gynėjo mandatą tiriant individualius skundus, dalis jų būna susijusi su krizinėmis situacijomis, kurie turėtų būti perduoti atsakingoms institucijoms, kurios spręstų klausimą ir pagal Ombudsmeno reikalavimą informuotų apie atliktus veiksmus. Ne mažiau svarbu, kad Ombudsmeno darbo metodai būtų aiškiai perduodami visuomenei, kaip „supratimo kontraktas“ tam, kad išvengti neteisingu lūkesčių, nusivylimo ar pykčio.

Pastarasis aspektas (informavimas apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą) šiandienos aktualijų kontekste galėtų būti pripažintas kaip silpnybė, kuriai įveikti pasitelkiamos stiprybės ir galimybės ne visada garantuoja reikiamą rezultatą. Reikėtų pripažinti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos viešas vertinimas, aptarimas, atskirų individualių atvejų viešas nagrinėjimas atskleidė keletą pagrindinių aspektų, kurie neišvengiamai susiję ir su netikslia

⁵ Ten pat.

⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. kovo 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A(502)-293/2008.

informacija apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos paskirtį, funkcijas, vietą ne tik vaiko teisių apsaugos sistemoje, tačiau ir apskritai valstybės valdžių sistemoje.

Vertinant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos vietą valstybės valdžios pasidalijime, pirmiausia reikėtų pabrėžti, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą sudėtinga būtų priskirti kuriai nors iš trijų valdžių, nepaisant to, jog labiausiai ji yra susijusi su valstybės įstatymų leidžiamąja valdžia.

Vertinant vaidmenį ir vietą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje, labai svarbu išskirti, jog būtent pasaulyje pripažįstami (rekomenduojami) ir įstatymų leidėjo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme įtvirtinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimai lemia, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius, nagrinėdamas individualius skundus, vykdydamas politikos formavimo, sistemos tobulinimo ir pan. funkcijas, teikia rekomendacinio pobūdžio siūlymus atsakingoms institucijoms, tačiau vykdomosios valdžios veikloje, t. y. ir konkrečių sprendimų įgyvendinime nedalyvauja, priešingu atveju, susidarytų prielaidos iškreipti paties šio instituto paskirtį ir nepriklausomumą.

Silpnybių pripažinimas ir veikla bei darbas, kuris leistų jas paversti stiprybėmis ir galimybėmis dirbant vaiko teisių apsaugos srityje, visada lieka prioritetu vertinant kiekvieno subjekto veiklą.

II. SKUNDŲ IR VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA PRADĖTŲ TYRIMŲ ANALIZĖ

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įgyvendindamas vaiko teisių ir jo teisėtų interesų laikymosi priežiūros ir kontrolės uždavinį, atlieka tyrimus pagal asmenų skundus arba savo iniciatyva.

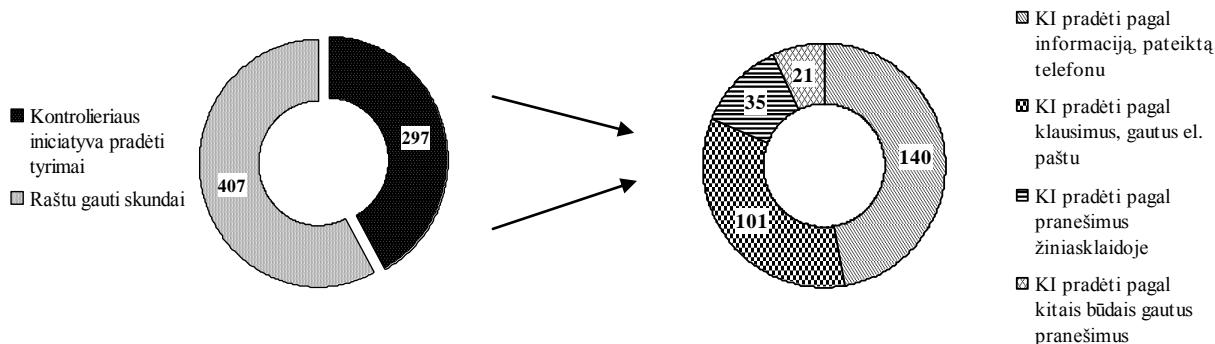
Vaiko teisių apsaugos kontrolierius tiria pareiškėjų skundus bei savo iniciatyva pradeda tyrimus dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, taip pat skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje. Tiek fizinis, tiek juridinis asmuo į vaiko teisių apsaugos kontrolierių gali kreiptis raštu, žodžiu ar elektroniniu paštu (adresu vaikams@lrs.lt). Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui įstatymu suteikta teisė turint informacijos apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų galimus pažeidimus, nenurodytus skunduose, arba gavus informacijos apie vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimus žodžiu ar elektroniniu paštu, pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2009 m. jau antrus metus veikė nemokama telefono linija 8 800 01230 (pradėjo veikti nuo 2008 m. vasario 20 d.), kuria pareiškėjai gali informuoti apie pastebėtus vaiko teisių pažeidimus, galimai netinkamą vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų, socialinių darbuotojų, pedagogų, globos bei kitų įstaigų darbuotojų pareigų atlikimą ir kt.

Ataskaitinis 2009 metų vaiko teisių apsaugos kontrolierės veiklos laikotarpis pasižymėjo dideliu pareiškėjų aktyvumu. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje per 2009 metus buvo gauti 407 skundai raštu, pradėti 297 tyrimai kontrolieriaus iniciatyva (1 grafikas), gauta 570 paklausimų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos internetinėje svetainėje <http://vaikams.lrs.lt> ir elektroniniu paštu vaikams@lrs.lt (2 grafikas), 257 skambučiai telefonu, kuriais pranešta apie galimus vaiko teisių pažeidimus.

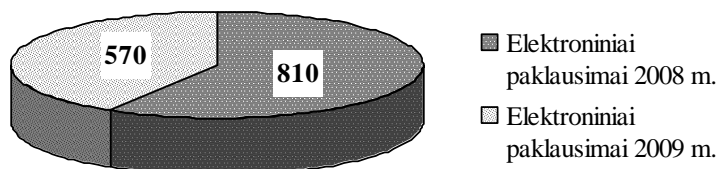
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOJE 2009 m. RAŠTU GAUTI SKUNDAI IR PRADĖTI TYRIMAI KONTROLIERIAUS INICIATYVA (KI)

1 grafikas

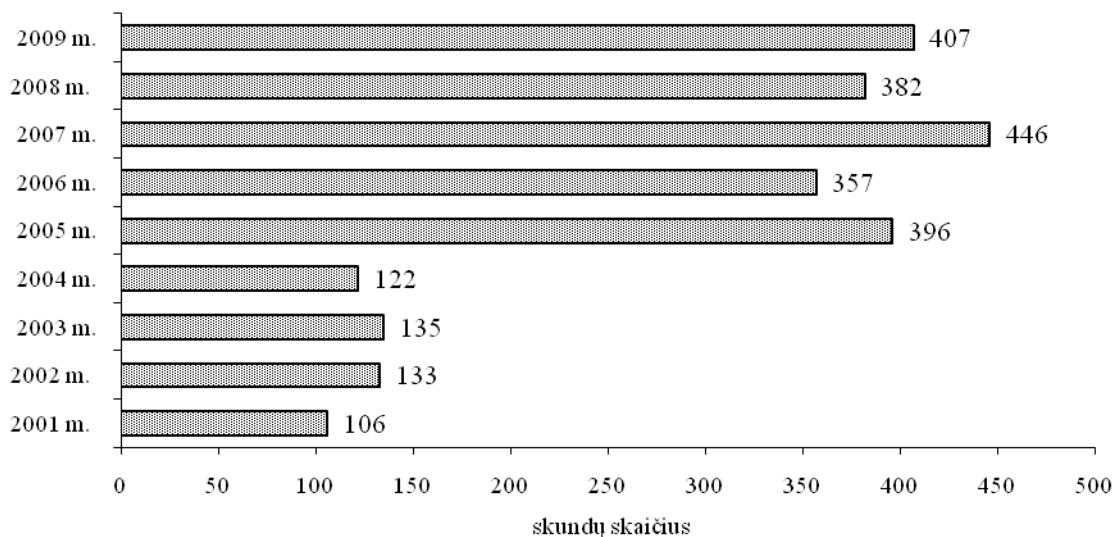
**2008-2009 M. ELEKTRONINIŲ PAŠTŲ GAUTI
PAKLAUSIMAI**

Vertinant statistinius duomenis (3 grafikas) matyti, jog nuo 2005 metų gaunamų skundų skaičius yra pakankamai pastovus. Tai rodo visuomenės švietimo apie vaiko teises ir jas ginančias institucijas rezultatus bei visuomenės pasitikėjimo vaiko teisių apsaugos kontroliere bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga stabilumą.

Pažymėtina, kad nors kiekybiniai gaunamų skundų rodikliai išlieka stabilūs, kinta skundų problematika (skundo dalykas).

2001-2009m. RAŠTU GAUTI SKUNDAI

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės iniciatyva 2009 m. pradėtų tyrimų, kuriais siekiama išsiaiškinti galimus vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų atvejus (nurodytus žodiniuose ar elektroniniu paštu gautuose pranešimuose, visuomenės informavimo priemonėse), skaičius išliko stabilus, atsižvelgiant į tai, jog, lyginant su 2001-2007 m. laikotarpiu šių tyrimų skaičius yra išlikęs pakankamai didelis (4 grafikas). Pastebėtina, jog didinant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus prieinamumą kiekvienam asmeniui, norinčiam pranešti apie galimus vaiko teisių pažeidimus, sudarytos galimybės pateikti tam tikrą informaciją ir elektroniniu paštu. Aktyvus asmenų informacijos teikimas elektroniniu paštu, nesant galimybės patvirtinti rašančiojo asmens tapatybę, tačiau esant vaiko teisių pažeidimo požymiams, iš esmės sudarė prielaidas išaugti ir vaiko teisių

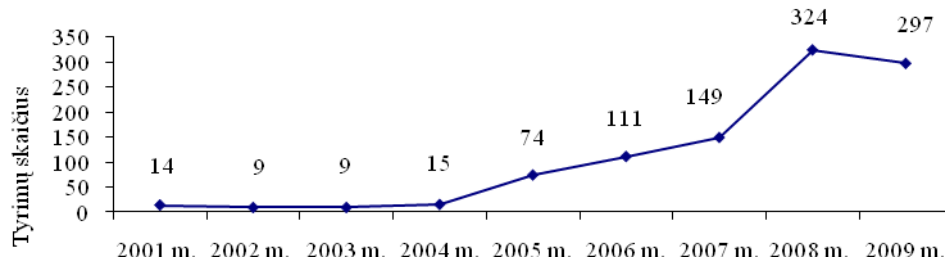

apsaugos kontrolieriaus iniciatyva pradedamų tyrimų skaičiui. Stabilus išliekantis šio pobūdžio tyrimų skaičius taip pat patvirtina ir kontrolierės veiklos ir iniciatyvos stabilumą.

4 grafikas

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS INICIATYVA 2001-2009 m. PRADĖTI TYRIMAI

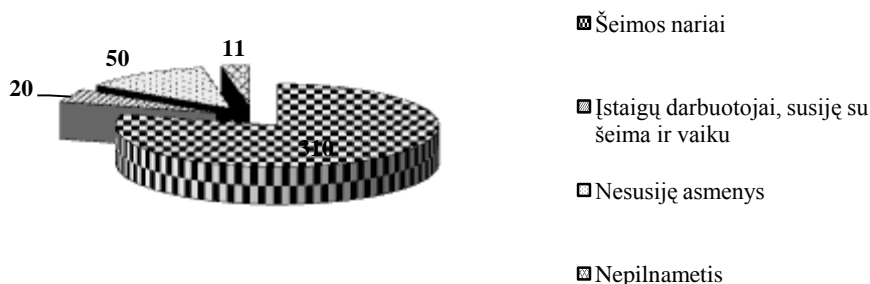

Analizuojant 2009 m. įstaigoje raštu gautus skundus, pastebėtina, kad iš 407 tokių skundų – 21 buvo anoniminis. Be to, 5 skundus pateikę asmenys, pasinaudodami Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme numatyta galimybe, paprašė skundo tyrimo metu neskelbti jų asmens duomenų.

Dažniausiai į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi šeimos nariai – tėvai, seneliai ar kiti giminaičiai (310), pranešdami apie galimus vaiko teisių pažeidimo atvejus. 20 kartų apie galimai pažeidžiamas vaiko teises pranešė įstaigų, susijusių su šeima (mokyklų, darželių ir pan.), darbuotojai. 2009 m. į vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreipėsi 19 nepilnamečių (iš jų: 11 – raštu, 8 – telefonu ir elektroniniu paštu), taip pasinaudodami Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme įtvirtinta kiekvieno vaiko teise savarankiškai kreiptis į kontrolierių ir ginti galimai pažeidžiamas savo teises ir teisėtus interesus. Vaikų kreipimusi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę skaičius, taip pat ir vaikų bendradarbiavimas su vaiko teisių apsaugos kontroliere, nurodytas VI ataskaitos dalyje, rodo vaikų pasitikėjimą kontroliere ir įstaiga.

2009 m. buvo gauta 50 skundų dėl pažeidžiamų vaikų teisių iš asmenų, nesusijusių su vaikais, kurių teisės pažeidžiamos (kaimynų, bendruomenės ir pan.). Asmenų, nesusijusių giminystės ar kt. ryšiais su vaikais skundų skaičius rodo visuomenės aktyvumą ginant vaiko teises, taip pat visuomenės supratimą apie vaiko teises ir jų apsaugą. (5 grafikas).

SKUNDUS RAŠTU PATEIKĘ ASMENYS (PAREIŠKĖJAI)

Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių 2009 m. raštu dažniau kreipėsi moterys (230) nei vyrai (137). Aktyvesni pareiškėjai buvo iš miestų, rajonų centrų ir miestelių (314), pasyvesni – iš kaimiškų vietovių (77).

Didžioji dalis skundų buvo gauta iš Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvoje (348). Siekdami išspręsti problemas, asmenys į kontrolierių kreipėsi ir kolektyviai (mokinių tėvai, mokytojai, bendruomenės ir pan.) – tokių skundų įstaigoje buvo gauta 29. Paminėtina, jog 2009 m. gauti 6 užsienio piliečių, gyvenančių Lietuvoje bei 4 Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių užsienio valstybėse, skundai.

Nagrinėjant 2009 metais gautų skundų duomenis, pastebėtina ir tai, kad kontrolieriaus įstaigoje buvo gauti ne tik fizinių asmenų skundai (372), bet ir juridinių asmenų (valstybės ir savivaldybių institucijų (11), nevyriausybinių organizacijų (6), privačių juridinių asmenų (4)) skundai.

Ne visi 2009 m. gauti skundai kontrolieriui buvo adresuoti tiesiogiai. Per 2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai buvo persiųsti 37 skundai iš įvairių institucijų (Lietuvos Respublikos Prezidentūros kanceliarijos (7), Lietuvos Respublikos Seimo (12), Lietuvos Respublikos Vyriausybės (3), ministerijų (2) bei kitų įstaigų (tarnybų, inspekcijų) (13).

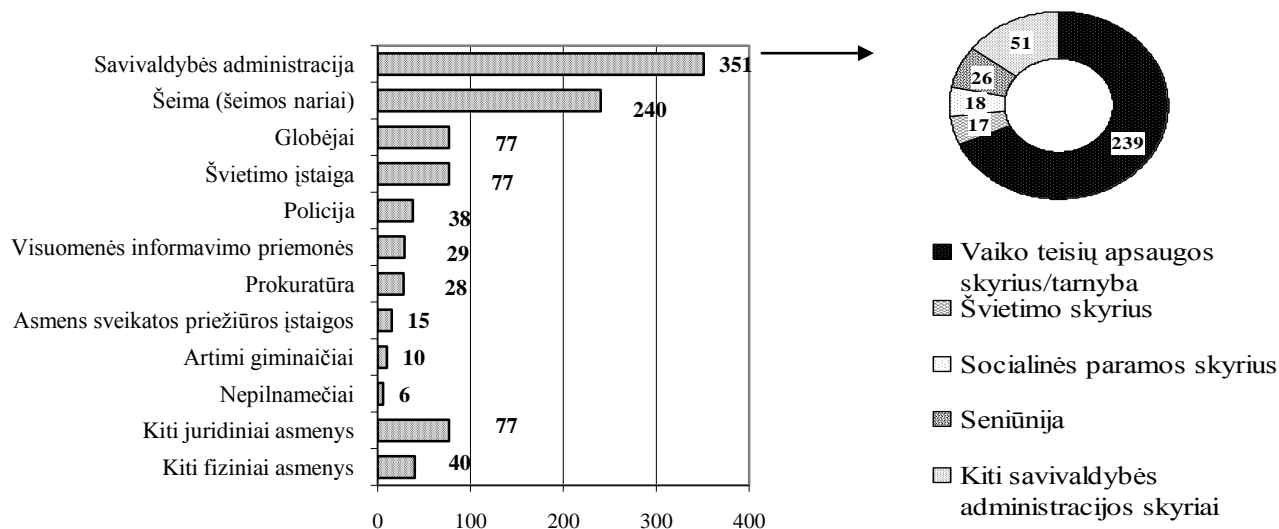
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas numato atsisakymo nagrinėti skundą pagrindus. 2009 m. buvo atsisakyta nagrinėti iš viso 65 skundus (Įstaigoje per ataskaitinį laikotarpį buvo gauti 407 skundai raštu). Atsisakymo priežastys: skunde nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklausė kontrolieriaus kompetencijai (40); vaiko teisių apsaugos kontrolierius netikrina teismų priimtų sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių pagrįstumo ir teisėtumo, skundas tuo pačiu klausimu buvo išnagrinėtas arba yra nagrinėjamas teisme (11); skundas pateiktas pakartotinai, nepateikiant naujų aplinkybių (7); vaiko teisių apsaugos kontrolierius netiria skundų dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo (3) ir kiti įstatyme nurodyti pagrindai, įskaitant perdavimą kompetentingoms institucijoms ir pan. (16).

Analizuojant įstaigoje 2009 metais **pradėtų 704 tyrimų** (gavus skundus ir pradėjus tyrimus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva) duomenis pastebėta, kad daugiausia buvo skundžiamasi dėl savivaldybės administracijos (vaiko teisių apsaugos skyrių (239), seniūnijų (26), švietimo skyrių (17), socialinės paramos skyrių (18) ir kt.) veiklos, galimai pažeidžiančios vaiko teises ir teisėtus interesus, taip pat dėl šeimos narių, globėjų (vaikų globos namų (57) ir šeimų, globojančių vaikus (20)) bei kitų juridinių asmenų (vaikų socializacijos centrų (6), laisvės atėmimo institucijų (4), antstolių kontorų (8) ir kt.) pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų (6 grafikas).

2009 m. PRADĖTI TYRIMAI PAGAL VAIKO TEISES GALIMAI PAŽEIDŽIANČIUS ASMENIS

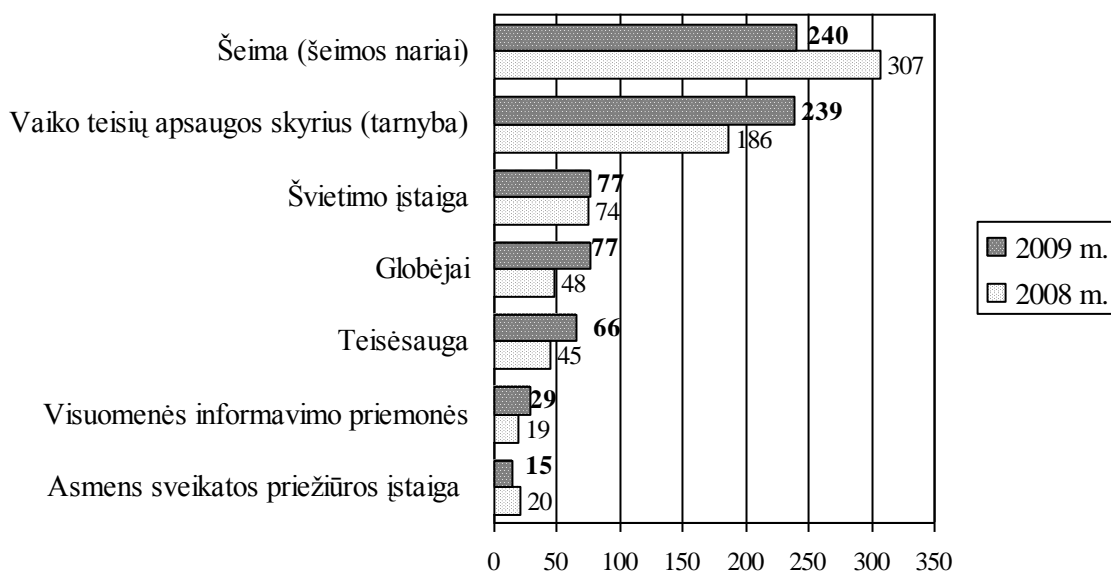
6 grafikas

Lyginant su 2008 m. duomenimis, 2009 m. padaugėjo nusiskundimų dėl galimai vaiko teises ir teisėtus interesus pažeidusių vaiko teisių apsaugos skyrių (2009 m. – 239; 2008 m. – 186) veiksmų ar neveikimo, tačiau sumažėjo skundų dėl šeimoje pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų (2009 m. – 240, 2008 m. – 307) (7 grafikas).

7 grafikas

2008-2009 m. PRADĖTŲ TYRIMŲ PAGAL VAIKO TEISES GALIMAI PAŽEIDŽIANČIUS ASMENIS PALYGINIMAS

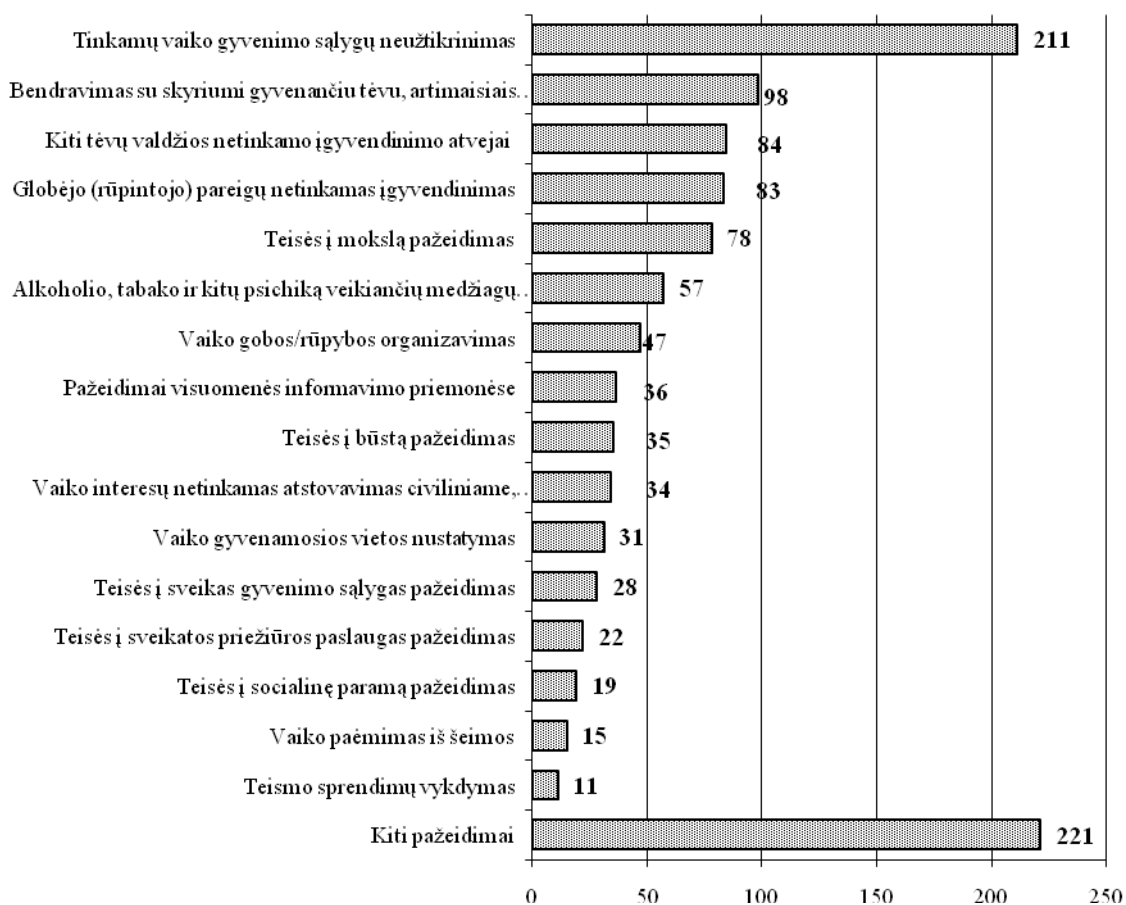
Analizuojant įstaigoje 2009 metais pradėtų tyrimų duomenis pagal vaiko teisių pažeidimų pobūdį, dažniausiai buvo skundžiamas netinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas. Iš 385 tokių atvejų – dėl šeimoje neužtikrintų tinkamų vaiko gyvenimo sąlygų į kontrolierę buvo kreiptasi 211 kartų, dėl tinkamo vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų bei artimaisiais giminaičiais neužtikrinimo – 98, dėl išlaikymo vaikui neteikimo – 16, dėl vaiko teisės į mokslą neužtikrinimo – 14 ir kt.).

Atkreiptinas dėmesys, kad didelis skundų (pranešimų) skaičius buvo gautas ir dėl netinkamo globėjo (rūpintojo) pareigų įgyvendinimo (netinkamo vaiko gyvenimo sąlygų užtikrinimo (35), trukdymo bendrauti su biologiniais tėvais ar giminaičiais (10), netinkamo globos išmokos panaudojimo (5) ir kt.) bei dėl vaiko teisės į mokslą pažeidimų (švietimo pagalbos (socialinės pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės ir kt. nesuteikimo (21), netinkamo mokymo proceso (20), mokyklos nelankymo (12), mokyklų tinklo pertvarkos bei klasių komplektavimo (10) ir kt.) (8 grafikas).

Svarbu pažymėti, jog vaiko teisių apsaugos sritis yra ypatingai plati, apima labai įvairias valstybės, visuomenės gyvenimo sritis, todėl sudėtinga būtų išskaidyti grupę „kiti pažeidimai“, nepaisant to, jog jų skaičius ganėtinai didelis. Į kontrolierę buvo kreiptasi dėl labai skirtingų ir įvairių galimų vaiko teisių pažeidimų – vaiko diskriminacijos, vaiko vartotojo teisių pažeidimų, vaiko pabėgėlio teisių neužtikrinimo, įvaikinimo procedūrų, vaiko teisės į poilsį ir laisvalaikį pažeidimų, vaikų darbo, tapatybės išsaugojimo ir kt.

8 grafikas

GALIMŲ VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2009 m. PRADĖTUOSE TYRIMUOSE

Atskirai paminėtini įstaigoje gauti 195 skundai dėl smurto vaikų atžvilgiu. Šis skundų skaičius parodė, kad ir toliau fizinio, psichologinio ir seksualinio smurto atvejai yra vieni iš

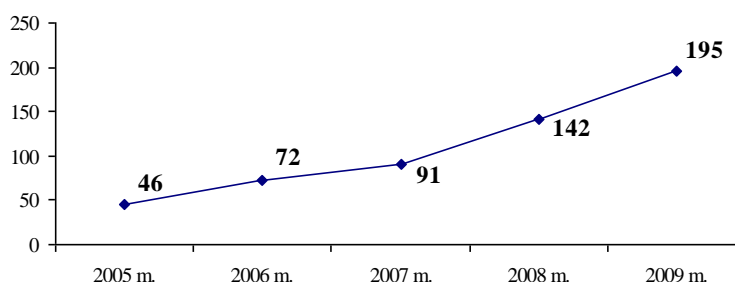

dažniausių vaiko teisių pažeidimų, be to, šių nurodomų pažeidimų daugėja gaunamuose skunduose (2007 m. įstaigoje tokių skundų buvo gauta 91, 2008 m. – 142) (9 grafikas). Dažniausiai pasitaikanti smurto prieš vaikus forma – psichologinis smurtas, dažnai naudojamas kartu su fiziniu smurtu, tačiau pakankamai daug skundų buvo gauta ir dėl vaikų patirtos seksualinės prievartos (35).

Tarp Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai žinomų smurto (fizinio, seksualinio, psichologinio) prieš vaikus atvejų dominuoja smurtas prieš vaikus šeimoje. (1 lentelė)

9 grafikas

2005-2009 m. GAUTI SKUNDAI IR PRADĖTI TYRIMAI KONTROLIERIAUS INICIATYVA DĖL SMURTO VAIKŲ ATŽVILGIU

1 lentelė

SMURTO PRIEŠ VAIKUS ATVEJAI 2009 m. PRADĖTUOSE TYRIMUOSE

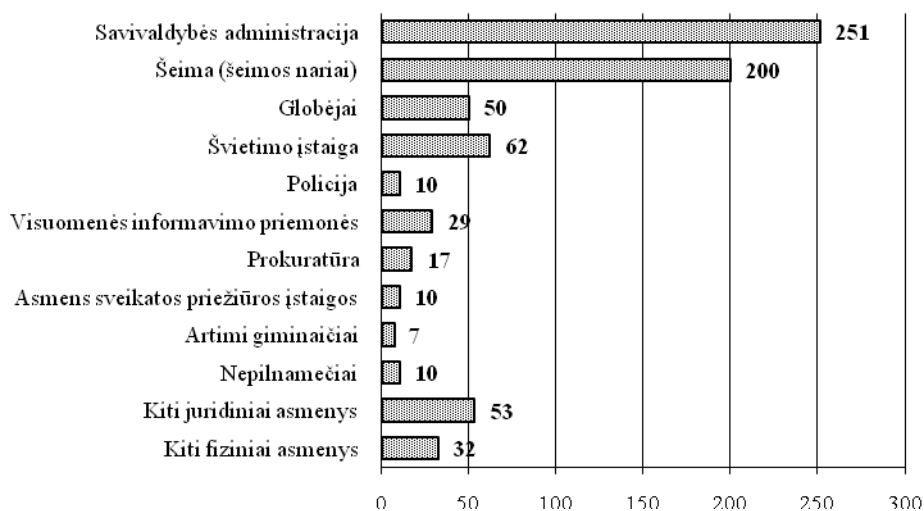
	Smurtavo pilnamečiai asmenys	Smurtavo nepilnamečiai asmenys
1. Smurtas prieš vaikus šeimoje		
Fizinis smurtas	35	4
Psichologinis smurtas	42	2
Seksualinis smurtas	12	1
2. Smurtas prieš vaikus globėjų šeimoje ir globos įstaigoje		
Fizinis smurtas	11	3
Psichologinis smurtas	5	2
Seksualinis smurtas	2	2
3. Smurtas prieš vaikus švietimo įstaigose		
Fizinis smurtas	10	5
Psichologinis smurtas	17	6
Seksualinis smurtas	2	
4. Smurtas kitose vietose		
Fizinis smurtas	6	1
Psichologinis smurtas	10	1
Seksualinis smurtas	16	
VISO:	168	27

2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo **baigti 635 tyrimai**. Analizuojant šių tyrimų duomenis, pastebėta, kad daugiausia vaiko teises ir teisėtus interesus pažeidžia jo šeimos nariai (200). Taip pat nustatyta daug vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų, kuriuos padarė vaiko teisių apsaugos skyriai (160) ir švietimo įstaigos (62). Atkreiptinas dėmesys, jog 2009 m. 29 atvejais buvo konstatuota, jog visuomenės informavimo priemonės pažeidė vaiko teises ir teisėtus interesus. (10 grafikas)

10 grafikas

2009 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE NUSTATYTI VAIKO TEISES PAŽEIDĘ ASMENYS

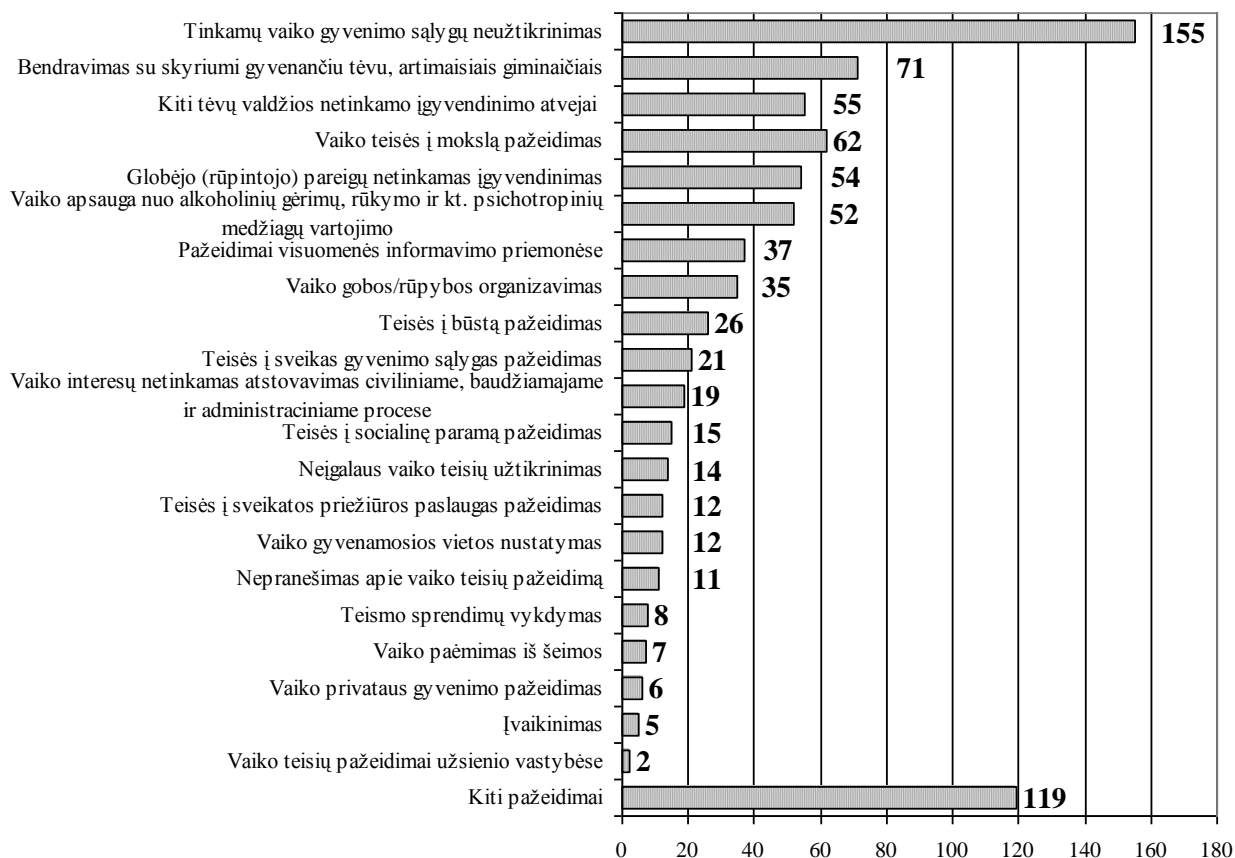

Analizuojant įstaigoje 2009 metais atliktų tyrimų duomenis pagal vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų pobūdį (11 grafikas), kaip ir 2009 m. pradėtuose tyrimuose, daugiausia pažeidimų buvo nustatyta dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo (277). Iš jų: dėl tinkamų gyvenimo sąlygų vaikui neužtikrinimo (155), dėl tinkamo vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų bei artimaisiais giminaičiais neužtikrinimo (71) ir dėl kitų tėvų valdžios netinkamo įgyvendinimo atvejų (išlaikymo vaikui neteikimo (10), netinkamo vaiko nuosavybės (turto) tvarkymo (1), vaiko teisės į mokslą neužtikrinimo (7), tėvų valdžios ribojimo/vaiko atskyrimo nuo tėvų (4) ir kt.).

Išlikęs ir didelis skaičius vaiko teisės į mokslą pažeidimų (švietimo pagalbos (socialinės pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės ir kt. neteikimas (25), netinkamai užtikrinamo mokymo proceso (11), mokyklos nelankymo (12), mokyklų tinklo pertvarkos ir klasių komplektavimo (7) ir kt.). Nustatyta pakankamai daug vaiko teisių pažeidimų atvejų, kai globėjas (rūpintojas) netinkamai įgyvendino savo pareigas (neužtikrino tinkamų vaiko gyvenimo sąlygų (23), trukdė bendrauti su biologiniais tėvais ar giminaičiais (7), netinkamai panaudojo globos pašalpą (1) ir kt.).

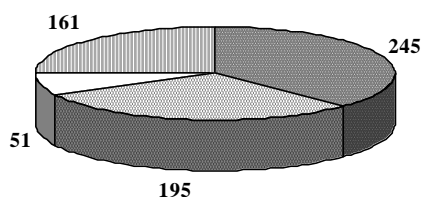
VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMŲ PASISKIRSTYMAS 2009 m. ATLIKTUOSE TYRIMUOSE

Kaip jau buvo minėta, 2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo atlikti 635 tyrimai. Pastebėtina, jog ne visi tiek raštu, tiek ir telefonu ar elektroniniu paštu pateikti skundai dėl vaiko teisių pažeidimų buvo pagrįsti, t. y. 195 skundai, gauti raštu, buvo pripažintas nepagrįstais, o 51 tyrimas, pradėtas kontrolieriaus iniciatyva, buvo baigtas, nepasitvirtinus pažeidimams ir aplinkybėms, dėl kurių buvo pradėtas tyrimas. Išskirtini ir tie atvejai, kai skundas pripažįstamas pagrįstu iš dalies arba nustatomi kiti pažeidimai, nei nurodyta skunde (12 grafikas)

12 grafikas

2009 m. IŠTIRTŲ SKUNDŲ IR KONTROLIERIAUS INICIATYVA ATLIKTŲ TYRIMŲ PAGRĮSTUMAS

- Skundas pagrįstas
- Skundas pripažintas nepagrįstu
- Nepasitvirtino pažeidimai, dėl kurių pradėti tyrimai kontrolieriaus iniciatyva
- Skundas pagrįstas iš dalies

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, ištyręs skunde nurodytas aplinkybes, arba atlikęs tyrimą savo iniciatyva, priima sprendimą (13 grafikas). Jame nurodomos tyrimo metu nustatytos aplinkybės, surinkti įrodymai ir asmenų veikos teisinis įvertinimas. Kontrolieriaus sprendimas pateikiamas pareiškėjui, asmeniui, kurio veiksmai buvo tiriami, įstaigos/įmonės ar organizacijos, dėl kurios buvo atliekamas tyrimas, vadovui, bei kitiems sprendime nurodytiems asmenims. Be to, atsižvelgęs į tyrimo metu nustatomų vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo pobūdį, priežastis ir pasekmes bei siekdamas išvengti panašių pažeidimų ateityje, vaiko teisių apsaugos kontrolierius apie priimtus sprendimus gali informuoti ne tik asmenis, kurių atžvilgiu priimtas sprendimas, bet ir kompetentingas institucijas bei visuomenę.

Svarbu pažymėti, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, kai specializuotos institucijos tyrimo sritis iš esmės labai skirtinga, lyginant su kitomis kontrolierių institucijomis ir negali, todėl ir neapsiriboja tik viešojo administravimo subjektų veiklos tyrimu ir vertinimu. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos specifika lemia tai, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius tiria ne tik valstybės ir savivaldybių pareigūnų netinkamą veiklą, bet ir privačių juridinių ir fizinių asmenų veikas, kuriomis pažeidžiamos (gali būti pažeidžiamos) vaiko teisės ir jo teisėti interesai.

Daugiausiai 2009 m. buvo priimta sprendimų, kuriais atkreiptas asmenų dėmesys į aplaidumą darbe, teisė aktų nesilaikymą ir siūlyta imtis priemonių jiems pašalinti (331). Išskirtini ir vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimai, kuriais buvo siūlyta prokurorui įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo (3).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2009 m. 23 kartus kreipėsi į teisėsaugos institucijas, prašydama pradėti ikiteisminį tyrimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimo fakto.

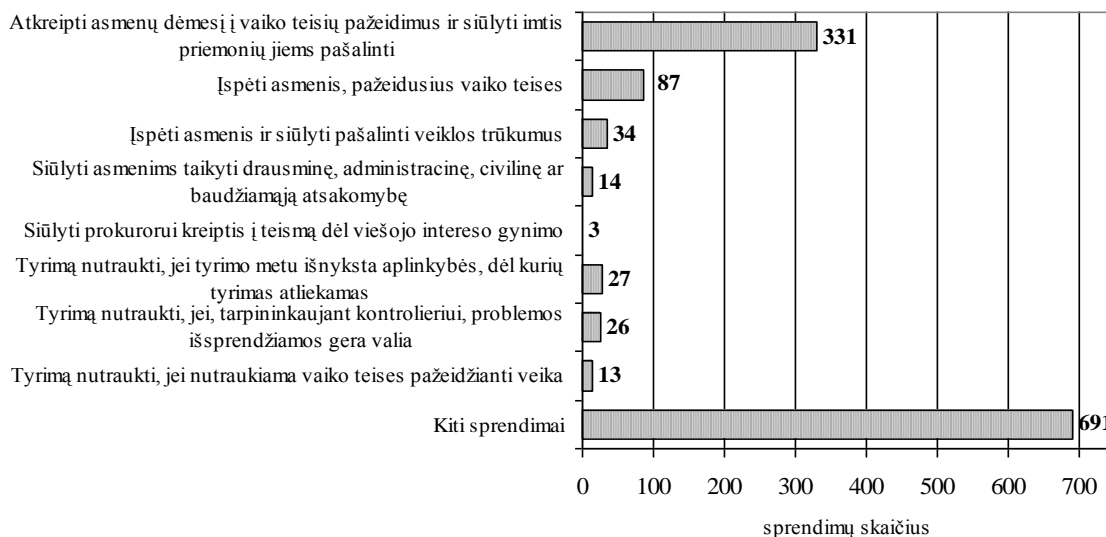
Pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą, kontrolierė, naudodamasi įstatymo leidėjo suteiktomis teisėmis ir nustatytomis pareigomis, atsižvelgdama į tyrimo specifiką, neretai būtinus sisteminio tobulinimo klausimus, priimdavo tokio pobūdžio sprendimus: teikti siūlymus atitinkamoms įstaigoms, įmonėms ar organizacijoms dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos gerinimo; teikti pasiūlymus dėl priemonių vaiko teisių apsaugai gerinti, galiojančių teisės aktų pakeitimo ar naujų priėmimo, politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo; informuoti kitas institucijas, įstaigas, įmones ar organizacijas, atitinkamos savivaldybės tarybą apie teisės aktų pažeidimus arba teisės (administracinių) aktų trūkumus, prieštaravimus, spragas ir pan. Tam tikros objektyvios aplinkybės taip pat sudaro pagrindą priimti šiuos sprendimus: tyrimą, pradėtą savo iniciatyva ar pagal gautą skundą raštu, nutraukti, kai trūksta objektyvių duomenų apie padarytą pažeidimą, kai pareiškėjas atsiima skundą arba gautas jo prašymas netirti skundo, tyrimo metu paaiškėja aplinkybės, kurios įpareigoja kontrolierę nutraukti pradėtą tyrimą ir kt. Tokių sprendimų 2009 m. buvo priimta 691.

13 grafikas

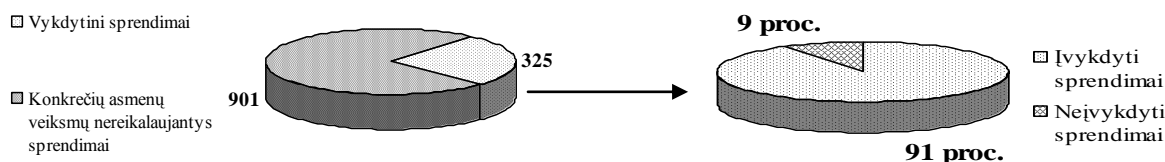
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTI SPRENDIMAI

Pažymėtina, kad dalis vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimamų sprendimų (pavyzdžiui, sprendimas išpėti asmenis ir pagal kompetenciją siūlyti jiems pašalinti veiklos trūkumus, siūlyti taikyti asmeniui drausminę (tarnybines), administracinę, civilinę ar baudžiamąją atsakomybę, atkreipti asmenų dėmesį į aplaidumą darbe, teisės aktų nesilaikymą, biurokratizmą ir siūlyti imtis priemonių teisės aktų pažeidimams pašalinti ir kt.) pagal savo pobūdį reikalauja konkrečių veiksmų jiems įvykdyti, tuo tarpu kita dalis sprendimų (nutraukti tyrimą, trūkstant objektyvių duomenų apie padarytą pažeidimą, pareiškėjui atsiėmus skundą, išnykus aplinkybėms, dėl kurių atliekamas tyrimas ir kt.) – nevykdytini. Iš 2009 m. vaiko teisių apsaugos kontrolierės priimtų 1226 sprendimų – 325 vykdytini, ir nors vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai yra rekomendacinio pobūdžio, 91 proc. vykdytinių sprendimų buvo įvykdyti. (14 grafikas).

14 grafikas

2009 m. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ VYKDYMAS

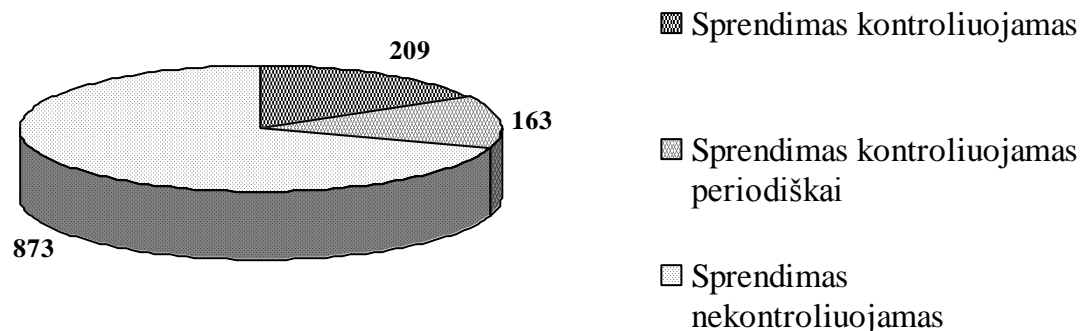
Atsižvelgus į skundo tyrimo metu nustatytas aplinkybes, siekiant išvengti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo ateityje, taip pat, kad būtų įvertinti pokyčiai bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rekomendacijų vykdymas, sprendime gali būti nurodyta vaiko teisių apsaugos

kontrolieriaus pateiktų rekomendacijų vykdymo kontrolė: laikina, nurodant konkrečią datą, arba periodinė, nurodant informacijos pateikimo periodiškumą. Paminėtina, kad 2009 m. buvo priimta apie 30 proc. kontroliuojamų sprendimų (15 grafikas). Vertinant kontroliuojamų sprendimų skaičių labai svarbu atkreipti dėmesį į keletą vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos specifiką ir įgaliojimus lemiančių veiksnių: didelė dalis sprendimų, atkreipiant atsakingų asmenų dėmesį, įspėjant juos ir pan. yra priimama būtent privačių asmenų atžvilgiu (tėvų, giminaičių, kaimynų ir pan.), todėl vaiko teisių apsaugos kontrolierius neturi įgaliojimų reikalauti atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, taip pat negali kontroliuoti kontrolieriaus rekomendacijų vykdymo tiesiogiai iš subjekto, kuriam skirta rekomendacija; paminėtina, jog atskirais atvejais vaiko teises pažeidžianti veika tyrimo metu yra nutraukiama arba problema išsprendžiama gera valia, tarpininkaujant vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, tačiau, nepaisant to, vaiko teisių apsaugos kontrolierius įspėja atsakingus asmenis ar atkreipia jų dėmesį dėl atskirų veiksmų ar neveikimo, kurie sudarė (ar būtų sudarę) prielaidas vaiko teisių pažeidimui; taip pat atkreiptinas dėmesys į atskirų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimamų sprendimų pobūdį, kuris lemia, jog sprendimas pagal savo esmę negali būti kontroliuojamas (paprastai tai sprendimai, susiję su įstatymo leidėjo nustatytais pagrindais – nutraukti tyrimą ar jį baigti).

15 grafikas

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ KONTROLĖ

III. KONTROLĖS IR PRIEŽIŪROS PROCESĖ ATSKLEIDUSIOS PAGRINDINĖS PROBLEMOS IR TEIKTI SIŪLYMAI

3.1. Vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos

Vaiko teisių apsaugos skyrių stiprinimas ir jų darbo organizavimo tobulinimas

Vaiko teisių apsaugos skyriai yra viena svarbiausių vaiko teisių apsaugos institucijų grandis, vykdanči vaiko teisių apsaugos politikos priemones. Atlikus funkcijų, priskirtų šiems skyriams, ir darbuotojų, dirbančių juose, skaičiaus analizę, akivaizdu, kad skyriai dėl žmogiškųjų išteklių trūkumo nepajėgūs vykdyti net dalies savo funkcijų. Dėl šių priežasčių praktikoje susiklostė tokia situacija, kad šių skyrių specialistai apsiriboja statistinių duomenų rinkimu, vaiko globos (rūpybos), įvaikinimo, atstovavimo (neretai formalaus) teismuose funkcijų vykdymu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje klausimai, susiję su vaiko teisių apsaugos skyriams skiriamų valstybės dotacijų panaudojimu, darbuotojų darbo apmokėjimo, jų darbo krūvio ir sąlygų, darbo organizavimo tobulinimu nagrinėjami nuo 2006 metų, išvados ir pasiūlymai teikiami šiuos klausimus spręsti kompetentingoms institucijoms, tačiau sprendimai, galintys pakeisti esamą situaciją, iki šiol nebuvo priimami.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė visada akcentavo būtinybę stiprinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius nepriklausomai nuo jų pavaldumo, t.y. didinti juose dirbančių tarnautojų skaičių bei nuolat kelti jų kvalifikaciją; spręsti darbo užmokesčio problemas, siekiant užtikrinti kvalifikuoto personalo sudėtį; spręsti šių skyrių kompetencijos didinimo, pavaldumo ir organizacinio savarankiškumo, finansavimo gerinimo ir kt. klausimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkta ir 2009 metų pradžioje apibendrinta savivaldybių merų, administracijų vadovų bei teritorinių policijos įstaigų (komisariatų) vadovų, taip pat Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovų pateikta informacija ir nuomonės *dėl vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų darbo organizavimo ir darbo apmokėjimo sistemos tobulinimo*.

Atlikus tyrimą išskirtos pagrindinės problemos:

1. Savivaldybėse nėra vieningos praktikos dėl vaiko teisių apsaugos užtikrinimo pasibaigus savivaldybės administracijos darbo laikui ir darbo apmokėjimo vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojams už viršvalandžius, darbą ne darbo metu, poilsio ir švenčių dienomis.

2. Daugumoje savivaldybių vaiko paėmimą iš šeimos ar kitos aplinkos, kurioje jo sveikatai ar gyvybei gresia pavojus, pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui, švenčių ir poilsio dienomis, vykdo policijos pareigūnai, nedalyvaujant vaiko teisių apsaugos specialistams.

3. Pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui ir iškilus neatidėliotinai būtinybei ikiteisminio tyrimo pareigūnams apklausti vaikus, vaiko teisių apsaugos specialistai paprastai apklausose nedalyvauja ir neatstovauja vaiko teisių ikiteisminiame procese.

4. Šeimų gyvenimo ir buitės sąlygos vertinamos skyrių darbo metu, iš anksto apie planuojamą apsilankymą informuojant tikrinamas šeimas.

5. Savivaldybėms skiriamų lėšų vaiko teisių apsaugos funkcijai nepakanka apmokėti darbuotojams už darbą pasibaigus darbo valandoms. Itin ryškiai skiriasi Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei savivaldybių požiūris į vaiko teisių apsaugos funkcijos finansavimą savivaldybėms (valstybės dotacijas).

6. Nepakankamas darbuotojų skaičius.

7. Nepakankamas bendradarbiavimas tarp valstybės ir savivaldos institucijų, taip pat ir tarp savivaldos lygmenyje dirbančių institucijų, kurių darbas vienaip ar kitaip susijęs su išskylančių problemų sprendimu.

Šis tyrimas parodė, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija skyrė nepakankamai dėmesio:

- savivaldybėse egzistuojančioms problemoms (neatliko analizės, tyrimų ir pan.) ir jų sprendimui;

- nevertino realaus lėšų vaiko teisių apsaugos funkcijai atlikti poreikio.

Atlikus tyrimą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlyta:

1. Atlikti išsamią analizę dėl savivaldybėse egzistuojančių valstybės deleguotos vaiko teisių apsaugos funkcijos įgyvendinimo problemų (finansavimo, tarnautojų skaičiaus didinimo poreikio, bendradarbiavimo su kitomis institucijomis, apmokėjimo už atliekamą darbą problemų).

2. Sudaryti sąlygas (tobulinant teisinį reglamentavimą, didinant finansavimą, didinant darbuotojų skaičių) savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbo organizavimo tobulinimui ir vienodos praktikos savivaldybėse formavimui.

3. Svarstyti galimybę sumažinti vaikų skaičių, tenkantį vienam vaiko teisių apsaugos skyriaus valstybės tarnautojui nuo 2 500 iki 1 500.

4. Atnaujinti diskusijas dėl teisės aktų pakeitimų priėmimo ir detaliam reglamentuoti vaiko paėmimo iš šeimos tvarką (nustatyti kiekvienos institucijos ir/ar pareigūno teises ir pareigas).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija informavo, jog susiklosčius palankesnėms ekonominėms sąlygoms valstybėje, bus siekiama, kad vaikų skaičius, tenkantis vienam skyriaus darbuotojui, nuolat mažėtų.

Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) nuostatų tobulinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) tobulinimo klausimas nagrinėjamas nuo 2007 metų.

Ataskaitiniu laikotarpiu teikdama pasiūlymus ir pastabas dėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtos naujos redakcijos Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė laikėsi nuomonės, kad juose turi būti:

1. Aptarti bendradarbiavimo su kitais savivaldybės struktūriniais padaliniais, socialiniais partneriais, bendruomene, pačiais vaikais bei tarpžinybinio bendradarbiavimo pagrindai.

2. Išsamiai reglamentuotos Skyriaus teisės ir pareigos, užtikrinančios konkrečių funkcijų įgyvendinimą.

3. Numatyta, kad Skyrius rengia ir įgyvendina prevencines ar šviečiamąsias programas, teikia metodines rekomendacijas.

4. Atsisakyta nuostatos, leidžiančios perduoti vieną iš pagrindinių uždavinių – vaiko globos (rūpybos) priežiūrą – kitiems asmenims pagal bendradarbiavimo sutartį.

5. Detalizuota dalyvavimo teisme ir išvados teismui teikimo funkcija, numatytos konkrečios Skyriaus teisės ir pareigos, vykdančios pastarąją funkciją.

6. Aptartas vaiko teisių gynimas (paėmimas iš šeimos) po darbo valandų, poilsio ir švenčių dienomis, įtvirtinant darbą pagal patvirtintą budėjimo grafiką.

7. Aptartas reikiamos pagalbos vaikui bei šeimai teikimo, jos tinklo efektyvaus funkcionavimo koordinavimas.

8. Aptartos skyriaus teisės ir pareigos paėmiant vaiką iš šeimos, teismo sprendimų vykdymo procese ir kt.

Paminėtina, kad priimant naują Bendrujų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų redakciją, į aukščiau minėtus siūlymus atsižvelgta tik iš dalies. Nuostatuose fragmentiškai perkeltos vaiko teisių apsaugos skyrių funkcijos, nustatytos įstatymuose ir kituose teisės aktuose, aptartas vaiko teisių gynimas (paėmimas iš šeimos, dalyvavimas vykdymo procese, vaiko teisių atstovavimas ikiteisminio tyrimo metu) tik skyrių darbo metu, nepakankamai atskleistas bendradarbiavimo su kitais savivaldybės struktūriniais padaliniais, taip pat kitomis įstaigomis, institucijomis ir organizacijomis turinys ir kt.

Vaiko teisių institucijų sistemos tobulinimas

2009 m. spalio 7 d. Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitete sudaryta darbo grupė „Dėl vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmų, apsaugant vaiko teises ir teisėtus interesus“ aiškino esamas vaiko teisių apsaugos sistemos spragas, ieškojo šios sistemos efektyvaus funkcionavimo užtikrinimo būdų. Minėta darbo grupė konstatavo, kad „dabartinis Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) pavaldumas savivaldybės administracijai ir atskaitomybės Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, atsakingai už valstybės politikos įgyvendinimą vaiko teisių apsaugos srityje, nebuvimas sudaro kliūčių tinkamam vaiko teisių įgyvendinimui savivaldoje. Efektyviam vaiko teisių, teisėtų interesų apsaugos ir jų įgyvendinimo užtikrinimui Lietuvoje reikalinga vieninga institucija, kuri koordinuotų savivaldybėse dirbančių specialistų darbą. Todėl svarstyta galimybė patvirtinti koordinuojančią instituciją – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministeriją – kuri aiškiai apibrėžtų institucijų uždavinius, funkcijas bei jų vietą valstybės institucijų sistemoje, kas leistų išvengti funkcijų dubliavimo, įtvirtintų konkrečias atsakomybės ribas.“

Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas, 2009 m. spalio 27 d. tvirtindamas šios darbo grupės išvadą, kreipėsi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, siūlydamas pertvarkyti vaiko teisių apsaugos administravimo savivaldybėse sistemą, jos koordinaciją perduodant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai; parengti naujus šių skyrių nuostatus.

Sistemines vaiko teisių apsaugos problemas vaiko teisių apsaugos kontrolierė ragina spręsti ne vienerius metus, atkreipdama dėmesį į nenuoseklų vaiko teisių apsaugos politikos formavimą, neužtikrinant jos tęstinumo, nepakankamą politikos įgyvendinimo finansavimą, prioritetinių uždavinių neįvertinimą, teisinio reglamentavimo spragas ir kitus aspektus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vykdydama Seimo Žmogaus teisių komiteto pavedimą, dar 2007 metais atliko vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių institucijų veiklos teisinio reglamentavimo analizę ir jos rezultatus pateikė Seimo Žmogaus teisių komitetui. Atlikta analizė parodė, kad vykdomosios valdžios lygmenyje sukurta ir egzistuojanti vaiko teisių apsaugos institucijų koordinavimo sistema yra neefektyvi. Šis klausimas buvo nagrinėtas ir 2007 m. spalio 19 d. Seimo valdybos sprendimu sudarytoje darbo grupėje vaiko teisių apsaugą reglamentuojantiems teisės aktams tobulinti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi įstaigoje atliktų analizių rezultatais, darbo grupei pateikė du alternatyvius pasiūlymus (kartu su galimo finansavimo schemomis) dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos tobulinimo.

Pirmasis siūlymas:

- nekeisti esamos vaiko teisių institucijų sistemos struktūros;
- patikslinti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos struktūrinių padalinių uždavinius ir funkcijas, sukonkretinant jų formuluotes;
- iš esmės peržiūrėti Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos uždavinius ir funkcijas, atsisakant šios Tarnybos ir ministerijos Vaikų ir jaunimo skyriaus funkcijų dubliavimosi (renkant statistinę, mokslinę ir kt. informaciją vaiko teisių apsaugos srityje, metodinio vadovavimo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams ir kt.);

• Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijų nuostatuose aptarti jų dalyvavimą formuojant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos politiką, kadangi Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 59 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarime Nr. 194 įtvirtintos tik bendro pobūdžio nuostatos dėl šių ministerijų įgaliojimų vaiko teisių apsaugos srityje, šių ministerijų nuostatuose jų dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos politiką numatytas tik fragmentiškai arba nenumatytas visiškai.

• stiprinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius žmogiškaisiais, finansiniais ir kt. ištekliais, užtikrinti šių skyrių darbuotojų kvalifikacijos kėlimą, tobulinti ir skatinti šių skyrių bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga.

Antrasis, alternatyvus pasiūlymas:

- reorganizuoti Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, ministerijos uždavinius ir funkcijas, susijusias su vaiko teisių apsauga, šeimos, jaunimo politikos formavimu, jų įgyvendinimo priemonių vykdymu ir pan. perduodant naujai steigiamai Šeimos, vaiko ir jaunimo reikalų ministerijai;

- stiprinti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrius;
- papildyti kitų ministerijų, dalyvaujančių formuojant ir įgyvendinant vaiko teisių apsaugos politiką, nuostatus.

Ši darbo grupė, remdamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pateiktais siūlymais, dar 2008-10-29 pateikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei rekomendacijas, kuriomis buvo siūloma tobulinti vaiko teises užtikrinančių institucijų sistemą, peržiūrint ir patikslinant institucijų funkcijas pagal darbo grupės pateiktą analizę ir apsvarstant dvi alternatyvias galimybes dėl vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos tobulinimo.

3.2. Pagalbos vaikui ir šeimai teikimo

Pagalbos šeimoms, kurių nariai serga priklausomybės nuo alkoholio ligomis, problemos ir jų sprendimo būdai

Alkoholizmas, kaip lėtinė ir neišgydoma liga, paliečia tiek patį suaugusįjį, tiek jo šeimos narius, tiek visą visuomenę. Ypatingai skaudžiai alkoholizmo pasekmės tenka patirti juo piktnaudžiaujančių tėvų vaikams. Ne mažiau aktualios ir vaikų alkoholio vartojimo problemos – Lietuvoje vaikai alkoholį pradeda vartoti anksti – dauguma penkiolikmečių berniukų ir mergaičių jau yra buvę nors kartą apsvaigę nuo alkoholio.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos užsakyму 2008 metų antrajame pusmetyje Socialinės ekonomikos institutas kartu su Vytauto Didžiojo universiteto tyrėjais atliko tyrimą, kurio ataskaitoje pristatomas priklausomybės nuo alkoholio Lietuvoje mastas, priežastys ir pasekmės suaugusiųjų ir vaikų atžvilgiu; priklausomybės ligų gydymo sistemos veikimo problemos; gydymo paslaugų prieinamumas; psichosocialinės reabilitacijos ir integracijos klausimai; valstybinių programų vertinimas; išvados bei siūlymai šioje srityje veikiančių sistemų tobulinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetu 2009 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos Seime organizavo mokslinio sociologinio tyrimo „*Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje*“ pristatymą, į kurį buvo pakviestos visos suinteresuotos ir atsakingos valstybės ir savivaldybių institucijos bei kitos organizacijos.

Atliktas tyrimas atskleidė nemažai esminių problemų, kurių pagrindu buvo formuojamos pagrindinės rekomendacijos. Ypatingai daug rekomendacijų buvo skirta gydymo paslaugų kokybės ir prieinamumo didinimui, kurias vaiko teisių apsaugos kontrolierė paprašė išnagrinėti Sveikatos apsaugos ministeriją:

1. Užtikrinti bei, esant galimybėms, didinti paslaugų finansavimą. Tyrimo metu išsakyta ekspertų nuomone, reikia tobulinti psichikos sveikatos centrų finansavimą (numatant skatinamąsias paslaugas, užtikrinant pacientų priežiūrą namie ir pan.). Remiantis papildomo apmokėjimo už paslaugas principu suinteresuoti psichikos sveikatos centrai didesnę dėmesį skirtą priklausomybių ligų gydymui.

2. Tikslinga priklausomybių ligų gydymo sistemą labiau integruoti į pirminę sveikatos priežiūros grandį, ypač sustiprinant šeimos gydytojų vaidmenį. Tęsiant šeimos gydytojo vaidmens sveikatos priežiūroje stiprinimą, būtina sukurti skatinamųjų paslaugų apmokėjimo modelį, kuris finansiškai suinteresuotų šeimos gydytojus nukreipti ligonius tolimesniam gydymui. Šiais atvejais šeimos gydytojų vaidmuo būtų labai reikšmingas, kadangi dabartinė priklausomybės nuo alkoholio gydymo sistema nepakankamai išnaudojama dėl silpnos ar visai nesančios sergančiųjų motyvacijos gydyti.

3. Tobulinant pirminės sveikatos priežiūros paslaugų finansavimą (aukščiau išdėstytų rekomendacijų pagrindu), būtina išspręsti privalomuoju sveikatos draudimu neapdraustų (neapsidraudusių) asmenų galimybes gauti reikiamas gydymo paslaugas. Pastebėtina, jog šiuo metu veikiantys penki Priklausomybės ligų centrai (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje Šiauliuose), kuriuose sveikatos priežiūros paslaugas gali gauti ir asmenys, neapdrausti privalomuoju sveikatos draudimu, negali užtikrinti savalaikės pagalbos atokesnių rajonų gyventojams.

4. Rekomenduotina įtraukti į kompensuojamų vaistų sąrašą vaistus, skirtus priklausomybei nuo alkoholio gydyti (ypatingai aktualu ambulatoriniam abstinencijos gydymui).

5. Kadangi kūdikių namų, gimdymo namų medikai savo praktikoje susiduria su naujagimių alkoholine abstinencija ir metodikų, kaip gydyti tokio amžiaus vaikus, trūkumu, rekomenduotina parengti tokias metodikas. Vaisiaus alkoholio sindromas diagnozuojamas rečiau nei realybėje susiduria kūdikių namų medikai, todėl rekomenduotina į medikų rengimo programas, kvalifikacijos kėlimo planus įtraukti daugiau žinių apie vaisiaus alkoholinio sindromo diagnozavimą ir gydymą.

6. Siekiant spręsti alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose augančių vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo problemą, labai svarbu, jog būtų užtikrinamas komandinis sveikatos priežiūros bei socialinių paslaugų teikėjų darbas visuose etapuose: išaiškinimo, motyvavimo, gydymo, reabilitacijos bei socialinės integracijos.

7. Atsižvelgiant į praktikoje neretai išsakomas problemas dėl sudėtingo sveikatos priežiūros specialistų ir vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) bendradarbiavimo, pasiūlyta stiprinti švietimą apie teisės aktuose (įstatymuose, poįstatyminiuose teisės aktuose, įskaitant ir medicinos normas) įtvirtintą sveikatos priežiūros specialistų pareigą informuoti apie vaikus, patenkančius į sveikatos priežiūros įstaigas dėl tam tikrų indikacijų, sukeltų žalingo alkoholio vartojimo, ne tik jų teisėtus atstovus, bet atsakingas vaiko teisių apsaugos skyrius (tarnybas). Priešingu atveju, susiduriama su „užburtu“ ratu, kuomet informuoti tėvai vengia spręsti vaiko problemą, siekia tai nusišluoti, o problema nėra sprendžiama savalaikiai (tai patvirtino ir tyrimo atskleistos problemos).

Taip pat atkreiptinas dėmesys į ekspertų išsakytas pagrindines bendrąsias rekomendacijas:

1. Kadangi šalyje susiklosčiusi situacija, kad įstatyminė ir pagalbos sistema labiau orientuota į sergantį alkoholizmu asmenį, suteikiant jam „didesnes“ teises, dalinai ignoruojant jo atsakomybę už šalia esančių vaikų, kitų šeimos narių ar visuomenės saugumą, taip sudarant palankias sąlygas jam neprisiimti atsakomybės už savo veiksmus, todėl būtų tikslinga detaliam išstudijuoti galimybes, kaip būtų galima teisiškai įpareigoti piktnaudžiaujantį alkoholiu žmogų, kuris augina vaikus, patenka į vaiko teisių apsaugos skyriaus įskaitą, išklausti paskaitas apie alkoholio žalą, pasekmes ir gydymo galimybes ir pan.

2. Atsižvelgiant į tai, kad tyrime dalyvavę ekspertai ypač akcentavo pirminės prevencijos projektinės veiklos „imitaciją“, tarpžinybiškumo, priežiūros ir kontrolės problemas, inicijuoti atlikti pirminės prevencijos projektų valstybinį finansinį ir veiklos auditą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gauti Sveikatos apsaugos ministerijos ir kitų šioje srityje dirbančių institucijų atsakymai patvirtino, jog vykdomosios valdžios matomi (nematomi) problemos sprendimo būdai, nebūtinai atitinka tikrąją praktiką. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje bus tęsiamas pradėtas darbas, siekiant ne tik išspręsti atskiras pastebėtas problemas sveikatos apsaugos sistemoje, tačiau ir socialinės apsaugos srityje (įskaitant ir sisteminį, tęstinį darbą su šeimomis), siekiant integruoti paslaugas ir užtikrinti jų tęstinumą.

Socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis veiklos problemos

Nepaisant teigiamų pokyčių, vykstančių organizuojant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje neretai gaunama informacija apie socialinių darbuotojų neveikimą arba netinkamą pareigų atlikimą, t. y. reikalingos pagalbos nesuteikimą ir pan. Statistinė informacija ir skaičiai apie socialinės rizikos šeimoms ir jose augančius vaikus kelia susirūpinimą. Efektyvaus socialinio darbo problema taip pat glaudžiai susijusi su girtaujančiose šeimose augančių vaikų teisių užtikrinimo problemomis.

Atsižvelgiant į aktualias problemas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2009 m. buvo atlikta analizė, kurios tikslas buvo išsiaiškinti pagrindines problemas, kylančias socialinių darbuotojų darbe su socialinės rizikos šeimomis, įvertinti socialinių darbuotojų ir Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) darbuotojų bei vaikų globos namų bendradarbiavimą su socialiniais darbuotojais ir ieškoti būdų minėto bendradarbiavimo problemoms spręsti.

Tyrimo metu buvo nustatyta nemažai problemų, kurios lemia socialinių darbuotojų darbo neefektyvumą. *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai buvo rekomenduota:*

1. Atsižvelgiant į tai, jog *socialinių darbuotojų darbai su socialinės rizikos šeimomis darbo krūvis yra per didelis*, įvertinti, kokiam socialinės rizikos šeimų skaičiui vienas socialinis darbuotojas gali teikti kokybiškas ir efektyvias socialines paslaugas bei spręsti socialinių darbuotojų darbo krūvio reglamentavimą.

2. Atsižvelgiant į tai, jog šiuo metu socialiniai darbuotojai darbai su socialinės rizikos šeimomis jų aptarnaujamose seniūnijose *neretai nedirba prevencinio darbo su šeimomis, patiriančiomis sunkumų, tačiau neįrašytomis į socialinės rizikos šeimų sąrašus*, tikslinti teisės aktus, išplečiant socialinio darbuotojo darbai su socialinės rizikos šeimomis funkcijas, nustatant, jog socialinis darbuotojas, esant poreikiui, privalo dirbti prevencinį socialinį darbą su jo aptarnaujamoje teritorijoje gyvenančiomis socialinių problemų turinčiomis šeimomis, nepaisant to, jog jos yra neįrašytos į socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, sąrašą.

3. Atkreipti dėmesį į tai, jog socialinį darbą *vis dar dirba nemaža dalis socialinių darbuotojų, neturinčių reikiamo išsilavinimo*, kurie, vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo nuostatomis, reikiamo išsilavinimo neįgiję iki 2011 liepos 1 d., socialiniais darbuotojais dirbti negalės, nors, manytina, yra sukaupę nemažą praktinės veiklos patirtį, todėl būtina spartinti aukštojo socialinio darbo arba jam prilyginto išsilavinimo neturinčių socialinių darbuotojų mokymą.

4. Atsižvelgiant į šiuo metu esamą *nepakankamą ir neišsamų teisinį socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis reglamentavimą*, priimti naujus teisės aktus bei tobulinti jau esamus, parengti pavyzdinius socialinių darbuotojų pareiginius nuostatus, tobulinti socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis metodines rekomendacijas ir pan.

5. Ieškoti *galimybių kelti socialinių darbuotojų kvalifikaciją*, organizuojant taip pat ir bendrus Vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) specialistų, vaikų globos namų institucijų darbuotojų seminarus, kvalifikacijos kėlimo kursus ir pan.

6. Atkreipti dėmesį, jog nepaisant nuolat vykdomo socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo, *socialiniai darbuotojai vis dar stokoja tam tikrų sričių žinių, todėl būtina atlikti kvalifikacijos kėlimo programų poreikio vertinimą*.

7. Išlaikyti esamas socialinių darbuotojų socialines garantijas bei didinti socialinio darbo ir socialinio darbuotojo profesijos prestižą visuomenėje ir atkreipti dėmesį, jog *šiuo metu esančios problemos: didelis darbo krūvis, netinkamas aprūpinimas darbo priemonėmis (transportu, kompiuteriais, ryšio priemonėmis ir pan.), o taip pat socialinių darbuotojų neretai patiriamas didelis ir ne visada pozityvus visuomenės dėmesys jų profesinei veiklai bei pasiekiamiems rezultatams, gali daryti neigiamą įtaką socialinių darbuotojų motyvacijai dirbti šiose pareigose*.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gauto Ministerijos atsakymo matyti, jog *vykdomoji valdžia pritarė ir pasirengusi spręsti* šias vaiko teisių apsaugos kontrolierės iškeltas problemas. Atkreiptinas dėmesys, jog apibendrinimo rezultatai ir siūlymai buvo aptarti tarpžinybiniame Vaiko gerovės tarybos posėdyje.

Atsižvelgiant į savivaldybių vaidmenį darbo su socialinės rizikos šeimomis srityje, savivaldybėms buvo pasiūlyta spręsti šias esmines nustatytas problemas:

1. Ieškoti galimybių gerinti socialinių darbuotojų aprūpinimą transporto, ryšio priemonėmis, įrengti tinkamas darbo vietas.

2. Atkreipti dėmesį į tai, jog neretai socialiniai darbuotojai dėl jų pareigybės aprašymuose numatytų papildomų funkcijų (ypatingai pavaldūs seniūnams) ne visada gali tinkamai atlikti pagrindines savo funkcijas – dirbti su socialinės rizikos šeimomis.

3. Atkreipti dėmesį į teisės aktuose numatytas teises galimybes nustatyti socialinių darbuotojų darbo laiką, atsižvelgiant į realius socialinio darbuotojo klientų (šeimų) poreikius.

4. Nesant galimybių aprūpinti socialinius darbuotojus tarnybiniu transportu, ieškoti galimybių kompensuoti socialiniams darbuotojams jų patiriamas asmenines išlaidas transportui vykdant jų profesinę veiklą.

5. Skatinti VTAT(S) ir Socialinės paramos skyrius, seniūnus, socialinės paramos centrus, kuriems yra pavaldūs socialiniai darbuotojai, derinti veiksmus bei sprendimus organizuojant pagalbą socialinės rizikos šeimoms bei teikiant metodinį vadovavimą socialiniams darbuotojams, siekiant sudaryti sąlygas socialiniams darbuotojams dirbti optimaliu darbo krūviu.

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės iškeltas problemas, atsakingų institucijų atkreiptą dėmesį į poreikį jas spręsti, darbas su šeimoms turėtų palaipsniui pasiekti tų rezultatų, kurie pirmiausia turėtų garantuoti vaiko teisę augti tėvų šeimoje.

Vaikų dienos centrų situacija Lietuvoje – vaiko galimybės gauti reikiamą pagalbą

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, jog nedarbo, skurdo, alkoholizmo ir kitų negatyvių reiškinių paliestoms šeimoms tampa vis sudėtingiau atlikti šeimos funkcijas, neprižiūrimi vaikai nebeužsiima socialiai reikšminga veikla, bėga iš namų, susikuria savitą gyvenimo būdą – vaikatauja, vartoja psichoaktyvias medžiagas, pažeidžia visuomenėje nusistovėjusias elgesio normas, daro teisės pažeidimus, likę be priežiūros ir materialinės bei dvasinės paramos, susiformuoja neigiamą požiūrį į daugelį socialinių reiškinių, į Lietuvos Respublikos Seimo narės Vincės Vaidevutės Margevičienės prašymą, taip pat siekdama išsiaiškinti nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įtvirtintos vaiko minimalios priežiūros priemonės – įpareigojimo lankyti vaikų dienos centrą – efektyvumą ir taikymo bei įgyvendinimo problemas, *atliko tyrimą apie vaikų dienos centrų situaciją Lietuvoje.*

Išanalizavusi ir įvertinusi tyrimo metu surinktą medžiagą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į pagrindines problemas:

1. Svarbiausias vaikų dienos centrų (ypač įsteigtų nevyriausybinų organizacijų) veiklos pagrindas – lėšos, gaunamos iš valstybės biudžeto pagal atitinkamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas nacionalines programas, tačiau toks veiklos finansavimas neužtikrina jų veiklos tęstinumo, *projektinė veikla riboja galimybes kurti ir plėsti paslaugų sistemą.*

2. *Savivaldybių administracijų lėšos bei valstybės biudžeto lėšos, skirtos projektams įgyvendinti, skiriamos paprastai tik nuo II metų ketvirčio, todėl kai kurie vaikų dienos centrai privalo sustabdyti veiklą I metų ketvirtyje.*

3. *Mažiausiai galimybių gauti vaikų dienos centruose teikiamas paslaugas yra sudaryta ikimokyklinio amžiaus vaikams (iki 7 metų) ir 16 – 18 metų amžiaus vaikams.*

4. Vaikų dienos centrų teikiamos paslaugos ribotos kaimiškose ir atokesnėse vietovėse bei vienkiemiuose gyvenantiems ir dažniausiai socialinę atskirtį patiriantiems vaikams bei jų šeimoms.

5. Vaikų dienos centrams susiduriant su finansinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumu, juose ypatingai trūksta individualių psichologinių konsultacijų, didesnio finansavimo kokybiškam ir pilnaverčiam vaikų maitinimui užtikrinti. Be to, vaikų dienos centrai visiškai neteikia teisiųjų konsultacijų ir teisinės pagalbos.

6. Trūkstant vaikų dienos centre teikiamų paslaugų, turėtų būti sudaryta tarpinstitucinė pagalba vaikui ir šeimai komanda, tačiau vaikų dienos centrų kontaktai su socialine aplinka yra riboti, t. y. trūksta jų bendradarbiavimo su kitomis valstybės ir savivaldybių įstaigomis, nevyriausybėmis organizacijomis ir pan.

7. Minimalios priežiūros priemonė – įpareigojimas lankyti vaikų dienos centrą – vaikams galėtų būti taikoma dažniau, tačiau jos praktinį įgyvendinimą riboja tai, kad kai kuriose savivaldybėse nėra nė vieno vaikų dienos centro, į kurį galėtų būti nukreiptas vaikas, dažnai savivaldybėse veikiančius vaikų dienos centrus jau lanko maksimalus vaikų skaičius, todėl paskirti dar vienam vaikui lankyti atitinkamą vaikų dienos centrą nebūna galimybės ar savivaldybėje veikiančiame vaikų dienos centre įgyvendinama programa neatitinka vaiko, kuriam galėtų būti paskirta minimalios priežiūros priemonė, amžiaus.

8. Savivaldybių administracijos neskiria pakankamai dėmesio įstaigoms, galinčioms teikti socialines paslaugas šeimai ir vaikui, savivaldybės teritorijoje steigti, neskiria lėšų minimalios priežiūros priemonėms įgyvendinti.

Atsižvelgdama į atskleistas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus atsakingoms institucijoms, kurių įgyvendinimas turėtų garantuoti kiekvieno vaiko teisę gauti reikalingą kokybišką pagalbą laiku ir kuo arčiau savo gyvenamosios vietos:

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai:

1. Užtikrinti nenutrūkstamą vaikų dienos centrų finansavimą (galimai suformuojant vaikų dienos centrų teikiamų socialinių paslaugų krepšelį, teikiant vaikų dienos centrams finansavimą dviems ar trimis metams ir pan.).

2. Tobulinti informavimo apie vaikų dienos centrus ir jų teikiamas paslaugas sistemą.

3. Svarstyti galimybę organizuoti mokymus vaikų dienos centre dirbantiems socialiniams darbuotojams, socialiniams pedagogams bei kitiems specialistams ir teisiniais klausimais.

4. Siekiant vienodai registruoti ir kaupti informaciją apie vaikų dienos centrus lankančius vaikus – jų skaičių, teikiamas/suteiktas paslaugas ir pan., svarstyti galimybę sukurti vieningą vaikų dienos centrų duomenų bazę.

Savivaldybėms:

1. Atlikus išsamią padėties analizę, įvertinus socialinės rizikos šeimų skaičių rajone, jų skaičiaus kaitos rodiklį, plėtoti vaikų dienos centrų tinklą (ypač kaimiškose vietovėse) bei užtikrinti kokybiškas ir prieinamas vaikų dienos centrų teikiamas socialines paslaugas vaikui ir jo šeimai.

2. Vykdamas įstatymais nustatytą įpareigojimą teritorijos gyventojams užtikrinti socialinių paslaugų teikimą, skirti lėšų iš savivaldybės biudžeto vaikų dienos centrų teikiamoms socialinėms paslaugoms pirkti, taip užtikrinant vaikų dienos centrų nuoseklų darbą bei kokybišką ir tęstinių paslaugų teikimą vaikams ir jų šeimoms.

3. Skirti lėšas vaikų dienos centrų įgyvendinamai minimalios priežiūros priemonei vykdyti, kaip tai yra numatyta Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme.

4. Svarstyti galimybę vaikams, lankantiems vaikų dienos centrus, kompensuoti dalį su jų nuvykimu į šias organizacijas susijusių lėšų ar svarstyti kitas galimybes kaip pagerinti vaikų dienos centrų teikiamų paslaugų prieinamumą vaikams.

Siekiant užtikrinti paslaugų kokybę, bendradarbiavimą, informacijos sklaidą ir pan., atitinkamos rekomendacijos buvo pateiktos ir vaikų dienos centrams bei Lietuvos vaikų dienos centrų asociacijai.

3.3. Vaikų, kurių tėvai yra atsidūrę ypatingose situacijose

Vaikai, kurių tėvai yra atsidūrę ypatingose situacijose, pripažįstami viena iš tų grupių vaikų, kurie neišvengiamai susiduria su didesne rizika patirti savo teisių ir teisėtų interesų pažeidimą.

Viena iš tokių grupių vaikų – įkalintų tėvų vaikai, kurių teisių užtikrinimo klausimai Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu buvo nagrinėti keletu aspektų.

Dėl galimybės išimtiniais atvejais laisvės atėmimo bausmę atliekančioms motinoms auginti vaikus Panevėžio pataisos namų Vaikų (kūdikių) namuose ilgiau negu iki trejų metų.

Dėl vaiko buvimo su motina laisvės atėmimo vietoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika, gaunami nuteistų tėvų skundai, paskatino vaiko teisių apsaugos kontrolierę kreiptis į atsakingas institucijas, siekiant atkreipti dėmesį į praktikoje kylančias problemas ir kartu ieškoti galimų sprendimų būdų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ataskaitiniu laikotarpiu nagrinėtas klausimas dėl galimybės teisės aktuose įtvirtinti nuostatas, kurios leistų nuteistosioms motinoms pačioms auginti ir vyresnius nei trejų metų vaikus, ypač tais atvejais, kai bausmę atliekančioms motinoms lieka nedaug laiko iki bausmės termino pabaigos, tačiau nėra galimybės vaiko globos nustatyti šeimoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo ir siūlė teisės aktuose įtvirtinti galimybę, jog išimtiniais atvejais trejų metų terminą būtų galima pratęsti. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, sprendimas dėl termino pratęsimo būtų priimamas įvertinant konkretaus, individualaus atvejo aplinkybes, atsižvelgiant į atsakingų institucijų siūlymus (išvadas) ir vaiko interesus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, kai kuriose užsienio valstybėse yra numatyta galimybė (suteikta teisė), esant tam tikroms sąlygoms, kompetentingiems asmenims pratęsti vaiko buvimo su motina, atliekančia laisvės atėmimo bausmę, terminą (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje (jeigu greitu turi baigtis bausmės atlikimo terminas), Prancūzijoje, Ispanijoje) arba yra nustatyti skirtingi vaiko buvimo su motina, atliekančia laisvės atėmimo bausmę terminai, priklausomai nuo bausmės atlikimo vietos.

Dėl kylančių problemų, sprendžiant klausimus dėl netinkamo nuteistų motinų, auginančių vaikus Panevėžio pataisos namų Vaikų (kūdikių) namuose, pareigų vykdymo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Teisingumo ministerijos nurodytomis problemomis dėl netinkamo nuteistų motinų pareigų vykdymo, pateikė savo nuomonę ir siūlymus, kaip užtikrinti šių vaikų teises ir teisėtus interesus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, jog, siekiant praktikoje išvengti Teisingumo ministerijos ir Kalėjų departamento nurodytų atvejų, *kai nuteistosios motinos pageidauja auginti vaikus laisvės atėmimo vietoje ne skatinamos motinišku jausmų ir pareigos suvokimo, o norėdamos atlikti bausmę komfortiškesnėmis sąlygomis, užsitikrinti galimybę būti anksčiau paleistoms iš pataisos įstaigos* ir kt., vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į šiuos svarbius aspektus nagrinėjamu klausimu:

- siekiant apsaugoti vaikų, gyvenančių *Panevėžio pataisos namų Vaikų (kūdikių) namuose*, teises ir jų teisėtus interesus yra itin svarbus Panevėžio pataisos namų ir Panevėžio miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus bei motinų (vaikų) gyvenamųjų vietų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimas keičiantis informacija apie motinos valdžios įgyvendinimą, analizuojant ir vertinant motinos pareigų vykdymą bei priimant sprendimus dėl pagalbos motinai teikimo bei, esant reikalui, poveikio priemonių taikymo ir pan.;
- siekiant užtikrinti tinkamą, veiksmingą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, būtina numatyti sistemingą ir kvalifikuotą motinos pareigų vykdymo vertinimą bei informacijos apie vaiko priežiūrą kaupimą;
- pataisos namuose turėtų būti suburta kompetentingų specialistų komanda, kuri sistemingai atliktų motinos elgesio su vaiku, motinos pareigų atlikimo vertinimą, analizuotų ir nustatytų netinkamo elgesio su vaiku priežastis, teikiamos pagalbos veiksmingumą ir kt.;
- *Panevėžio pataisos namų Vaikų (kūdikių) namuose* vaikus auginančioms motinoms turi būti teikiama reikalinga pagalba, atsižvelgiant į individualų motinos įgūdžių, gyvenimo būdo, socialinės aplinkos ir pan. įvertinimą.

Nuteistų tėvų teisė į lygtinį paleidimą – būtinybė užtikrinti, jog tėvai nepiktnaudžiautų savo tėvų valdžia ir vaikais nebūtų pasinaudojama kaip įrankiais asmeninių interesų tenkinimui

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė jau ne vienerius metus dalyvauja sprendžiant klausimus, susijusius su lygtiniu nuteistų tėvų paleidimu, jeigu jie turi nepilnamečių vaikų. Tiek Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, tiek savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių praktinė veikla rodo, jog tam tikra dalis tėvų, kurie iki laisvės atėmimo bausmės skyrimo gana formaliai vykdė

pareigas savo vaiko atžvilgiu (pavyzdžiui, teikė tik minimalų išlaikymą), paskyrus laisvės atėmimo bausmę siekia labai glaudžių ryšių su savo vaiku, vadovaudamiesi savo asmeniniais, o ne vaiko interesais.

Sistemiškai sprendžiant šiuos klausimus, atsakingos institucijos parengė įstatymų paketą, kuriais *taip pat siūloma tobulinti probacijos skyrimo pagrindus bei vykdymo tvarką nepilnamečiams, taip pat lygtinio atleidimo nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir lygtinio paleidimo skyrimą ir vykdymą nuteistiesiems, turintiems nepilnamečių vaikų*. Parengti teisės aktų projektai suderinti ir su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susipažino su pateiktais derinti Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 77, 82, 92 ir 94 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89, 90, 339, 342, 348, 358, 360, 362 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 36¹, 253¹ straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 18, 19, 30, 91, 140, 157, 159 ir 179 straipsnių pakeitimo ir 160, 161, 162 ir 163 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektais bei pateikė pastabas ir pasiūlymus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė *papildyti* Probacijos įstatymo projektą:

- numatant, kad vaiko teisių apsaugos skyriai probacijos tarnyboms teikia informaciją ne tik apie nepilnamečius, kuriems paskirta probacija, bet ir apie jų socialinę aplinką (nepilnamečių atstovų pagal įstatymą pareigų vykdymą);
- numatant, kad nepilnamečiai ir jų atstovai pagal įstatymą (vienas iš atstovų pagal įstatymą) su informacija apie nuteistojo teisinę padėtį ir probacijos sąlygų keitimo pagrindus, taip pat teisinės pasekmės už vengimą vykdyti nustatytas pareigas turi būti informuojami raštu;
- numatant, kad sudarant nepilnamečio nuteistojo individualų probacijos priežiūros planą privalo dalyvauti nuteistojo nepilnamečio atstovai pagal įstatymą (vienas iš atstovų pagal įstatymą);
- įtvirtinant nuostatą nepilnamečių atžvilgiu, kad atidedamas bausmės vykdymą, teismas nuteistajam, jo ar kitų asmenų, dalyvaujančių bylos nagrinėjime, prašymu gali paskirti kitas baudžiamajame įstatyme nenumatytas pareigas, kurios, teismo nuomone, turėtų teigiamos įtakos nuteistojo elgesiui, kaip tai siūloma numatyti Baudžiamajame kodekse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat pasiūlė:

- atsisakyti kai kurių Įstatymo projekte įtvirtintų nuostatų, kurios įtvirtina pareigą vaiko atstovams pagal įstatymą ne tik rūpintis, bet ir užtikrinti, kad vaikas vykdytų jam nustatytas probacijos sąlygas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaiko atstovams pagal įstatymą negali būti perkeliama atsakingos institucijos pareiga užtikrinti probacijos sąlygų vykdymą;
- įvertinti Įstatymo projekte įtvirtintą individualaus probacijos priežiūros plano sudarymo terminą ir probacijos terminą, kada šis planas nesudaromas, ypatingai nepilnamečių atžvilgiu.

3.4. Vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto ir pagalbos smurto aukoms

Teistų asmenų registras

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susipažinusi su Lietuvos Respublikos Seimo narės Dangutės Mikutienės pateiktais siūlymais dėl specialaus asmenų, *įvykdžiusių lytinius nusikaltimus prieš vaikus, registro sukūrimo*, įdiegimo bei privalomo nurodytus nusikaltimus įvykdžiusių asmenų registravimo; dėl galimybės švietimo įstaigų vadovams, prieš priimant asmenį į darbą, patikrinti, ar pastarasis nėra įvykdęs nusikaltimo prieš vaikus; dėl specialių rehabilitacijos programų asmenų, įvykdžiusių lytinius nusikaltimus prieš vaikus, gydymui įdiegimo, kad būtų išvengta šių nusikaltimų pasikartojimo, iš esmės išreiškė pritarimą šioms iniciatyvoms ir pateikė savo nuomonę Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai.

Atsižvelgdama į Seimo narės pateiktų siūlymų turinį, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebėjo, kad atitinkamos nuostatos susijusios su aukščiau minėtais klausimais taip pat yra įtvirtintos 2007 m. liepos 12 d. Strasbūre priimtoje Europos Tarybos konvencijoje dėl vaikų

apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, kurią 2007 m. spalio 26 d. pasirašė ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministras.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, kad su pateiktais Seimo narės siūlymais yra susijęs ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 47¹ straipsniu įstatymo projektas (Nr. XP-3058). Vienas iš šio įstatymo tikslų – papildyti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, siekiant uždrausti asmenims, teistiems už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nepaisant to, kad yra išnykęs teistumas, dirbti socialinės, sveikatos priežiūros, sporto, švietimo bei kitose įstaigose ir organizacijose, jeigu šis darbas tiesiogiai (nuolat ar laikinai) susijęs su prižiūrimų vaikų auklėjimu, mokymu, priežiūra ar jų saugumo užtikrinimu. Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas 2009 m. liepos 15 d., apsvarstęs nurodytą įstatymo projektą, priėmė sprendimą gražinti projektą iniciatoriams tobulinti, atsižvelgdamas į Seimo Teisės departamento, Teisės instituto ir Valstybinės duomenų inspekcijos pastabas ir kitus komiteto nurodytus argumentus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, atitinkamo registro dėl asmenų įvykdžiusių seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas prieš vaikus (svarstyta galimybė išplėsti šį registrą apimant ir kitas nusikalstamas veikas prieš vaikus) sukūrimas ir įdiegimas bei draudimo (ribojimo) dirbti darbą, susijusį su vaikais, asmenims teistiems už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas (svarstyta galimybė išplėsti nusikalstamų veikų ratą), įtvirtinimas sudarys prielaidas efektyvesnei vaikų apsaugai nuo seksualinio smurto ir išnaudojimo.

Darbo su vaikais apribojimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą yra išsakiusi nuomonę, jog dirbti darbą, susijusį su vaikais, turėtų būti draudžiama asmenims, teistiems ne tik už tyčinius nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, įvykdyti prieš asmenis, bet ir už kitus *tyčinius* nusikaltimus, įvykdytus prieš nepilnamečius asmenis, numatytus atskiruose Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso skyriuose (nusikaltimai žmogaus gyvybei, sveikatai, pavojingi nusikaltimai žmogaus sveikatai ir gyvybei, laisvei, *tyčiniai nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai* vaikui). Dar 2008 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, derindama Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 49 straipsnio papildymo ir įstatymo papildymo 47¹ straipsniu įstatymo projektą atkreipė rengėjų dėmesį į projekto netobulumą ir siūlė iš esmės tobulinti pateiktą projektą. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas 2009 m. liepos 15 d. posėdyje priėmė sprendimą gražinti projektą iniciatoriams tobulinti.

Dėl ikiteisminio tyrimo dėl nusikalstamų veikų žmogaus (vaiko) seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai bei dorovei, kai nukentėjusieji yra vaikai, terminų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, jog Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje daugėja skundų dėl galimos seksualinės prievartos prieš nepilnamečius vaiko teisių pažeidimo ikiteisminio proceso metu, neužtikrinamos vaikui reikalingos kvalifikuotos pagalbos, ikiteisminio tyrimo vilkinimo, jo neobjektyvumo ir kt. 2009 m. rugpjūčio mėn. kreipėsi į Teisingumo ministeriją bei į generalinį prokurorą ir atkreipė dėmesį į gana ilgus kai kurių ikiteisminių tyrimų atlikimo terminus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi priminė ir pažymėjo, jog, vertinant nuo seksualinio smurto nukentėjusių vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugą baudžiamajame procese, šis klausimas buvo nagrinėtas ir aptariamas pristatant 2008 metais įstaigoje atliktą apibendrinimą „Seksualinio smurto prieš vaikus paplitimas vaikų globos ir specialiojo ugdymo įstaigose“, kartu su Generaline prokuratūra kiekvienoje apskrityje organizuotuose tarpžinybiniuose pasitarimuose. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į būtinybę užtikrinti kuo trumpesnius ikiteisminio tyrimo dėl galimo seksualinio smurto prieš nepilnamečius terminus. Taip pat vaiko teisių apsaugos

kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo terminams buvo skirtas ypatingas dėmesys ir vaiko teisių apsaugos kontrolierės Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui pateiktame komentare dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 7 d. nutarimu Nr. 208, dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų prekybos, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo. Pažymėtina, jog dėl ilgų baudžiamojo proceso terminų blogėja baudžiamojo proceso rezultatai (aukos keičia parodymus; nusivilia procesu; patiria papildomus neigiamus išgyvenimus, pasekmes).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė nuomonę, jog būtina užtikrinti, kad atliekant ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamų veikų žmogaus (vaiko) seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai bei dorovei, kai nukentėjusieji yra vaikai, šių kategorijų (šiose bylose atliekamiems proceso veiksmams) byloms būtų skiriamas ypatingas dėmesys ir suteikiamas prioritetas.

Dėl vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo stiprinimo Lietuvoje

Atsižvelgdama į Žmogaus teisių komiteto nuomonę, kad kova su vaikų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, prekybos žmonėmis prevencija, kova su ja bei prekybos žmonėmis aukų apsauga laikytinos prioritetinėmis žmogaus teisių srities kryptimis, bei į Europos Sąjungos institucijų iniciatyvas dėl vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo stiprinimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė *pateikė nuomonę ir siūlymus Žmogaus teisių komitetui* dėl vaikų apsaugos nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo stiprinimo Lietuvoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog Lietuva, įgyvendindama Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, Europos Sąjungos Tarybos ir kitų Europos institucijų parengtų dokumentų nuostatas dėl vaiko apsaugos nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos, įvairaus pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo bei priežiūros nebuvimo, taip pat grobimo, prekybos bei kitų išnaudojimo formų, darančių žalą vaiko gerovei, *turi ne tik tobulinti teisės aktus, bet ir užtikrinti tinkamą teisės aktų įgyvendinimą, ypatingą dėmesį skiriant prevencinėms priemonėms bei kokybiškos, sisteminės pagalbos aukai teikimui.*

Stiprinant vaikų apsaugą nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė konkrečius pasiūlymus:

1. *Didinti amžiaus, nuo kurio vaikas gali duoti sutikimą lytiškai santykiuoti, ribą.* (Plačiau dalyje – „Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pozicija dėl amžiaus ribos, nuo kurios nepilnametis asmuo galėtų duoti sutikimą dėl lytinio santykiavimo“).

2. *Įtvirtinti darbo, susijusio su vaikais apribojimus, asmenims, teistiems už atitinkamas nusikalstamas veikas, nepaisant to, kad yra išnykęs teistumas.* (Plačiau dalyje – „Darbo su vaikais apribojimai“).

3. *Svarstyti klausimą dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pakeitimo, atitinkamai įtvirtinant draudimą būti įvaikintojais ar globėjais (rūpintojais) teistiems asmenims vieno lygmens teisės aktuose bei numatant išlygą, kad šis draudimas gali būti netaikomas, jeigu tai neprieštarauja (nekenkia) vaiko interesams. Taip pat svarstytinas klausimas dėl teisės tapti įvaikintojais ar globėjais (rūpintojais) apribojimo įtariamiesiems ir kaltinamiesiems asmenims.* Priimant sprendimą dėl asmens tinkamumo būti įvaikintoju arba globėju (rūpintoju), yra itin svarbu patikrinti, ar šio asmens atžvilgiu nebuvo priimtas ir įsiteisėjęs apkaltinamasis teismo nuosprendis, kuriuo asmuo buvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos. Šiuo metu įstatyminiu lygmeniu teisės aktuose nėra įtvirtintas tiesioginis draudimas ar ribojimas įvaikinti teistiems asmenims, taip pat asmenims, nuo kurių yra ar buvo atskirtas vaikas. Poįstatyminio lygmens teisės aktuose įtvirtintos nuorodos dėl atitinkamos informacijos apie norintį įvaikinti asmenį rinkimo bei įvertinimo.

4. Svarstyti klausimą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn senaties terminus pakeitimo, numatant, jog už tam tikras nusikalstamas veikas prieš vaiką senaties terminas būtų pradedamas skaičiuoti nuo vaiko pilnametystės. Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, apsvarstęs Lietuvos įžanginę ataskaitą apie Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo, atkreipė dėmesį į senaties terminą nusikaltimams, aptartiems Fakultatyviniame protokole, ir išreiškė susirūpinimą, jog kai kuriais atvejais senaties terminas yra per trumpas, o teisminis persekiojimas baudžiamąja tvarka negali būti tęsiamas dėl jauno nukentėjusiojo (-osios) amžiaus. Komitetas rekomendavo iš naujo apsvarstyti senaties terminus, kurie taikomi Fakultatyviniame protokole aptartiems nusikaltimams, kad jie būtų pradedami skaičiuoti tada, kai vaikas sulaukė pilnametystės.

5. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje nepakankamai sukoncentruotas ir koordinuotas nepilnamečių vaikų paieškos organizavimo, aukų parvežimo iš užsienio, būtinos kompleksinės pagalbos suteikimo bei duomenų apie nukentėjusius vaikus kaupimo ir analizavimo procesas, svarstyti galimybę įkurti nacionalinius koordinacinių, pagalbos ir reabilitacijos centrų seksualinę prievartą patyrusiems vaikams, prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms (vaikams), atitinkamai garantuojant kiekvienam seksualinę prievartą patyrusiam vaikui galimybę gauti skubią bei kvalifikuotą psichologinę, medicininę, teisinę, socialinę ir kitą reikalingą pagalbą.

6. Imtis priemonių, reikalingų Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto rekomendacijų (pastabų), pateiktų atitinkamai apsvarsčius Lietuvos antrąją periodinę ataskaitą dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo (2006 m. kovo 17 d.) ir Lietuvos įžanginę ataskaitą dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo (2008 m. spalio 16 d.), vykdymui. Taip pat numatyti priemonės, reikalingas 2007 m. spalio 25 d. pasirašytos Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ratifikavimui, taip pat šios Konvencijos nuostatų ir numatomų priimti Europos Komisijos pasiūlymų dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, ir dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR, įgyvendinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės pozicija dėl siūlymų griežtinti baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui; dėl amžiaus ribos, nuo kurios nepilnametis asmuo galėtų duoti sutikimą dėl lytinio santykiavimo; dėl vaikų santuokinio amžiaus ribos; dėl tam tikras nusikalstamas veikas padariusių asmenų gydymo dėl lytinių nukrypimų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 153 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektu (Nr. XIP-752), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo bei Kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektu (Nr. XIP-943), Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu (Nr. XIP-944), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektu (Nr. XIP-945), Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymo projektu (Nr. XIP-946), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42 ir 67 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 72(3) straipsniu įstatymo projektu (Nr. XIP-1210), suinteresuotiems Lietuvos Respublikos Seimo komitetams pateikė nuomonę bei pasiūlymus dėl šių projektų.

Vien tik griežtesnių sankcijų įtvirtinimas, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, neišspręs vaiko apsaugos nuo seksualinio smurto, išnaudojimo ar kitokio netinkamo elgesio (plačiaja prasme) problemos. Šios problemos sprendimui reikalinga ne tik užtikrinti tinkamą teisinį

reglamentavimą, bet ir efektyvų teisės aktų įgyvendinimą bei vaikų, jų atstovų pagal įstatymą, kitų atsakingų asmenų ir visos visuomenės švietimą.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iš esmės pritarė siūlymui griežtinti baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Siekiant užtikrinti nuoseklų reglamentavimą, pasiūlė peržiūrėti ir Baudžiamojo kodekso 151¹ straipsnio „Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą“ sankcijas. 2007 m. liepos 12 d. Strasbūre priimtoje Europos Tarybos konvencijoje dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, kurią 2007 m. spalio 26 d. pasirašė ir tuometinis Lietuvos Respublikos teisingumo ministras P. Baguška, ir Europos Tarybos pasiūlyme dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, atkreipiamas dėmesys tiek į fizinių, tiek į juridinių asmenų atsakomybę (bausmių dydį, pobūdį, atsakomybę sunkinančias aplinkybes) už nusikalstamas veikas vaiko seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, priimant sprendimą dėl atitinkamų sankcijų griežtumo, tikslinga įvertinti šiuose dokumentuose įtvirtintas nuostatas dėl sankcijų, intervencijos ir kitų programų, priemonių pažeidėjams.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iš esmės pritarė atskirais projektais siekiamam tikslui – įtvirtinti aiškią amžiaus ribą - 16 metų, nuo kurios nepilnametis asmuo galėtų duoti sutikimą dėl lytinio santykiavimo. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, teikdamas baigiamąsias pastabas (2006 m. kovo 17 d. CRC/C/LTU/CO/2) dėl antros periodinės Lietuvos ataskaitos atkreipė dėmesį, kad nacionaliniuose šalies teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžtas vaiko amžius, nuo kada jis gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti. Komitetas rekomendavo peržiūrėti ir pataisyti bei papildyti, kur reikia, egzistuojančius teisės aktus, kad būtų nustatytas vieningas amžiaus cenzas, nuo kada vaikas gali duoti sutikimą turėti lytinius santykius.

Atsižvelgdama į įvairias siūlymo įtvirtinti aiškią amžiaus ribą, nuo kurios nepilnametis gali duoti sutikimą dėl lytinių santykių, interpretacijas ir nuomones, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebėjo, kad, rengiant Konvencijos 34 straipsnio dėl seksualinio vaikų išnaudojimo projektą, buvo pabrėžiama, jog pasiūlymu įtraukti straipsnį dėl vaikų apsaugos nuo išnaudojimo, ypač seksualinio, *nėra siekiama reglamentuoti vaikų lytinį gyvenimą, o kovoti su vaikų seksualiniu išnaudojimu. Seksualinės prievartos ir išnaudojimo apibrėžimas apima ne tik elgesį, susijusį su smurtu ar kitomis prievartos formomis, bet ir visų rūšių lytinius santykius su vaikais, nesulaukusiais tam tikro amžiaus, net ir tuo atveju, kai toks dalyvavimas buvo arba paaiškėjo, kad buvo savanoriškas.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, įtvirtinus aiškią „sutikimo amžiaus ribą“, būtų sudarytos prielaidos efektyvesnei vaiko apsaugai užtikrinti.

Daugelyje šalių yra nustatytas minimalus sutikimo amžius, kurio sulaukęs vaikas laikomas galinčiu turėti lytinius santykius su kitais asmenimis, ir jis svyruoja nuo 12 iki 18 metų. Konvencijoje nėra nustatytas amžius, kurio sulaukusiam vaikui galima suteikti teisę pradėti lytinį gyvenimą. Tokio amžiaus ribos nustatomos vadovaujantis bendraisiais principais, reikalaujančiais gerbti vaiko besivystančius sugebėjimus, pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus, sveikatą ir sudaryti visas galimybes jam visokeriopai ugdytis ir kt. *Fizinis vystymasis – lytinis brendimas, pasak Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto, nėra patikimas perėjimo iš vaiko į pilnametystę kriterijus.* Pastebėtina, kad kai kurioms valstybėms Konvencijos dalyvėms yra pasiūlęs padidinti „sutikimo amžiaus“ ribą bei išsakęs susirūpinimą, jeigu nėra nustatytas konkretus „sutikimo amžius“.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iš esmės pritaria, kad turi būti peržiūrėta ir pakelta žemutinė santuokinio amžiaus riba.

Europos Tarybos Parlamento Asamblėjos 2005 m. spalio 5 d. Rezoliucijoje 1468(2005) dėl prievartinių santuokų ir vaikų santuokų, Asamblėja išreiškė apgailėstąjį dėmesį dėl drastiškų santuokos pasekmių, santuoką sudariusiems vaikams. Vaiko santuoka, kurią Asamblėja apibrėžia kaip sąjungą dviejų asmenų, iš kurių nors vienas yra jaunesnis nei 18 metų amžiaus, savaime pažeidžia jų, kaip vaikų, teises. Tai kenkia vaikų fizinei ir psichologinei gerovei, dažnai trukdo lankyti mokyklą,

vaiko santuoka gali kenkti vaikų prieigai prie švietimo bei jų intelektualiniam ir socialiniam vystymuisi, taip apribojant jų akiratį į šeimą (šeimos sritį)⁷.

Pagal Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, vaikystė baigiasi vaikui sukakus 18 metų, jeigu konkrečios valstybės įstatymai nenumato jaunesnio pilnametystės amžiaus. Amžių, kurio sulaukus, įgyjama tam tikrų teisių arba netenkama tam tikros apsaugos, nustatyti sudėtinga. Vaiko teisių komitetas ragina valstybes peržiūrėti pilnametystės amžių, jeigu jis prasideda iki 18 metų, ir konkrečiai nustatyti aukštesnes apsaugines amžiaus ribas, užtikrinti specialią apsaugą kiekvienam vaikui, dar nesulaukusiam tokio amžiaus.

Santuokinis amžius svarbus tuo, kad daugumoje šalių laikoma, kad susituokę vaikai tampa pilnamečiai ir nebetenka Konvencijoje numatytų apsauginių teisių.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto pastabose nurodoma, kad 14 metų vaikai dar per jauni tuoktis, nes būtina laikytis kitų bendrųjų principų, tokių kaip reikalavimas pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus ir užtikrinti visas teises bei galimybes vaikui gyventi ir sveikai vystytis. Pasaulinės sveikatos organizacijos nuomone, nepilnamečių, ypač mergaičių, santuoka ir gimdymas gali pakenkti sveikatai ir trukdyti mokymuisi, riboja ekonominį savarankiškumą.⁸

Komitetas pastebi, kad kai kuriose Valstybėse narėse santuoką sudarę vaikai teisiškai prilyginami suaugusiesiems, netgi jeigu jiems nėra 18 metų, netenka visų specialių apsaugos priemonių, į kurias jie turi teisę pagal Konvenciją. Komitetas primygtinai rekomenduoja Valstybėms narėms peržiūrėti ir, kur būtina, pertvarkyti teisinį reglamentavimą ir praktiką, siekiant padidinti minimalų santuokos amžių su ar be tėvų sutikimo, ir berniukams, ir mergaitėms. Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas taip pat pateikė panašias rekomendacijas (bendras komentaras Nr. 21, 1994)⁹.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iš esmės pritaria teisės aktų pakeitimui ir papildymui, numatančiam galimybes taikyti šiuo metu teisės aktuose (Baudžiamajame kodekse) neįtvirtintą baudžiamojo poveikio priemonę, kuria atitinkamą nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų gydomas dėl lytinių nukrypimų ir kuri padėtų išvengti galimų lytinių (seksualinių) nusikaltimų (ypatingai prieš vaikus) recidyvų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vertinant numatomus teisės akto papildymus ir pakeitimus, svarbu pastarąjį klausimą vertinti kompleksiskai ir taip pat atkreipti dėmesį, jog atskirų intervencinių priemonių taikymas neturėtų apsiriboti vien tik medikamentiniu gydymu, o turėtų būti derinamas ir su kitomis priemonėmis, pavyzdžiui psichoterapija, dalyvavimu smurtinių elgesį koreguojančiose, smurtautojų rehabilitacijos ir kitose socialinėse programose.

2007 m. liepos 12 d. Strasbūre priimtoje Europos Tarybos konvencijos dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos 15 straipsnyje įtvirtinti bendrieji intervencinių programų ir priemonių principai, kurie numato, jog šalys turėtų užtikrinti efektyvias intervencines programas ar priemones, skirtas seksualinius nusikaltimus prieš vaikus padariusiems asmenims, siekiant užkirsti kelią seksualinio pobūdžio prieš vaikus nusikaltimams bei mažinant jų pasikartojimo riziką. Šios programos ir priemonės turėtų būti prieinamos bet kuriuo proceso metu, įskaitant įkalinimo įstaigoje ir už jos ribų, laikantis sąlygų, numatytų tarptautiniuose dokumentuose. Šios Konvencijos aiškinamajame pranešime nurodoma, jog būtinas aiškus, lankstus požiūris į intervencinių programų ar priemonių, skirtų seksualinius nusikaltimus padariusių asmenų atžvilgiu, medicininius ir psicho-socialinius aspektus. Aiškinamajame dokumente taip pat pažymima, jog neprivalomas šių priemonių pobūdis taip pat reiškia, jog jos nebūtinai turi būti bausmių sistemos dalis, bet gali būti ir sveikatos bei socialinės apsaugos sistemų dalimis.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintus intervencinių programų ir priemonių taikymo principus, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, išsprendus

⁷ Parliamentary Assembly Council of Europe Resolution 1468(2005) Forced marriages and child marriages, art. 7-8.

⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002, p. 1, 3, 7, 8.

⁹ UN Committee on the Rights of the Child 01/07/2003 General Comment No. 4 (2003) Adolescent health and development in context of the Conventions on the Rights of the Child, CRC/GC/2003/4, para. 20.

medicininės (medikamentinės) intervencijos klausimą, svarbu užtikrinti, kad kompleksiskai bus sprendžiami socialinės bei psichoterapinės intervencinių priemonių taikymo klausimai ir svarbiausia garantuojamas jų įgyvendinimas praktikoje.

Tarpžinybinis bendradarbiavimas vaiko apsaugos nuo seksualinės prievartos srityje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroru L. Rudzevičiumi Vilniaus apskrityje 2008-2009 m. organizavo tarpžinybinius pasitarimus dėl konkrečių problematiško elgesio vaikų, seksualinių smurtą patyrusių vaikų bei pagalbos jiems būdų.

2009 m. vasario – birželio mėn. įvyko 6 susitikimai: Širvintų, Ignalinos, Švenčionių, Elektrėnų, Trakų, Varėnos rajonų savivaldybėse. Pasitarimuose dalyvavo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, socialines paslaugas teikiančių tarnybų, mokyklų, socializacijos centrų, policijos, prokuratūros atstovai, psichologai.

Pasitarimuose, be kitų klausimų, taip pat buvo aiškinamasi, kokia pagalba suteikta seksualinę prievartą patyrusiems vaikams, su kokiais sunkumais tokie vaikai susiduria po patirto smurto sugrįžę į šeimą, ugdymo įstaigą, ar jiems teikiama pagalba veiksminga, ar pagalbos teikimo pobūdį reikia keisti.

Susitikimų metu buvo iškeltos šios pagrindinės problemos:

- daug seksualinės prievartos atvejų neišaiškinama;
- po smurto atvejo auka ir smurtautojas lieka gyventi tuose pačiuose vaikų globos namuose ar šeimose;
- patyrę seksualinę smurtą vaikai psichologiškai traumuojami žiniasklaidos priemonių: spaudoje (ypač rajoniniuose laikraščiuose) minima apie vaikus, nukentėjusius nuo seksualinės prievartos, nors konkrečiai nenurodomi vaiko duomenys (vardas ar pavardė), bet pagal gimimo metus, vietovę ir įvykį žmonės greitai nustato, apie kurį vaiką rašoma;
- lytinio švietimo bei moralės normų ugdymo šeimoje problemos.

Dėl Socialinių reikalų ir darbo komiteto sudarytos darbo grupės „Dėl vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmų, apsaugant vaiko teises ir teisėtus interesus“, tyrusios vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmus, apsaugant vaikų teises ir interesus, išvadų ir siūlymų

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto sudarytos darbo grupės, tyrusios vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmus, apsaugant vaikų teises ir interesus, išvadamis ir siūlymais (toliau – Išvados), pateikė Seimo komitetams ir frakcijoms paaiškinimus ir nuomonę dėl pateiktų siūlymų, kurie taip pat turėtų būti reikšmingi vertinant atskirus situacijos aspektus.

• Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimų ribos tiriant skundus dėl prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi teisę atlikti tyrimą tik dėl prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų (neveikimo), kuriais pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, ir neturi teisės tirti skundų dėl šių pareigūnų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą reglamentuojantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas nesuteikia kontrolieriui teisės pačiam kreiptis į teismą dėl pažeistų vaiko teisių gynimo, atstovauti vaiko interesus teismuose ir teisėsaugos institucijose.

• Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, vykdydama koordinavimo funkciją, gavusi informaciją, kuri sudarė prielaidą, jog būtina imtis papildomų priemonių ir apsaugoti mažametes mergaites nuo neigiamos aplinkos, jų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, informavo apie tai generalinį prokurorą, kreipėsi į prokuratūrą, atliekančią ikiteisminį tyrimą ir Kauno miesto ir Kauno rajono savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrius, kurie privalo užtikrinti jų teritorijoje gyvenančių vaikų teisių apsaugą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė institucijas: 1) pagal kompetenciją nedelsiant įvertinti mergaitės padėtį, išsiaiškinti ar tinkamai užtikrinama mažametei saugi aplinka ir priimti sprendimą, geriausiai atitinkantį vaiko interesus bei užtikrinti nepilnametės tinkamą

atstovavimą baudžiamajame procese; 2) suteiktų įgaliojimų ribose bei atsižvelgiant į teisės aktuose įtvirtintą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos bei gynimo principą imtis priemonių objektyviam ir išsamiam situacijos ištyrimui bei įvertinimui, esant reikalui, imtis priemonių tinkamam nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų gynimui.

- Išvada, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gautus mergaitės tėvo skundus dėl prokurorų procesinių veiksmų teisėtumo ir pagrįstumo persiųsdama nagrinėti aukštesniajam prokurorui, apsiribojo tik formaliu susirašinėjimu, neatitinka teisės aktų ir teismų praktikos aiškiai suformuotos taisyklės dėl vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir prokurorų įgaliojimų ir tarpusavio santykio. Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008-03-03 sprendime administracinėje byloje Nr. A502-293/2008, vertindamas vaiko teisių apsaugos kontrolierės įgaliojimus prokurorų veiklos atžvilgiu, konstatavo, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tik Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu ir priimdama sprendimą įspėti prokurorę dėl jos veiksmų ir neveikimo, viršijo savo kompetenciją ir tuo pažeidė prokuroro nepriklausomumo principą. Teismas akcentavo, kad Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalimi įtvirtintą prokuroro, vykdančio savo funkcijas, nepriklausomumą. Taip pat pažymėjo, jog ši nuostata yra įtvirtinta ir Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje bei plėtojama 3 dalyje, draudžiančioje įvairiems subjektams duoti prokuratūrai įstatymuose nenustatytų pavedimų ar įpareigojimų arba kitaip kištis į prokurorų veiklą. Teismas taip pat išaiškino, kad Prokuratūros įstatymo 3 straipsnio 4 dalis bei 4 straipsnio 3 dalis prokurorų veiksmų ir sprendimų kontrolę pavedė aukštesniajam prokurorui ir teismui, todėl vaiko teisių apsaugos kontrolierius, turėdama pagrindą manyti, kad prokuroras pažeidžia vaiko teises ir interesus ar įstatymą, turi teisę apie tai informuoti aukštesnį prokurorą ir pasiūlyti jam pagal kompetenciją įvertinti jam pavaldaus prokuroro veiksmus ar neveikimą.

- Išvados, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius nepakankamai, paviršutiniškai, kai kuriais atvejais pavėluotai vykdė koordinavimo, žinybų bendradarbiavimo skatinimo funkciją, galėtų būti vertinamos kaip pakankamai formalios ir perkeliančios vykdomosios valdžios institucijų atsakomybę vaiko teisių apsaugos kontrolieriui. Paminėtina, kad teisės aktai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, nesuteikia teisės atlikti vykdomosios valdžios funkcijas. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vykdomosios valdžios lygmenyje yra priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis. Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatus, ministerijos uždaviniai vaiko teisių apsaugos srityje yra kartu su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą, organizuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje. Pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatus, Tarnyba privalo koordinuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių darbą ir teikti joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pakartotinai pažymėjo, kad ji niekada nekommentavo vaikų, susijusių su šia rezonansine tema, situacijos, o atsakinėjo į konkrečius visuomenės informavimo priemonių atstovų pateiktus klausimus dėl valdžios institucijų atstovų ir visuomenės viešai išreikštų kaltinimų vaiko teisių apsaugos kontrolieriui dėl galimo neveikimo. Šie kaltinimai vaiko teisių apsaugos kontrolieriui parodė, kad visuomenė neteisingai supranta vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos atskirų grandžių kompetencijas, todėl buvo būtina visuomenei paaiškinti apie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos vietą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje, įstaigos funkcijas ir įgaliojimų apimtį.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat išreiškė abejonę dėl pateiktų siūlymų pertvarkyti vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, šios sistemos pertvarka negali būti skubota ir sąlygota rezonansinių įvykių visuomenėje. Institucijos sistemos pertvarkos efektyvumas ir racionalumas gali būti užtikrintas tik tada, kai atlikta išsami problemų ir jas sąlygojančių priežasčių, egzistuojančių tam tikroje srityje, analizė. Manytina, kad siekiant efektyvios vaiko teisių apsaugos sistemos, būtina stiprinti pagrindinę šios sistemos grandį –

savivaldybių lygmenyje veikiančius vaiko teisių apsaugos skyrius ir kelti šių skyrių darbuotojų kvalifikaciją.

- Abejonių sukėlė siūlymas pertvarkyti vaiko teisių apsaugos sistemą, atskiriant vaiko teisių apsaugos tarnybą (skyrių) vaiko teisių atstovavimo funkciją nuo socialinių paslaugų teikimo, kadangi šios funkcijos ir šiuo metu yra atskirtos: vaiko teisių apsaugos skyrių funkcija ne tik atstovauti vaiko teises, bet ir jas ginti bei užtikrinti, tuo tarpu socialines paslaugas teikia socialinės paramos skyriai. Atkreiptinas dėmesys, jog apsiribojus tik vaiko teisių ir interesų atstovavimo funkcija, lieka neaišku kas vykdys vaiko teisių užtikrinimo ir gynimo funkciją savivaldybių lygmenyje. Paminėtina, kad dauguma vaiko teisių apsaugos skyrių (tarnybų) vadovų, remdamiesi savo ilgamete praktinio darbo vaiko teisių apsaugos srityje patirtimi, yra išsakę poziciją, jog tikslingiausia šiuos padalinius palikti savarankiškais savivaldybių administracijų padaliniais.

Dėl mažamečių mergaičių galimai patirtos seksualinės prievartos atvejo. Situacijos vertinimas (institucijų veiksmai, neveikimas pagal teisės aktų nustatytą kompetenciją)

Vertinant atskirų institucijų veiksmus ir neveikimą, sprendžiant mažamečių mergaičių galimai patirtos seksualinės prievartos klausimą, tikslinga išskirti keturis reikšmingus etapus.

I Etapas. Mažamečių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimas iki vienos jų tėvo pirmo kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę (2009-05-18).

Nagrinėjamu laikotarpiu mergaitė gyveno kartu su tėvu. Motinos atžvilgiu Kauno miesto apylinkės teismas 2008-12-23 nutartimi buvo pritaikęs laikinąsias apsaugos priemones – uždraudimą matytis su dukra. Kauno miesto Vaiko teisių apsaugos tarnyba (toliau – VTAS) dalyvavo mažametės apklausoje, siūlė jos įstatyminiam atstovui kreiptis dėl psichologinės pagalbos mergaitei teikimo. Šie duomenys patvirtina, kad Kauno miesto VTAS žinojo apie situaciją šeimoje bei pradėtą ikiteisminį tyrimą, įtarimus dėl mergaitės tvirkinimo. Nagrinėjamu atveju, pagal Baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio 5 dalį, mergaitės apklausoje turėjo teisę dalyvauti jo atstovas. Proceso dalyvių prašymu arba ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo iniciatyva į jaunesnių kaip aštuoniolikos metų liudytojo arba nukentėjusiojo apklausą privalo būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą. Nagrinėjamiems santykiams taikytini iki 2009-12-08 galioję Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983, numato, jog Tarnyba, vykdydama jai pavestus uždavinius, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka atlieka ir pranešimų apie smurtą patyrusius vaikus kaupimo ir pagalbos smurtą patyrusiems vaikams organizavimo funkciją (Nuostatų 8.14 papunktis). *Iš vaiko teisių apsaugos kontrolierės turimų duomenų matyti, kad Kauno miesto VTAS specialistas dalyvavo apklausoje. Kauno miesto VTAS buvo informuotas apie smurtą patyrusią mergaitę ir, organizuodamas jai pagalbą, siūlė psichologų konsultacijas, žinojo bendrą situaciją šeimoje. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, nėra pagrindo konstatuoti šiame etape dalyvavusių vaiko teisių apsaugos institucijų netinkamą pareigų vykdymą.*

II Etapas. Nuo mergaitės tėvo pirmo kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę (2009-05-18) iki tada, kai tėvas išplatino skaitmeninę laikmeną su įrašu apie jo mažametės dukters galimai patirtą seksualinę prievartą

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 59 straipsnis nustato, jog pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai, Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė, ministerijos, prokuratūra, kitos valstybės institucijos rengia ir įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje. Už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo kontrolę ir priežiūrą atsako vaiko teisių apsaugos kontrolierius pagal savo kompetenciją. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 16 straipsnio 4 dalyje įtvirtintos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimų ribos, tiriant skundus dėl prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos. Vaiko teisių apsaugos

kontrolierius turi teisę atlikti tyrimą tik dėl prokurorų, ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų (neveikimo), kuriais pažeidžiamos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, ir neturi teisės tirti skundų dėl šių pareigūnų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2008-03-03 sprendime administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-293/2008, vertindamas vaiko teisių apsaugos kontrolierės įgaliojimus prokurorų veiklos atžvilgiu, konstatavo, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi tik Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymu ir priimdama sprendimą įspėti prokurorę dėl jos veiksmų ir neveikimo, viršijo savo kompetenciją ir tuo pažeidė prokuroro nepriklausomumo principą. Teismas akcentavo Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalimi įtvirtintą prokuroro, vykdančio savo funkcijas, nepriklausomumą. Taip pat pažymėjo, jog ši nuostata yra įtvirtinta ir Prokuratūros įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje bei plėtojama 3 dalyje, draudžiančioje įvairiems subjektams duoti prokuratūrai įstatymuose nenumatytų pavedimų ar įpareigojimų arba kitaip kištis į prokurorų veiklą. Teismas taip pat išaiškino, kad Prokuratūros įstatymo 3 straipsnio 4 dalis bei 4 straipsnio 3 dalis prokurorų veiksmų ir sprendimų kontrolę pavedė aukštesniajam prokurorui ir teismui, todėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, turėdama pagrindą manyti, kad prokuroras pažeidžia vaiko teises ir interesus ar įstatymą, turi teisę apie tai informuoti aukštesnį prokurorą ir pasiūlyti jam pagal kompetenciją įvertinti jam pavaldaus prokuroro veiksmus ar neveikimą. Pagal Prokuratūros įstatymo 3 straipsnio 2 dalį tyrimą atliekantis prokuroras sprendimus priima savarankiškai ir vienvaldiškai, vadovaudamasis įstatymais ir protingumo principu. Aukštesnysis prokuroras pagal kompetenciją nagrinėja skundus dėl prokuroro veiksmų ir panaikina neteisėtus sprendimus, kitų kontrolės formų teisės aktuose nenumatyta.

Nagrinėjamu atveju vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi pareiškėjo skundus, kuriais jis skundė prokurorų veiksmus ir procesinius sprendimus, atsižvelgdama į teisės aktuose įtvirtintas prokuratūros veiklos kontrolės taisykles, kreipdavosi į aukštesnįjį prokurorą, kad šis pagal kompetenciją atliktų pavaldaus prokuroro proceso veiklos kontrolę, įvertintų jam pavaldaus prokuroro veiksmus ar neveikimą.

Nagrinėjamu laikotarpiu aukštesniems prokurorams išnagrinėjus vaiko teisių apsaugos kontrolierės perduotus tėvo skundus, ikiteisminis tyrimas dėl mažametės mergaitės galimo tvirkینimo buvo perduotas iš Kauno miesto apylinkės prokuratūros į Kauno apygardos prokuratūrą, aukštesniam prokurorui patikrinus atliktus procesinius veiksmus, buvo pripažinta, jog Kauno miesto apylinkės prokuratūros prokurorė padarė Baudžiamojo proceso kodekso pažeidimų, kuriuos Kauno apygardos prokuratūros prokuroras ištaisė.

Generalinės prokuratūros atlikto patikrinimo metu nebuvo nustatyta, kad Kauno apygardos prokuratūros prokuroras, atlikdamas ikiteisminį tyrimą ir nagrinėdamas tėvo skundus, padarė vaiko teises ginančių įstatymų pažeidimų ar pažeidė Baudžiamojo proceso kodekso nuostatas. Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog generalinis prokuroras, atsižvelgdamas į vaiko teisių apsaugos kontrolierės prašymą įvertinti prokurorų procesinius veiksmus bei sprendimus ir persiūstus tėvo skundus, siekdamas išvengti galimo neobjektyvumo, tolimesnį tyrimą baudžiamojoje byloje organizuoti ir atlikti pavedė Vilniaus apygardos prokuratūrai.

Šiame etape vaiko teisių apsaugos kontrolierė neturėjo duomenų, leidžiančių konstatuoti, jog mergaitei neteikiama reikalinga pagalba ir netinkamai užtikrinama jos teisių apsauga šeimos ar kitoje aplinkoje. Kauno miesto VTAS atstovai dalyvavo užtikrinant mergaitės bendravimą su mama, t. y. nuolatos turėjo galimybę vertinti vaiko situaciją ir padėti. Kauno rajono VTAS dalyvavo mažametės apklausoje, taip užtikrindamas vaiko teisių ir interesų apsaugą ikiteisminio tyrimo metu. Kauno rajono VTAS dalyvavimas vaiko apklausoje suponuoja išvadą, jog nuo to momento šiam Skyriui taip pat buvo žinoma apie vaiko situaciją ir padėti

III Etapas. Nuo tėvo kreipimosi 2009-08-05 skundu į vaiko teisių apsaugos kontrolierę dėl įtarimų, kad teisėjas J. Furmanavičius galimai tvirkino jo dukrą ir pareiškėjo išplatintų įrašų apie jo mažametės dukters patirtą seksualinę prievartą iki 2009-10-05 įvykių

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2002-06-21 nutarime Nr. 35 išaiškino, kad kai tėvas (motina) dėl su vaiku susijusio klausimo kreipiasi į visuomenės informavimo priemones, o šios informuoja visuomenę, pateikdamos duomenis, kurie gali neigiamai paveikti vaiką, turi būti vertinama, ar tokia vaiko interesų gynimo priemonė (būdas) yra tinkama. Tėvų pareigų vykdymas turėtų būti vertinamas Civilinio kodekso 3.155 straipsnio nuostatų, įtvirtinančių tėvų valdžios turinį, aspektu, o esant reikalui nustatoma kokių apsaugos priemonių turi būti imamosi. Nagrinėjamu atveju, atsižvelgiant į įtarimus dėl galimo tvirkinimo, mergaitė buvo tokioje situacijoje, kad jai ypač svarbu buvo gyventi saugioje ir emociškai stabilioje aplinkoje.

Pagal Civilinio proceso kodekso 49 straipsnio nuostatas civilinį ieškinį viešajam interesui ginti įstatymų numatytais atvejais gali pareikšti prokuroras. Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad prokurorai, nustatę asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, viešąjį interesą gina įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva, taip pat ir tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti. Todėl kreiptis į teismą civilinio proceso tvarka ginamas viešąjį interesą prokuroras gali visais atvejais, nustatęs tokį teisės aktų pažeidimą, kuris, prokuroro nuomone, turi esminės reikšmės asmenų, jų grupių, valstybės ir visuomenės teisėms bei teisėtiems interesams ir sudaro prielaidas prokuroro reiškiamo materialinio teisinio reikalavimo patenkinimui.

Nagrinėjamu laikotarpiu tėvui viešai išplatinus vaizdo medžiagą su dukters pasakojimu apie galimą tvirkinimą, tokie tėvo veiksmai sukėlė abejones dėl tinkamo tėvo valdžios įgyvendinimo. Pagal Civilinio kodekso 3.182 straipsnio 2 dalies nuostatas, kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo ir saugios aplinkos vaikui užtikrinimo turi teisę valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ir prokuroras.

Atsižvelgdami į teisės aktais nustatytą institucijų kompetenciją, įvertindama tai, kad tuo metu ikiteisminis tyrimas vyko Kauno apygardos prokuratūroje, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į šios prokuratūros vyriausiąjį prokurorą, prašydama ginant viešąjį interesą įvertinti mergaitės padėtį, išaiškinti, ar tinkamai užtikrinama mažametei saugi aplinka, ir priimti sprendimą, geriausiai atitinkantį vaiko interesus, užtikrinti nepilnametės tinkamą atstovavimą baudžiamajame procese bei paprašė informuoti apie priimtus sprendimus. Siekiant įgyvendinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktą teisę koordinuoti institucijų veiksmus, sprendžiant vaiko teisių užtikrinimo klausimus, informacija buvo perduota ir atsakingoms vaiko teisių apsaugos tarnyboms.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2003 m. vasario 6 d. priėmus nutarimą Nr. 194 „Dėl Vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai vykdomosios valdžios lygmenyje buvo priskirta vaiko teisių apsaugos valdymo sritis. Pagal Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998-07-17 nutarimu Nr. 892 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-04-09 nutarimo Nr. 334 redakcija) vienas iš ministerijos uždavinių - įgyvendinti valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje. Įgyvendindama jai pavestus uždavinius, ministerija analizuoja vaiko teisių apsaugos būklę, teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo; kartu su kitomis valstybės ir savivaldybės institucijomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą; teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje. Pagal Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vaikų ir jaunimo skyriaus nuostatus, patvirtintus Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009-02-20 įsakymu Nr. A1-60, Skyriaus uždaviniai: organizuoti tarpžinybinį bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje; pagal kompetenciją teikti metodinę paramą vaiko teisių apsaugos klausimais; koordinuoti valstybinės (perduotos savivaldybėms) vaikų ir jaunimo teisių apsaugos funkcijos įgyvendinimą. Vykdydamas jam pavestus uždavinius, Skyrius metodiškai vadovauja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos; teikia pagal kompetenciją

valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms bei nevyriausybinėms organizacijoms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos ir jaunimo klausimais.

Pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005-10-20 nutarimu Nr. 1114, vienas iš Tarnybos uždavinių - užtikrinti vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą. Įgyvendindama minėtą uždavinį, Tarnyba gina vaiko teises ir teisėtus interesus (ir atstovauja jiems) valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose ir kitose įstaigose; pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikia joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais.

Iš to, kas išdėstyta matyti, kad nagrinėjamu laikotarpiu ministerija, gavusi tėvo kreipimąsi ir skaitmeninę laikmeną su įrašu, kuriame užfiksuotas pareiškėjo dukters pasakojimas apie galimai patirtą seksualinę prievartą, persiuntė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai ir Generalinei prokuratūrai. Gavus tėvo kreipimąsi ir iš anksčiau žinant apie vykstantį ikiteisminį tyrimą dėl mažametės galimos seksualinės prievartos, ministerija, kaip koordinuojanti valstybinės (perduotos savivaldybėms) vaikų teisių apsaugos funkcijos įgyvendinimą, organizuojanti tarpžinybinį bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje, minėtą pareiškėjo kreipimąsi persiuntė kitoms institucijoms. Ministerija nesidomėjo ir nepaprašė grįžtamosios informacijos apie mažametės teisių įgyvendinimą ir tik 2009-10-26 kreipėsi į Kauno miesto ir rajono VTAS dėl informacijos, kokia pagalba organizuojama mergaitėms bei jų šeimoms pateikimo.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai informacija, kad vyksta ikiteisminis tyrimas dėl mergaitės galimai patirto seksualinio smurto buvo žinoma nuo to momento, kai Kauno miesto VTAS raštu paprašė išaiškinimo, kaip vykdyti Vilniaus apygardos teismo nutartį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nagrinėjamu laikotarpiu, naudodamasi jai įstatymo suteikta teise (ministerijos ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos – pareiga), koordinavo Kauno miesto ir Kauno rajono VTAS bei prokuratūros veiksmus, rinko informaciją apie mergaičių teisių ir teisėtų interesų užtikrinimą civilinėmis teisinėmis priemonėmis.

IV Etapas po 2009-10-05 įvykių

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.266 straipsnio 1 dalies nuostatos nustato, jog vaiko globą (rūpybą) savo teritorijoje organizuoja rajono (miesto) savivaldybės vaiko teisių apsaugos institucija (miesto (rajono) savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba (skyrius). Organizudama vaiko globą (rūpybą), rajono (miesto) valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija bendradarbiauja su kitomis vietos savivaldos ir nevyriausybinėmis institucijomis bei organizacijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 patvirtintų Vaiko globos organizavimo nuostatų 4 punkto nuostatos numato, jog savivaldybė yra atsakinga už jos teritorijoje likusio be tėvų globos vaiko globą (rūpybą), o vaiko globą (rūpybą) savivaldybėje organizuoja Vaiko teisių apsaugos tarnyba (skyrius), pirmenybę teikdama vaiko globai (rūpybai) šeimoje arba šeimynoje.

Vadovaujantis minėtomis nuostatomis, savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybai (skyriui) tenka pagrindinė atsakomybė už vaiko, likusio be tėvų globos, interesų užtikrinimą. Tarnyba (skyrius), vykdydama jai pavestus uždavinius, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka organizudama likusio be tėvų globos laikinąją ir nuolatinę globą (rūpybą), privalo nustatyti vaikus, kuriems reikia globos (rūpybos), pagal kompetenciją užtikrinti ir inicijuoti atitinkamos vaiko globos rūšies ir formos nustatymą, globėjo parinkimą ir paskyrimą ir pan.

Civilinio kodekso 3.268 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vaiko globėjas parenkamas atsižvelgiant į jo asmenines savybes, sveikatos būklę, sugebėjimą būti globėju, jo santykius su netekusiu tėvų globos vaiku bei vaiko interesus.

Atkreiptinas dėmesys, kad vaiko globos nustatymo klausimas kiekvienu atveju sprendžiamas individualiai, vadovaujantis vaiko interesų pirmumo principu, atsižvelgiant į

susidariusių aplinkybių visumą, vaiko saugumui kilusį pavojų bei kitas su vaiko teisėmis ir interesais susijusias aplinkybes. Mergaičių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, įvykus 2009-10-05 įvykiams, ir mergaitėms likus be įstatyminių atstovų, užtikrino ir sprendė bei atstovavo mergaites Kauno rajono ir miesto VTAS.

Sprendžiant vienos iš mergaičių globėjo skyrimo klausimą, nebuvo atsižvelgta į Vilniaus apygardos prokuratūros nuomonę, kad šiuo metu nėra tikslinga skirti vaiko globėju asmenį, kuris yra artimas atskirų susijusių asmenų giminaitis.

Dėl tėvo išplatintos filmuotos medžiagos su mergaitės pasakojimu apie patirtą seksualinę prievartą bei visuomenės informavimo priemonėse eskaluotos minėtos temos bei nepilnamečių duomenų atskleidimo po 2009-10-05 įvykių

Vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnio nuostatomis, viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai įstatymų nustatyta tvarka turi užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos. Viešosios informacijos rengėjai, platintojai, jų savininkai ir žurnalistai privalo patys įvertinti, ar skleidžiama informacija priskirtina informacijos, kurią draudžiama skelbti ir platinti, kategorijai. Vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis, šio įstatymo vykdymo kontrolė yra priskirta Lietuvos radijo ir televizijos komisijai (48 straipsnio 1 dalies 5 ir 6 ir 10 punktai). Ši komisija taip pat vykdo Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą bei transliuotojų ir retransliuotojų programų stebėseną (monitoringą). Viešosios informacijos stebėseną visuomenės informavimo priemonėse (išskyrus radijo ir televizijos programas) atlieka žurnalistų etikos inspektorius (Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 11 punktas). Viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, priskyrimo kriterijus nustato Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Teisę pripažinti, ar pažeistos minėtos įstatymo nuostatos, turi tik žurnalistų etikos inspektorius ar prie jo veikianti ekspertų grupė. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, Lietuvos radijo televizijos komisija bei kitos institucijos, nurodytos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 7 straipsnyje, turi teisę kreiptis dėl išvadų į žurnalistų etikos inspektorius dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, kategorijai. *Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė tik gavusi žurnalistų etikos inspektorius ir prie jo veikiančios ekspertų grupės išvadas dėl konkrečios informacijos, gali daryti vertinimus, ar paskleista informacija pažeidė vaiko teises.*

Paminėtina ir tai, kad pagal Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio nuostatas, žurnalistų etikos inspektorius nagrinėja skundus (pareiškimus) dėl asmens teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse, taip pat dėl asmens duomenų tvarkymo pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse tik pagal tų asmenų, kurių teisės visuomenės informavimo priemonėse yra pažeistos, arba jų atstovų pagal įstatymą, taip pat šių asmenų atstovų pagal pavedimą skundus (pareiškimus). *Kontrolierė taip pat atkreipė dėmesį ir į visuomenės informavimo priemonių atsakomybę platinant tokio pobūdžio informaciją. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, dalyvaudama 2009-08-19 televizijos „Lietuvos rytas“ žinių laidoje, viešai atkreipė dėmesį į tai, kad tėvas, platindamas savo dukters pasakojimus apie galimai patirtą seksualinę prievartą, pažeidžia jos interesus.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierės viešas šios informacijos platinimo įvertinimas, neturint įgaliojimų uždrausti viešai platinti informaciją, laikytinas kontrolierės pareiškimu visuomenės informavimo priemonių atstovams, kad šios informacijos viešinimas neatitinka geriausių vaiko interesų principo.

3.5. Vaiko apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

Vaikų saugumo naudojantis internetu užtikrinimas ir kompiuterinių žaidimų žymėjimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nuo 2006 metų siūlė įtvirtinti kompiuterinių žaidimų, kurių turinyje yra neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, žymėjimą indeksais pagal naudotojų amžiaus cenzą; įpareigoti asmenis, suteikiančius prieigą prie viešo naudojimo kompiuterių: diegti į naudojamą techninę įrangą (kompiuterius) filtravimo priemones, blokuojančias prieigą prie neskelbtinos ir ribojamos viešosios informacijos ir kt.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė, Lietuvos Respublikos Seime svarstant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimų projektus, siūlė:

1. Įtvirtinti pareigą prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų (internetu) paslaugas teikiantiems asmenims užtikrinti žalingo interneto turinio, darančio neigiamą poveikį nepilnamečiams, filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą.

2. Įtvirtinti kompiuterinių žaidimų gamintojų ir platintojų pareigą žymėti kompiuterinius žaidimus pagal vartotojų amžiaus cenzą.

3. Apribojimus, nustatytus neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos skleidimui, taip pat taikyti reklamai, savireklamai (anonsams), prekių ženklams, kompiuteriniams žaidimams ir kitai viešajai informacijai, skleidžiamai masinių renginių ir pan. metu.

4. Papildyti įstatymo projektą nuostatomis, draudžiančiomis skelbti informaciją:

- skatinančią lošti, raginanti, siūlančią dalyvauti lošimuose, loterijose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo išpūdis;

- kurioje palankiai vertinamas priklausomumas nuo narkotinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, taip pat kitų medžiagų, kurios vartojamos arba gali būti vartojamos svaiginimosi tikslais, skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas;

- neatsisakyti nuostatos, priskiriančios prie neigiamą poveikį nepilnamečių psichinei ar fizinei sveikatai, fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, kuria tyčiojamosi iš žmogaus;

- kuria skatinama nepilnamečių seksualinė prievarta ir išnaudojimas, nepilnamečių lytiniai santykiai.

Įsigaliojus ir pradėjus veikti higienos normai „Viešojo naudojimo kompiuterinių tinklų prieigos taškai: sveikatos saugos reikalavimai“ paaiškėjo, jog nėra minėtos higienos normos laikymosi kontrolės mechanizmo, o šios veiklos srities poveikio visuomenės sveikatai teisinis reglamentavimas yra formalus pobūdžio. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pakartotinai kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, *siūlydama papildyti Sveikatos priežiūros įstatymą*, įtvirtinant jame nuostatą, kad Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba ir jos teritoriniai padaliniai vykdo valstybinę sveikatos priežiūros kontrolę ir ūkio subjektuose, teikiančiuose prieigos prie viešo naudojimosi kompiuterių tinklų paslaugas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ataskaitiniais metais tęsė dalyvavimą Europos Komisijos patvirtintoje *Saugesnio interneto programoje*, kuria siekiama informuoti vaikus, tėvus ir pedagogus saugaus interneto klausimais bei spręsti neteisėto turinio ir žalingo elgesio internete problemas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kartu su vaikų lankomiausiu socialiniu tinklapiu www.one.lt 2009 metų vasario mėnesį organizavo konkursą, kurio metu tinklapiu lankytojai sprendė testą apie galimas grėsmes internete. Testas buvo peržiūrėtas 58 756 kartus, 1 558 vartotojai jį išsprendė teisingai, 45 % teisingai atsakiusių į visus testo klausimus asmenų amžius nesiekė 18 metų.

Vaiko asmens duomenų ir privataus gyvenimo apsaugos pažeidimai visuomenės informavimo priemonėse

Esamas institucijų, atsakingų už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimą, nekonkretus kompetencijos ir įgaliojimų reglamentavimas sudaro prielaidas skirtingam įstatyminių nuostatų interpretavimui ir aiškinimui, įstatyminių nuostatų praktiniam įgyvendinimui.

Neretai pasitaiko atvejai, kai visuomenės informavimo priemonėse tėvai ar kiti įstatyminiai vaiko atstovai atskleidžia vaikų privataus gyvenimo detales, tačiau pagal Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas, žurnalistų etikos inspektorius turi teisę pradėti tyrimą dėl asmens teisės į privataus gyvenimo apsaugą, garbės ir orumo pažeidimo, tik gavęs asmenų, kurių teisės pažeistos, arba jų atstovų pagal įstatymą, taip pat šių asmenų atstovų pagal pavedimą skundus (pareiškimus).

Tokia įstatymo formuluotė užkerta kelią ginti pažeistas vaiko teises tais atvejais, kai vaiko tėvai ar kiti įstatyminiai atstovai jų negina dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių.

2009 metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto sudarytai darbo grupei „Dėl vaiko teisių apsaugos įstaigų veiksmų, apsaugant vaiko teises ir teisėtus interesus“ siūlė:

1) *Visuomenės informavimo įstatyme* įtvirtinti nuostatą, suteikiančią teisę žurnalistų etikos inspektoriumi pradėti tyrimą savo iniciatyva dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos vaiko teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą, garbės ir orumo pažeidimo;

2) tobulinti *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą*, aiškiai ir išsamiai apibrėžiant institucijų, atsakingų už šio įstatymo vykdymą, kompetencijas.

Kino teatrų veiklos reglamentavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į kino teatrų veiklos reglamentavimo trūkumus, vaikų neribojamą patekimą į kino filmų seansus, kai demonstruojami jų amžiaus kategorijai netinkami filmai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Seime sudarytai darbo grupei Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo projektui ir kitų teisės aktų projektams parengti svarstyti galimybę teikti teisės aktų pakeitimo ir papildymo projektus, numatančius kino teatrams reglamentuotų draudimų vykdymo kontrolės mechanizmą, atsakomybę už nustatytų reikalavimų nesilaikymą, tobulinti kino filmų indeksavimo pagal žiūrovų amžiaus cenzą tvarką bei kino filmų indeksavimo kategorijas.

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus, 2009 metais buvo priimtas Kino įstatymo 10 ir 12 straipsnių papildymo įstatymas, kuriame įtvirtinta pareiga kino organizacijoms, kurios verčiasi filmų viešu rodymu, užtikrinti, kad filmo rodymo metu į kino salę negalėtų patekti jaunesni, nei numatyta pagal filmo indeksą, nepilnamečiai žiūrovai, taip pat užtikrinti, kad filmų, skirtų suaugusiems žiūrovams ir žiūrovams nuo 18, 16 ir nuo 7 metų, pristatymas (anonsas) kino salėse nebūtų rodomas prieš filmus, skirtus jaunesniems nei pristatomų (anonsuojamų) filmų žiūrovams, ir po šių filmų. Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatyta administracinė atsakomybė už kino filmų pristatymo (anonso) kino salėse, kino filmų, videofilmų ir videoprogramų viešo rodymo, tiražavimo ar platinimo ir kt. tvarkos pažeidimus.

Nepilnamečio nukentėjusio, aukos duomenų viešinimas

Žiniasklaidos noras viešinti nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenis gali būti nagrinėjamas visuomenės intereso žinoti ir vaiko teisės bei intereso būti apsaugotam nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio aspektu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė *teikė Žurnalistų etikos inspektorius tarnybai nuomonę* dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įtvirtinto draudimo skelbti informaciją, kuri susijusi su nukentėjusiojo nepilnamečio (aukos) asmens duomenų skelbimu. Visuomenės informavimo priemonėse šokiruojanti savo turiniu informacija, ypač apie dėl nusikalstamos veikos nukentėjusį

asmenį (auką), patraukia skaitytojų ir žiūrovų dėmesį, tačiau balansas tarp visuomenės intereso žinoti, patenkinimo ir vaiko teisės jaustis ir būti saugiu užtikrinimo labai dažnai nusvyra ne vaiko naudai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, visuomenės informavimo priemonėse informacijos paskelbimas apie nusikalstamą veiką (nusikaltimo įvykio atpasakojimas ir pan.), nukentėjusį asmenį (auką), nenurodant jo asmens duomenų yra pakankamas, patenkina visuomenės poreikį bei norą žinoti. Manytina, kad bet koks nepilnamečio (aukos) asmens duomenų atskleidimas, jei nėra siekiama nustatyti asmens tapatybės, nėra ir negali būti visuomenės intereso objektas.

3.6. Vaiko globos srityje

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla nagrinėjant gaunamus skundus, tiriant visuomenės informavimo priemonių pateikiamą informaciją ir kt., išryškino neatidėliotinai spręstinas problemas vaiko globos srityje.

Valstybinių vaikų globos namų steigėjo funkcijų perdavimas savivaldybėms

Lietuvos vaikų globos namų įstaigų direktorių asociacijos kreipimasis į Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetą ir Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl valstybinių vaikų globos namų steigėjo statuso perdavimo savivaldybėms, pateikti argumentai dėl šio proceso tikslingumo ir savalaikiškumo parodė, jog minėtai pertvarkai pasiruošta nepakankamai, globos institucijos nėra įsigilinusios į sistemos optimizavimo ir pertvarkos priežastis, tikslingumą ir tikslus.

Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija bei kiti teisės aktai, kurių pagrindu optimizuojamas vaikų globos įstaigų tinklas, valstybės vaikų globos įstaigų steigėjo funkcijas perduodant savivaldybėms, taip pat Valstybinių vaikų globos institucijų steigėjo funkcijų perdavimo savivaldybėms planas ir Savivaldybėms perduodamų valstybinių vaikų globos institucijų sąrašas buvo priimti įvertinus tai, kad apskričių viršininkų administracijų pavaldumo vaikų globos namai nei savo veiklos patirtimi, nei geografiniu išsidėstymu (nutolę nuo vaiko šeimos) nėra pajėgūs ir negali vykdyti vaiko globos tikslų ir uždavinių, teikti socialinių paslaugų šeimai, taip pat siekiant sudaryti galimybes savivaldybėms plėtoti alternatyvias paslaugas savivaldybės teritorijoje bei mažinti globojamų vaikų skaičių vaikų globos namuose.

Seimo socialinių reikalų ir darbo komitetui 2009 metais pateiktoje nuomonėje vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad valstybinių vaikų globos įstaigų direktorių asociacijos siūlymas atidėti pertvarkos procesą iki 2015 metų, motyvuojant siūlymą ekonominiais interesais ir padėtimi šalyje, ignoruoja vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo prioritetiškumo principą.

Vaikų, gyvenančių globos įstaigose, parengimo savarankiškam gyvenimui visuomenėje bei jų savarankiško gyvenimo galimybės, sulaukus pilnametystės, problema

Daugelį metų aktuali išlieka vaikų, iki pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo, augusių globos namuose, įsikūrimo ir savarankiško gyvenimo pradžios problema:

- pilnamečiai globotiniai (iki 24 metų amžiaus), turi labai ribotas galimybes likti gyventi globos įstaigoje dėl laisvų vietų stokos;
- sulaukę pilnametystės faktiškai neturi galimybės gauti socialinį būstą dėl itin ilgų eilių socialiniam būstui savivaldybėse;
- skiriama finansinė parama įsikūrimui yra nepakankama savarankiško gyvenimo pradžios užtikrinimui, apgyvendinimo ir įsikūrimo klausimų sprendimui;
- globotiniai nežino kur kreiptis dėl paramos ar socialinio būsto nuomos; kaip teisingai paskirstyti pinigus; užpildyti dokumentus ir pan.

Siekiant spręsti šią problemą, reikalingi pokyčiai tiek teisinio reglamentavimo, tiek praktinio įgyvendinimo srityse, sprendžiant savarankiško gyvenimo ir jo planavimo įgūdžių ugdymo bei globos įstaigas palikusiu vaikų įsikūrimo klausimus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, teikdama nuomonę Socialinių reikalų ir darbo komitetui dėl problemų vaikų globos namuose, siūlė:

1. Svarstyti galimybę išplėsti Socialinių paslaugų kataloge įtvirtintą asmenų, galinčių apsigyventi savarankiško gyvenimo namuose, sąrašą ir numatyti galimybę našlaičiams ir tėvų globos netekusiems asmenims, kuriems buvo nustatyta vaiko globa iki pilnametystės, emancipacijos ar santuokos, gyventi savarankiško gyvenimo namuose, kol jiems bus suteiktas socialinis būstas.

2. Svarstyti galimybę įpareigoti savivaldybes iš anksto planuoti socialinio būsto našlaičiams ir tėvų globos netekusiems asmenis poreikį ir skyrimą.

Dėl vaiko globos krepšelio

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nuo 2005 metų siūlo įdiegti vieningą vaiko globos mechanizmo finansavimo mechanizmą, t.y. įvesti vaiko globos krepšelį, kuris suvienodintų reikalavimus ir sąlygas socialinių paslaugų teikėjams bei sąlygotų efektyvesnį vaiko globai skiriamų lėšų panaudojimą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, ataskaitiniu laikotarpiu apsvarsčiusi pakartotinai pateiktą minėtą vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymą, išreiškė nuomonę, jog šiuo metu esantis vaiko globos finansavimas iš esmės yra analogiškas globos krepšeliui.

Svečiavimosi tvarkos (savanoriškos globos) problemos

Ataskaitiniu laikotarpiu šios problemos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo nagrinėtos *dviem aspektais*:

1. *Vaiko perkėlimas į šeimą iki bus priimtas ir įsiteisės teismo sprendimas (nutartis) dėl vaiko globėjo pakeitimo arba vaiko įvaikinimo.* Vaikų globos įstaigos kreipėsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierę dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių iniciatyvų apgyvendinti kūdikius, kuriems nustatyta nuolatinė institucinė globa, šeimose iki įvaikinimo ar globėjo pakeitimo.

Išnagrinėjusi pateiktą informaciją, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad vaikas iš globos namų gali būti išleidžiamas tik esant teisės aktams nustatytiems pagrindams ir teisės aktų nustatyta tvarka.

Pirmuoju atveju, vadovaujantis Civilinio kodekso 3.222 nuostatomis, būsimiems tėviams valstybinės įvaikinimo institucijos prašymu ar savo iniciatyva *teismas* iki įvaikinimo gali nustatyti nuo šešių iki dvylikos mėnesių bandomąjį laiką ir perkelti vaiką gyventi, auklėti ir išlaikyti į būsimųjų tėvių šeimą.

Antruoju atveju, vadovaujantis Bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatais, fiziniam asmeniui leidžiama laikinai (reguliariai savaitgaliais ir/ar švenčių dienomis, atostogų metu) paimti vaiką į savo šeimą. Atkreiptinas dėmesys, jog specialistai laikosi nuomonės, kad svečiuotis šeimoje rekomenduojama ne jaunesniems kaip 7-10 metų vaikams, nes tokio amžiaus vaikai gali teisingai suprasti svečiavimosi šeimoje paskirtį.

Vaiko laikinas išleidimas iš globos namų (leidimas vaikui svečiuotis šeimoje), reikalavimas, siūlymas ar pan. išleisti vaiką, nesant teisės aktuose nustatytų pagrindų, nesilaikant teisės aktuose nustatytos tvarkos, gali būti vertinamas kaip vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį, jog savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių iniciatyvos dėl kūdikių, kuriems nustatyta nuolatinė institucinė globa, perkėlimo į šeimą iki įvaikinimo ar globėjo pakeitimo, nesilaikant teisės aktuose nustatytos tvarkos, vertintinos kaip ydingos praktikos, sudarančios prielaidas vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimui, formavimas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atlikta vaiko teisių apsaugos skyrių apklausa šiuo klausimu parodė, jog praktika šioje srityje įvairi, todėl buvo pasiūlyta šią problemą aptarti

bendrame savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių ir kitų atsakingų, suinteresuotų institucijų susitikime ir formuoti vieningą praktiką, kuri atitiktų teisės aktų reikalavimus bei vaiko teisių ir interesų užtikrinimo principą.

2. *Teisinio reglamentavimo dėl savanoriškos vaikų globos (ypatingai) užsieniečių (užsienyje gyvenančių asmenų) šeimose trūkumas.*

2009 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atliekant tyrimą dėl globojamų vaikų svečiavimosi šeimose, gyvenančiose užsienio valstybėse, paaiškėjo, jog globojamų vaikų laikinas išvykimas į užsienio valstybes svečiuotis privačių asmenų šeimose ar kitais tikslais, nėra išsamus ir nuoseklus (nenustatytas užsienyje gyvenančių savanoriškų vaikų globėjų atrankos ir vaiko laikino išleidimo į užsienyje gyvenančio asmens šeimą procesas), o praktika šioje srityje – neatitinka geriausių vaiko interesų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, siūlydama inicijuoti būtinų teisės aktų pakeitimą bei rekomendacijų parengimą dėl vaiko savanoriškos globos ir globojamų vaikų laikino išvykimo į užsienio valstybes (svečiuotis užsieniečių šeimose, dalyvauti šeimų stovyklose ar kt. tikslais).

Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateikta informacija, minėti teisinio reglamentavimo trūkumai bus pašalinti tobulinant globos institutą reglamentuojančią teisinę bazę.

Konferencija „Vaikų, augančių vaikų globos įstaigose, aktualijos ir perspektyvos“

Šią konferenciją, siekiant aptarti aktualiausias vaikų globos įstaigose problemas, ieškoti galimų sprendimo būdų ir paskatinti jas spręsti, 2009 m. birželio 25 d. organizavo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetu bei NVO vaikams konfederacija.

Šios konferencijos dalyviai priėmė rezoliuciją, kuria kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos ministerijas, Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros, Socialinių reikalų ir darbo bei Sveikatos reikalų komitetus. Lietuvos savivaldybių asociaciją, siūlydami:

- įvesti vieningą vaiko globos (rūpybos) krepšelį;
- svarstyti galimybę papildyti Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymą nuostata, pagal kurią nuo 16 metų našlaičius ir tėvų globos netekusius vaikus būtų galima įrašyti į asmenų, turinčių teisę į socialinio būsto nuomą, sąrašus;
- svarstyti galimybę papildyti Bendruosius valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatus, įpareigojant vaikų globos įstaigų darbuotojus vienerius metus domėtis našlaičių ar tėvų globos netekusiu vaiku, išėjusius iš globos įstaigos, bei teikti jam konsultacinę, tarpininkavimo ir kt. pagalbą;
- peržiūrėti socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis funkcijas bei spręsti klausimą dėl pavyzdinių socialinių darbuotojų pareiginių nuostatų, metodinių rekomendacijų darbui su socialinės rizikos šeimomis parengimo;
- svarstyti klausimą dėl vietos bendruomenių atstovavimo formų ir būdų vaikų globos įstaigose ir šeimynose, sudarant galimybes ir skatinant vietos bendruomenės dalyvavimą vaikų socializacijos procese;
- nustatyti konkretų socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų pareigybių skaičių, priklausantį nuo vaikų skaičiaus. Tobulinti socialinių darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką, skatinančią švietimo darbuotojus (auklėtojus) persikvalifikuoti į socialinius darbuotojus.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, išnagrinėjusi rezoliucijoje išdėstytus pasiūlymus nepritarė vieningo vaiko globos krepšelio nustatymui, įpareigojimo vaikų globos įstaigų darbuotojams vienerius metus konsultuoti ir teikti pagalbą buvusiems rūpintiniams (globotiniams), nustatymui, Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymo pakeitimui. Ministerija informavo, jog parengtos Metodinės rekomendacijos

dirbantiems socialinį darbą, išleistas metodinis gerosios praktikos rinkinys „Socialinis darbas su socialinės rizikos šeimomis, svarstoma galimybė užsakyti mokslinį tyrimą dėl socialinių darbuotojų krūvių analizės, juos lemiančių faktorių ir kt. Numatyta papildyti Savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybų pavyzdinius nuostatus ir didesne apimtimi įtraukti bendruomenę į socialinių klausimų nagrinėjimą ir sprendimą, tikslinti Socialinę globą teikiančių darbuotojų darbo sąnaudų normatyvus.

Seimo narių grupė (projektą pateikė Seimo narė Virginija Baltraitienė) parengė ir 2009-10-13 įregistravo Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams atnaujinti (modernizuoti) įstatymo 2 ir 11 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą Nr. XIP-1211, kuriame įtvirtinta nuostata, kad našlaičiai ir tėvų globos netekę vaikai į asmenų, turinčių teisę į socialinio būsto nuomą, sąrašus įrašomi nuo 16 metų.

3.7. Vaiko paėmimo iš šeimos, globos instituto teisinio reglamentavimo tobulinimo

Diskusijos dėl vaiko paėmimo tvarkos iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų teisinio reglamentavimo būtinybės vyksta nuo 2005 metų, šis klausimas ne kartą svarstytas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuojuose pasitarimuose. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyboje prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos buvo sudaryta darbo grupė, kuri rengė metodinių rekomendacijų savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms (skyriams) ir policijos pareigūnams dėl laikino vaiko atskyrimo nuo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų projektą. Tačiau išsiskyrus institucijų, rengusių projektą, atstovų nuomonei, jis nepatvirtintas iki šiol.

Delsiama spręsti ne kartą aptartas ir globos nustatymo teisinio reglamentavimo problemas, tobulinti susiformavusią praktiką vaiko globos nustatymo srityje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2009 metais sudarė tarpžinybinę darbo grupę, kuriai pavedė atlikti teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globos teisinį institutą bei praktikoje išskylančių problemų analizę ir pateikti siūlymus dėl vaiko globos (rūpybos) instituto teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Minėta darbo grupė išskyrė keletą problemų:

1. Nėra nustatyta vaiko paėmimo iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų tvarka, todėl, paimant vaiką iš šeimos ar kitų teisėtų atstovų, neretai kyla šių nuostatų įgyvendinimo problemos, labai dažnai keliamas vaiko paėmimo iš šeimos teisėtumo ir pagrįstumo klausimas ir pan.

2. Vaikas išskiriamas su tėvais administraciniu, o ne teismo sprendimu (paimant vaiką iš šeimos, savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimu nustatant vaikui laikinąją globą).

3. Esant Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintai nuostatai, kad vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų gali paimti tik valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija, neretai nepagrįstai dubliuojamas dviejų žinybų darbas. Paminėtina, kad pasibaigus nustatytam vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui daugumoje savivaldybių ši įstatymo nuostata neveikia (ataskaitos 3.1. dalis).

4. Laikinoji globa trunka aiškiai neapibrėžtą laiką, neretai keliolika metų.

5. Nesikreipiant į teismą dėl tėvų valdžios ribojimo, sukuriama situacija, kai tėvams tėvų valdžia vaiko atžvilgiu neribota, tačiau jam paskirtas kitas teisėtas atstovas – globėjas. Nesikreipiant dėl tėvų valdžios ribojimo, kai vaikas globos neteko dėl subjektyvių priežasčių neskatinama vaiko tėvų bei kitų atstovų pagal įstatymą atsakomybė už savo pareigų vaikų atžvilgiu vykdymą.

Darbo grupė pateikė siūlymus:

1. Užtikrinant vaiko paėmimo iš šeimos ir laikinosios globos (rūpybos) nustatymo administraciniu teisės aktu legitimumą ir atitikimą Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatoms, pakeisti bei papildyti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.172, 3.176 3.182, 3.183, 3.250, 3.183, 3.250, 3.262 straipsnius, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 407 straipsnį.

Siekiant legitimuoti vaiko atskyrimą nuo šeimos, administraciniu aktu nustatant jam laikinąją globą (rūpybą), pasiūlyta sukurti teismo leidimo nustatyti vaikui laikinąją globą (rūpybą) institutą, leidžiantį teismui revizuoti vaiko paėmimo iš šeimos faktą ir nuspręsti, įvertinus pateiktus įrodymus bei informaciją, ar yra pagrindas steigti laikinąją globą (rūpybą). Siūlyta pakeisti normą, numatančią, kad laikinąją globą (rūpybą) nustato savivaldybės valdyba (meras) sprendimu (potvarkiu), kadangi vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma administracijos direktoriaus įsakymu.

Siūlyta suteikti teismui diskrecijos teisę pačiam nuspręsti, kokią vaiko globos (rūpybos) rūšį (laikiną ar nuolatinę) nustatyti vaikui laikinai apribojus jo tėvų valdžią. Taip pat pasiūlyta įtvirtinti nuostatą, jog maksimalus laikinosios globos (rūpybos), nustatytos savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu, terminas gali būti ne ilgesnis kaip 6 mėnesiai ir įtvirtinti įpareigojimą valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai per šį terminą kreiptis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo.

2. Pakeisti ir papildyti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnį bei papildyti jį 56 (1) straipsniu, įtvirtinant įstatyminiame lygmenyje pagrindines vaiko paėmimo iš tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų nuostatas.

Šiais pakeitimais siūlyta nustatyti subjektus (policijos pareigūnai arba vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai), turinčius teisę paimiti vaiką iš tėvų ar kitų teisėtų atstovų, taip pat nustatyti kriterijus, nenustatant jų baigtinio sąrašo, kada toks paėmimas yra galimas, taip pat laikino vaiko apgyvendinimo tvarką, pranešimų tėvams ar kitiems teisėtiems atstovams turinį ir kt., pagrindinius tarpinstitucinio bendradarbiavimo paimant vaiką aspektus.

Pasiūlyta įtvirtinti nuostatas, nustatančias pareigą valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai per 3 darbo dienas nuo informacijos apie be tėvų globos likusį vaiką gavimo, kreiptis į teismą dėl leidimo nustatyti vaikui laikinąją globą (rūpybą), taip pat nustatyti maksimalų 6 mėnesių laikinosios globos (rūpybos), nustatytos savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu, terminą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Seimo narį Gintarą Songailą, prašydama apsvarstyti darbo grupės siūlymus ir, jiems pritarus, parengti bei įregistruoti atitinkamus teisės aktų projektus.

Šių pasiūlyimų pagrindu Seime įregistruoti: Civilinio kodekso 3.172, 3.176, 3.182, 3.183, 3.250, 3.262 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas (Nr. XIP-1038), Civilinio proceso kodekso 407 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (Nr. XIP-1038), Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 56(1) straipsniu įstatymo projektas (Nr. XIP-1100).

3.8. Nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo ir mediacijos trūkumo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į praktikoje pastebimus vaikų teisių ir jų teisėtų interesų pažeidimus, vykdant neturtinio pobūdžio teismų sprendimus, ne kartą teikė pasiūlymus dėl šio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo reglamentavimo Teisingumo ministerijai, Įstaigos atstovas dalyvavo dar 2003 m. birželio 30 d. teisingumo ministro įsakymu šiuo klausimu sudarytos darbo grupės veikloje. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą yra išsakyusi poziciją atsakingoms institucijoms dėl poreikio išsamiau aptarti antstolio bendradarbiavimo su kompetentingomis valstybės ir savivaldybių institucijomis pobūdį, formą bei tvarką, numatyti, kaip įforminamas šis procesas, ypač, kai antstolio nuomonė ir vaiko teisių apsaugos specialistų nuomonė dėl teismo sprendimo vykdymo nesutampa, kai teismo sprendimo vykdymas galimas tik po papildomų specialistų konsultacijų ir kt. Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktikos taip pat matyti, jog neretai vaiko teisių apsaugos tarnyboms (skyriams) kyla klausimų dėl jų vaidmens ir kompetencijos ribų vykdant neturtinio pobūdžio teismo sprendimus. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, 2007 metais išsakydama savo nuomonę Teisingumo ministerijai dėl šio

pobūdžio teismo sprendimų vykdymo, atkreipė dėmesį, jog pagrindinės neturtinio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo nuostatos turėtų būti reglamentuotos teisingumo ministro įsakymu patvirtintoje Sprendimų vykdymo instrukcijoje, o tuo metu numatomose teisingumo ministro įsakymu patvirtinti rekomendacijose dėl teismo neturtinio pobūdžio sprendimų vykdymo buvo siūlyta aptarti sudėtingesnius teismo sprendimo vykdymo atvejus.

Neturtinio pobūdžio teismo sprendimų vykdymo ypatumų aspektu svarbu atkreipti dėmesį, jog teisės aktuose įtvirtintas privalomas vaiko teisių apsaugos tarnybos (skyriaus) ir galimas (alternatyvus) psichologo dalyvavimas problemos iš esmės neišsprendė.

2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika patvirtino, jog šios problemos tapo dar aktualesnės, ypačingai dėl teismo nustatytos bendravimo su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų tvarkos vykdymo problemų, dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (vaiko perdavimo), dėl vaiko paėmimo iš tėvų, pastariesiems apribojus tėvų valdžią (atskyrus vaiką) ir pan.

Pažymėtina, jog, išskyrus jau minėtus kai kuriuos teisės aktų pakeitimus, atskiros rekomendacijos šiuo aktualiu klausimu parengtos nebuvo.

Atsižvelgdama į tai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu dar kartą kreipėsi į teisingumo ir socialinės apsaugos ir darbo ministrus ir pasiūlė apsvarstyti problemą bei poreikį spręsti neturtinio pobūdžio sprendimų, susijusių su vaikais, vykdymo rekomendacijų parengimo klausimą.

Iš atsakingų institucijų gautuose atsakymuose iš esmės pritariama, jog tam tikras papildomas reglamentavimas reikalingas, tačiau šiek tiek kitaip matomos tokio reglamentavimo apimtys ir už jo parengimą atsakingos institucijos. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje bus tęsiamas darbas, siekiant tobulinti nepiniginio pobūdžio teismo sprendimų vykdymą.

Mediacijos poreikis šeimos ginčiuose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dar 2007 metais, derindama Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektą, atkreipė dėmesį į poreikį reglamentuoti mediacijos procesą atskirose privačių ginčų srityse ir siūlė svarstyti klausimą dėl privalomos mediacijos įvedimo atskirose ginčų kategorijose, pavyzdžiui, ginčiuose, kylančiuose iš šeimos santykių, taip pat įtvirtinti privalomą ikiteisminę taikinamojo tarpininkavimo šeimos ginčų dėl vaikų sprendimo procedūrą.

Ataskaitiniu laikotarpiu, vertindama galimybę taikinamojo tarpininkavimo paslaugų šeimos ginčiuose dėl vaikų teikimo funkcijas perduoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams, vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė savo poziciją Teisingumo ministerijai.

Iš esmės tam tikras funkcijas savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai jau vykdo šioje srityje, kurios neabejotinai negalėtų būti vertinamos kaip profesionali aiškius kriterijus ir aukštus reikalavimus atitinkanti mediacija. Priskyrus konkrečias funkcijas ir vaidmenį savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams, jų darbuotojams, kaip mediatoriams, manytina, jog situacija iš esmės nepasikeistų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, *savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai nėra pajėgūs vykdyti taikinamojo tarpininkavimo šeimos ginčiuose dėl vaikų funkciją.*

Išskirtos praktinio pobūdžio problemos, su kuriomis neabejotinai būtų susiduriama teikiant šias paslaugas vaiko teisių apsaugos skyriuose (tarnybose):

- reikėtų pažymėti, jog viena iš didžiausių skundų, gaunamų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje, grupių yra skundai dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos (veiksmų ar neveikimo, neobjektyvumo, nekompetentingumo ir pan.). Dėl šios priežasties kyla pagrįstų abejonių dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių galimybės vykdyti taikinamąjį tarpininkavimą šeimos ginčiuose dėl vaikų, pasiekti šios procedūros tikslą bei užtikrinti jai keliamus reikalavimus;
- vertinant siūlymą pavesti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams vykdyti taikinamąjį tarpininkavimą šeimos ginčiuose dėl vaikų, atkreiptinas dėmesys į Civilinio kodekso nuostatas, numatančias privalomą savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus dalyvavimą ginčų dėl vaikų

sprendime bei pareigą teikti išvadą. Neišsprendus ginčo taikinamojo tarpininkavimo būdu, praktikoje gali kilti problemų (ginčų) dėl savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriaus dalyvavimo ginčų dėl vaikų sprendime teisme;

- vaiko teisių apsaugos kontrolierė laikosi pozicijos, jog šeimos ginčų profesionaliai mediacijai sėkmingai galėtų tarnauti komandinis darbas, ypačingai įtraukiant psichologus. Šiuo aspektu, vykdant mediaciją šeimos ginčiuose dėl vaikų, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose būtų sudėtinga užtikrinti tokį komandinį darbą.

Atsižvelgiant į visa tai, įvertinant taikinamojo tarpininkavimo šeimos ginčiuose dėl vaikų instituto svarbą ir poreikį, tikslinga būtų sistemaiškai spręsti šių paslaugų reglamentavimą, pirmiausia sukuriant ir suformuojant aiškią mediacijos šeimos ginčiuose strategiją ir jos plėtrą bei įgyvendinimą. Veikiant sėkmingai šeimos ginčų tarpininkavimo paslaugų sistemai, vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai galėtų vaidinti svarbų šviečiamąjį, ginčo šalių nukreipiamąjį vaidmenį.

3.9. Nepilnamečių justicijos

Nepilnamečių justicijos programos įgyvendinimo priemonės 2009-2013 metams

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Nepilnamečių justicijos programos valdymo komitete, sprendžiant dėl Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos ir šios programos priemonių įgyvendinimo plano.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, išsakydama savo nuomonę dėl Nepilnamečių justicijos programos tęstinumo ir būtinų priemonių, atkreipė dėmesį į poreikį naujoje Nepilnamečių justicijos programoje numatyti:

- teisės aktų, reglamentuojančių justicijos sistemą, įgyvendinimo stebėseną ir infrastruktūros nepilnamečių justiciją reglamentuojantiems teisės aktams įgyvendinti sukūrimą;

- tęsti specializuotų nepilnamečių justicijos sistemos darbuotojų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo priemonę, ypatingą dėmesį skiriant kitų specialistų, dirbančių justicijos srityje, mokymui;

- užtikrinti realų pareigūnų specializavimąsi nepilnamečių bylose (užtikrinti, kad pareigūnams nebūtų pavedamos papildomos funkcijos, sudaromos tinkamos darbo sąlygos);

- numatyti priemones, susijusias su resocializacijos problemos sprendimu (resocializacijos procese dalyvaujančių dalyvių mokymas; teisės aktų analize, reikalingų teisės aktų priėmimu (pakeitimu) ir infrastruktūros jų įgyvendinimui sukūrimu; resocializacijos programų parengimu; paslaugų nepilnamečiams, atlikusiems laisvės atėmimo bausmę, ir jų šeimoms sukūrimu ir teikimu; visuomenės švietimu; kt.);

- ypatingą dėmesį skirti Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimui, šią priežiūrą vykdančių įstaigų tinklo sukūrimui (įstaigų steigimas; nuoseklus bendradarbiavimas, keitimasis informacija), įstaigų specialistų parengimui (mokymai ir nuolatinis kvalifikacijos kėlimas) bei visuomenės švietimui šioje srityje;

- numatyti priemones, kurios padėtų spręsti nepilnamečių teisės pažeidėjų šeimos ryšių išsaugojimo problemas, pastariesiems esant pataisos įstaigoje ar vaikų socializacijos centre, o taip pat priemones sprendžiant vaikų socializacijos centruose gyvenančių nėsčių ir pagimdžiusių bei auginančių savo vaikus nepilnamečių (jų vaikų auginimo ir priežiūros sąlygų, kt.) problemą.

Atsižvelgiant į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bei kitų atsakingų institucijų pastabas naujoje programoje numatytos atskiros priemonės, leisiančios tobulinti nepilnamečių justicijos programą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su kitais atsakingais vykdytojais yra atsakinga už atskirų priemonių vykdymą: parinkti savivaldybę, kurioje būtų galima įgyvendinti nusikaltimo aukos ir nepilnamečio nusikaltėlio eksperimentinį taikinamojo tarpininkavimo projektą, nustatyti, kas galėtų teikti taikinamojo tarpininkavimo paslaugas, ir parengti taikinamojo tarpininkavimo proceso taisykles; išnagrinėti eksperimentinio taikinamojo

tarpininkavimo projekto įgyvendinimo rezultatus ir parengti rekomendacijas, kaip toliau plėtoti taikinamąjį tarpininkavimą nepilnamečių baudžiamosiose bylose; rengti ir leisti savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriams, socialiniams darbuotojams, socialinės globos, šveitimo įstaigų darbuotojams skirtas darbo (ryšių palaikymo) su nepilnamečiais, esančiais laisvės atėmimo vietose ir vaikų socializacijos centruose, grįžusių iš šių įstaigų, metodines rekomendacijas; sukurti ir įdiegti nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę ar esančių vaikų socializacijos centre, ryšių su šeima palaikymo priemonių sistemą.

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo problemos

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo atlikta Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo problemų analizė.

Tikslinga išskirti savivaldybių pažymėtas pagrindines šio įstatymo įgyvendinimo problemas:

- įstatymo įgyvendinimui, minimalios priežiūros vykdymui neskirtas finansavimas;
- nėra įsteigti specialistų, atsakingų už savivaldybės administracijos prevencinio darbo koordinavimo grupės darbą, jo organizavimą, etatai;
- nevykdomos socialinio ugdymo, reabilitacijos, integracijos programos;
- trūksta dienos centrų ir pan.

Iš gautos informacijos taip pat darytina prielaida, jog tam tikrą problemų dalį sąlygoja pačių savivaldybių nepakankamai atsakingas požiūris į savivaldybės vietą vaiko minimalios, vidutinės ir maksimalios priežiūros sistemoje bei savivaldybei tenkančią atsakomybę už reikiamas, kokybiškos ir savalaikės pagalbos vaikui organizavimą ir teikimą.

Vaikų socializacijos centrų atstovų nurodytos pagrindinės problemos:

- dėl maksimalaus vaiko vidutinės priežiūros vykdymo termino skyrimo

Pastebima tendencija, kad vaikams iš globos institucijų dažniau skiriamas maksimalus terminas, kitaip nei vaikams, gyvenantiems šeimose. Iškyla klausimas, koks terminą nustatančios (siūlančios) institucijos(-ų) tikslas – galbūt „atsikratyti“ vaiku 3 metams – vaikas negriš, nes paskirtas maksimalus laikas ir galima atsikvėpti;

- dėl dokumentų ir kitos informacijos, susijusios su vaiku, pateikimo

Į vaikų socializacijos centrą nepilnamečius pristatančios institucijos nepateikia visų reikalaujamų (būtinų) dokumentų.

- dėl vaikų sveikatos

Vaikus siunčiant į vaikų socializacijos centrus supainiojamos vaiko elgesio ir psichikos problemos. Nepakankami duomenys apie vaikų sveikatą. Dėl vaikų, kurie turi priklausomybę – vaiko socializacijos centras neturi galimybių teikti gydymo ir pan. paslaugų. Dėl nėsčių nepilnamečių, kurios siunčiamos į vaikų socializacijos centrus, nors žinoma ši aplinkybė.

Kitos aktualios problemos, pastebėtos dirbant individualų darbą su mokiniais, bei išanalizavus individualius atvejus:

- savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai bei vaiko atstovai pagal įstatymą tinkamai neatstovauja vaikų ikiteisminiuose ir teisminiuose procesuose, neišaiškina vaikui jo teisių;
- dažnai pasitaiko atvejų, kai vaikų socializacijos centrui pasiūlius vaiką išleisti atostogoms ar visam laikui, institucija, iš kurios atvyko vaikas, nenori jo priimti;
- mokytojams sudėtinga ugdyti vaikus su specialiais poreikiais;
- vaikų globos namai nesidomi vaikų socializacijos centre esančiais vaikais (išimtis Utena), šis vaikas jaučiasi niekam nereikalingas (gimtadienis ar pan.). Vaiko teisių apsaugos skyrius gali duoti išvadą dėl vaiko išleidimo iš Centro, vaikų globos namai prieštarauja. Praktika – pradedamos sudarinėti trišalės sutartys klausimų sprendimui.

Apylinkių teismų pateiktos informacijos analizė

Apylinkių teismai išskyrė pateikiamų prašymų ir papildomų dokumentų trūkumus. Buvo pateiktos šios teismų pastabos, pasiūlymai dėl Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo problemų:

- Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo taikymo tvarka neregamentuota. Kreipimusi dėl leidimo skirti vidutinę priežiūros priemonę vaikui nagrinėjimo tvarka turėtų būti reglamentuota Civiliniame, Civilinio proceso, Baudžiamojo proceso kodekse ar kituose įstatymuose;

- įstatymuose nėra išsamiai reglamentuoti socialiniai santykiai, kurie susiklosto teismui išdavus leidimą taikyti vidutinės priežiūros priemonę vaikui, t.y. tėvų bendravimo su vaiku, jo išlaikymo, auklėjimo klausimai bei kitų teisių ir pareigų turinys.

Dėl nepilnamečių, esančių vaikų socializacijos centruose, teisės išvykti į namus bei teisės į atostogas

Siekiant įvertinti vaikų socializacijos centruose susiklosčiusią praktiką dėl šių centrų ugdytinių trumpalaikio išvykimo į namus bei teisės gauti atostogas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo surinkta informacija apie šio klausimo sprendimą. Viena iš pagrindinių problemų yra ta, kad nei Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme, nei kituose įstatymuose nėra aptartos šių vaikų statuso ypatybės, kurias sąlygoja jų buvimas vaikų socializacijos centre pagrindas, įskaitant ir vaiko teisę į atostogas ir išvyką į namus; ir pan. Šių klausimų sprendimas negali būti paliktas vaikų socializacijos centrų steigėjams ar patiems centrams, kadangi bet koks asmens teisių ir laisvių varžymas, naujų pareigų nustatymas turėtų būti reguliuojamas įstatymu.

Diskusija „Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimas“

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bei Švietimo ir mokslo ministerija 2009 m. kovo 27 d. organizavo diskusiją „Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimas“, kurios metu aptarta Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo geroji praktika, taip pat kylančios įstatymo įgyvendinimo problemos ir galimi jų sprendimo būdai. Diskusijos metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė pristatė Įstaigoje atliktos analizės metu nustatytas pagrindines problemas.

Vykdytas bendradarbiavimas sprendžiant problemiško elgesio vaikų problemas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroru L. Rudzevičiumi Vilniaus apskrityje 2008-2009 m. organizavo tarpžinybinius pasitarimus dėl konkrečių problemiško elgesio vaikų, seksualinį smurtą patyrusių vaikų bei pagalbos jiems būdų.

2009 m. vasario – birželio mėn. įvyko 6 susitikimai: Širvintų, Ignalinos, Švenčionių, Elektrėnų, Trakų, Varėnos rajonų savivaldybėse. Pasitarimuose dalyvavo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, socialines paslaugas teikiančių tarnybų, mokyklų, socializacijos centrų, policijos, prokuratūros atstovai, psichologai.

Pasitarimuose buvo ieškoma pagalbos būdų kaip pakoreguoti konkrečių vaikų problematišką elgesį, kokios priemonės tokiems vaikams veiksmingos, kokia linkme keičiasi minėtų vaikų elgesys.

Iškeltos problemos:

- nors teisės aktai ir numato, kad apie vaiko teisių pažeidimus būtina pranešti vaiko teisių apsaugos skyriui (toliau šiame tekste – VTAS) ir policijai, tačiau išryškėjo tendencija, kad institucijos laukia, kad jiems kas nors parašytų raštą apie pažeidimus ir tik tada jos imasi priemonių pagal kompetenciją. Problema išsispręstų, jeigu institucijų atstovai, sužinoję apie vaikų problemas, visais atvejais iš karto praneštų VTAS;

- aukai teikiama pagalba po įvykio ir kurį laiką po jo, kol vyksta ikiteisminis tyrimas, ar byla išnagrinėjama teisme. Reikia, kad su vaiku ir jo šeima pastoviai dirbtų VTAS ir socialiniai darbuotojai (o ne taip kaip dabar – suteikus būtiną medicininę ar psichologinę pagalbą vaikas paliekamas šeimoje, kuri nesugeba padėti ar nemano, kad toliau vaikui reikalinga kokia nors pagalba);

- tėvai mažai domisi, ką veikia vaikai, nesidomi vaikų laisvalaikiu, jų problemomis;
- tėvai nenoriai bendradarbiauja su mokykla;

- mokyklos, bijodamos prarasti „mokinio krepšelį“ bei bijodamos, kad nukentės jų reputacija, nepraneša VTAS ir policijai apie problematiško elgesio vaikus, vaikus, kuriems reikalinga specialistų pagalba;
- vaikų alkoholio vartojimo problema;
- svarbu problemas spręsti nesusirašinėjant, o bendradarbiaujant tiesiogiai susirenkant specialistams ir sprendžiant problemą nedelsiant;
- Minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo problemos;
- vaikui, grįžusiam iš socializacijos centro, reikalinga padidinta kontrolę, o tam reikia specialistų.

3.10. Švietimo srityje

Dėl Lietuvos piliečių ir užsieniečių vaikų, grįžusių/atvykusių iš užsienio, integravimo (-si) Lietuvos mokyklose

Atsižvelgdama į keliamas problemas, kylančias vaikams, grįžusiems/atvykusiems iš užsienio valstybių, dėl jų integravimo (-si) Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, bei manydama, kad šiais atvejais gali būti pažeidžiamos vaikų teisės ir įstatymais saugomi interesai, taip pat siekdama atlikti šios situacijos analizę, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atliko tyrimą savo iniciatyva.

Vertinant formaliuoju aspektu, galima daryti prielaidą, kad tam tikra prasme Lietuvos nacionalinė teisinė bazė užtikrina lygias galimybes migrantų (plačiaja prasme) vaikų sėkmingam ugdymui (-uisi), integracijai į švietimo sistemą ir visuomenę, numato reikalingą papildomą paramą (tiek finansinę, tiek metodinę), galimybę išmokti lietuvių kalbą bei mokytis gimtosios kalbos, saugoti savo kultūrinę identitetą bei suprasti priimančios šalies kultūrą, tačiau iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikto tyrimo metu gautos informacijos matyti, kad praktikoje vis dar susiduriama su eile sunkumų ugdant šiuos vaikus.

Iš savivaldybių įvardintų, išskirtinos šios pagrindinės problemos:

- susijusios su lietuvių kalbos barjeru. Kalbinių įgūdžių trūkumai (aktualu užsieniečiams ir lietuvių vaikams, nemokantiems ar pamiršusiems lietuvių kalbą), atsiradusios lietuvių kalbos žinių spragos, trukdo išmokti ir kitus mokomuosius dalykus;
- susijusios su mokinių socialine adaptacija. Sunku vaikams prisitaikyti, nes neįprasti darbo pamokoje būdai, ugdymo programų, vertinimo būdų ir formų skirtumai; programų neatitikimai Lietuvoje ir užsienyje; sudėtingi grįžusių vaikų santykiai su bendraamžiais, elgesio normų pamokoje supratimas ir pan.;
- mokymo priemonių, metodinės medžiagos ir pan. trūkumas;
- profesinio pasirengimo mokyti grįžusius/atvykusius vaikus problema;
- susijusios su mokinių žinių (bendrajai prasme) lygiu. Grįžusių ir atvykusių vaikų žinių lygis mažesnis, todėl vaikams reikalinga sisteminga ir nuosekli specialistų pagalba;
- mokytojų papildomo, individualaus darbo atlyginimo problema. Individualiam darbui pasiruošti mokytojui reikia papildomo laiko, už kurį nenumatytas atlyginimas;
- mobilių grupių komplektavimo problema. Vaikų mokymo problema atsiranda, kai dėl nepakankamo mokinių skaičiaus nėra galimybių sudaryti mobilių grupių;
- susijusios su Mokinio krepšelio lėšomis (paskirstymu, dydžiu ir pan.). Mokinio „krepšelio“ lėšų skaičiavimo metodika yra susijusi su nustatyto skaičiaus mokinių mokyklomis, o „netelpant“ į šią metodiką mokyklos neturi finansinės galimybės įvairinti būdus bei formas dirbti su vaikais, atvykusiais ar grįžusiais iš užsienio;
- bendrųjų ugdymo planų taikymo ir įgyvendinimo problema;
- tėvų atsakomybės, supratingumo ir atsakingumo problema.

Tyrimo metu įvertinti ir kiti šių vaikų ugdymo aspektai bei Švietimo ir mokslo ministerijai pateikti šie siūlymai:

- įvertinti savivaldybių švietimo skyrių įvardintas problemas;
- įvertinus situaciją ir poreikį, parengti metodines rekomendacijas dėl grįžusių/atvykusių mokinių pradinio žinių lygio vieningo vertinimo, mokymo programų sudarymo ir kitais ugdymo klausimais;
- tęsti nuotolinio mokymo programų tobulinimą;
- užtikrinti nuolatinį mokytojų, dirbančių su imigrantų vaikais, profesinį mokymą;
- skirti didesnę dėmesį visuomenės (tėvų) švietimui apie galimybes sugrįžus ugdyti vaiką Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose bei apie galimas ugdymo alternatyvas išvykus.

Švietimo ir mokslo ministerija vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo, jog numatoma organizuoti nuotolinių mokymo programų, mokymo priemonių mokiniams, kvalifikacijos tobulinimo programų, metodinių rekomendacijų mokytojams rengimą. Patvirtinusi Mokyklų tobulinimo programą plius, Švietimo ir mokslo ministerija numato skelbti konkursus ES struktūrinių fondų paramos projektams įgyvendinti. Numatomų priemonių tikslas – pedagoginio ir mokinių konsultavimo personalo, dirbančio su lietuvių vaikais, gyvenančiais užsienyje, užsienio šalių piliečių vaikais, gyvenančiais Lietuvoje, kompetencijų tobulinimas, mokomosios medžiagos užsienio lietuviams, užsieniečių ir Lietuvos piliečių, atvykusių ar grįžusių gyventi į Lietuvą, vaikams rengimas ir nuotolinio mokymo ugdymo programų ir modulių rengimas bendrajam ugdymui ir neformaliajam vaikų švietimui. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė papildomai buvo informuota, jog, įgyvendinant minėtas priemones, bus atsižvelgiama į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus.

Dėl rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama išsiaiškinti kaip vykdomas Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos priemonių plano įgyvendinimas, be to, siekdama patikrinti visuomenės informavimo priemonėse skelbtą informaciją, kad jaunimo apklausos internete atlikto tyrimo duomenimis lytinis švietimas mokyklose vyksta fragmentiškai, nėra tam tikslui pasiruošusių mokytojų, atliko tyrimą savo iniciatyva.

Atlikusi tyrimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į šias pagrindines problemas:

- Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa įgyvendinama nenuosekliai ir nesistemiškai, dalyko mokytojai pagrindinę dėmesį skiria dėstomajam dalykui, o į minėtos programos temų dėstymą žiūrima ne taip atsakingai, mokyklose nesudarytos Programos metodinės grupės, mokytojai neparuošti dėstyti mokykloje lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai programą;

- mokytojų, kurie supažindinti su Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa ir konsultantų, galinčių konsultuoti dėl minėtos programos įgyvendinimo, skaičius, palyginti su tokių specialistų poreikiu, labai mažas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad yra mokyklų, kurios net nežino apie Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programą. Darytina prielaida, kad nors nuo 2007 m. visose mokyklose turėjo būti privalomai vykdoma Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, tačiau minėta programa įgyvendinama vangiai, kai kuriose mokyklose apie ją iš viso net nežinoma, ruošiamas per mažai specialistų, galinčių dirbti ar konsultuoti dėl minėtos programos, trūksta metodinės medžiagos;

- Kadangi nebuvo įvertinta, kaip Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa įgyvendinama ikimokyklinio ugdymo įstaigose, todėl nežinomi ir rezultatai, ar ši programa realiai vykdoma, kaip vykdoma, kokia naudojama metodika, koks specialistų pasirengimas, su kokiais sunkumais susiduriama;

- Būtina pritaikyti vadovėlius specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams. Šie vaikai yra labiau pažeidžiami už kitus vaikus, todėl kuo greičiau su jais bus kalbama Programoje

numatytomis temomis, su jais bus bendraujama lytinės sveikatos ir rizikingos elgsenos klausimais, tuo didesnė tikimybė išvengti neprognozuojamų, skaudžių pasekmių;

- Būtina organizuoti tėvams skirtus mokymus, svarbiausia, kad kuo daugiau tėvų susipažintų su informacija, kuri teikiama vaikams apie šeimą ir lytiškumo ugdymą, kad žinotų, ko jų vaikai mokomi, bei galėtų patys paaiškinti jų vaikams iškilusius klausimus.

Atsižvelgdama į tyrimo rezultatus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė švietimo ir mokslo ministrui:

1. Atkreipti dėmesį į nustatytus Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos priemonių įgyvendinimo trūkumus.

2. Atlikti vertinimą, kaip Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa vykdoma šalies ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

3. Svarstyti galimybę Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programą integruoti ne į bendrąją lavinimo programą, o įvesti kaip atskirą privalomą discipliną.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro direktorei Irmai Čižienei:

1. Kartu su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija paspartinti programos konsultantų parengimą.

2. Paspartinti metodologinių konsultacijų ir informacinių seminarų rengimą, atkreipiant dėmesį į specialistų ir metodinių priemonių rengimą šalies ikimokyklinio ugdymo įstaigoms.

Sveikatos apsaugos ministrui – vykdyti visuomenės sveikatos priežiūros specialistų kvalifikacijos tobulinimą, numatant priemones, bei užtikrinant, kad minėti specialistai būtų ne tik supažindinti su Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programa, bet ir gebėtų išsamiai išaiškinti visus vaikams rūpimus klausimus lytinės sveikatos temomis.

Mokyklų tinklo pertvarka

Remdamasi Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamais skundais, vykstančiomis diskusijomis vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, jog visuomenė gana skausmingai ir prieštaringai reaguoja į reformą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, sklandžiam tikslų įgyvendinimui reikalinga aiški optimalaus mokyklų tinklo vizija, konkrečiais argumentais pagrįstas mokyklų tinklo pertvarkos planas bei pertvarkos procesų valdymo gebėjimai, t. y. būtina derinti suinteresuotų grupių poreikius ir veiksmus, lanksčiai planuoti ir koordinuoti procesą, formuoti palankų požiūrį ir keistis informacija. Viena iš pagrindinių visuomenės nepasitenkinimo reforma priežasčių – informacijos apie mokyklų tinklo pertvarką sklaidos trūkumas, minimalus vietos bendruomenių įtraukimas į pertvarkos procesą. Pertvarkant mokyklas, labai dažnai remiamasi vien tik ekonomine nauda (lėšų taupymas). Priimant sprendimus tiek dėl mokyklų tinklo pertvarkymo, tiek dėl konkrečios mokyklos būtina sudaryti sąlygas tiek bendruomenės, tiek pačių vaikų dalyvavimui. Mokyklos tinklo pertvarka turėtų būti racionali – užtikrinama ugdymo kokybė, ekonominiai interesai derinami su bendruomenės interesais, vaiko teise mokytis kuo arčiau namų.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, dėl planuojamų priimti sprendimų, susijusių su mokyklų pertvarka, turi būti ypač atsakingai diskutuojama, pateikiama išsami ir argumentuota informacija, išklausoma visa mokyklos bendruomenė (vaikai, jų tėvai, pedagogai). Priimami sprendimai turi atspindėti visos suinteresuotos bendruomenės poziciją. Atsižvelgus į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamus skundus, galima teigti, kad konsultavimosi su mokyklų bendruomenėmis procedūra dažnai netampa lygiaverčių socialinių partnerių dialogu. Konsultavimasis tampa formalumu, į bendruomenės siūlymus ir nuomonę neatsižvelgiama. Labai dažnai mokyklų mokiniams nesuteikiama pakankamai informacijos apie mokyklų pertvarką, ketinimus nuo naujų mokslo metų nekomplektuoti tam tikrų klasių ir pan. Be abejo, tokios situacijos sukelia vaikams psichologinį stresą. Tai leidžia teigti vaiko teisių apsaugos kontrolierės susitikimo su Vaižganto vidurinės mokyklos mokiniais metu paaiškėjusios aplinkybės, jog vaikams buvo teikta per mažai informacijos apie ketinimą nekomplektuoti vienuoliktų klasių.

Savivaldybė privalo turėti pakankamą pradinio, pagrindinio, vidurinio ir neformaliojo švietimo programų teikėjų tinklą (Švietimo įstatymo 28 straipsnio 6 dalis). Pakankamumo principas ypač svarbus rengiant bei koreguojant mokyklų tinklo pertvarkos planus. Todėl savivaldybė, pertvarkydama ir (ar) reorganizuodama mokyklas, turėtų svarstyti, ar priimant sprendimus nėra pažeidžiamas šis principas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi tyrimus ar teikdama nuomonę atskiroms savivaldybių taryboms, paprašė kompleksiskai atsižvelgti į visą švietimo įstaigų sistemą mieste ir mokyklų tinklo pertvarką testuoti, derinant savivaldybės ir bendruomenės interesus, objektyviai vertinant kiekvienos pertvarkomos mokyklos padėtį, sudarant lygias sąlygas visoms mokykloms bei atsižvelgiant į vaiko interesus.

Dėl Mokinių registro veiklos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į tai, jog Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-10-22 nutarimu Nr. 1081 buvo patvirtintas Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašo nauja redakcija ir Švietimo ir mokslo ministerija buvo įpareigota iki 2009 m. rugsėjo 1 d. įsteigti nesimokančių vaikų ir mokyklos nelankančių mokinių informacinę sistemą, į tai, jog Švietimo ir mokslo ministro 2008 m. vasario 8 d. įsakymu Nr. ISAK-353 buvo patvirtinti Mokinių registro nuostatai ir numatyta Mokinių registro veiklos pradžia – 2009 m. rugsėjo 1 d., kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministrą ir paprašė pateikti informaciją apie Mokinių registro veiklą.

Švietimo ir mokslo ministras vaiko teisių apsaugos kontrolierę informavo, jog šiuo metu yra patvirtinti Mokinių registro nuostatai, duomenų saugos nuostatai ir specifikacija, bet dėl užtrukusių Registro specifikacijos tvirtinimo procedūrų ir nenumatyto finansavimo jis veikia mokinių duomenų bazės pagrindu. Šalies savivaldybėse renkami duomenys apie nesimokančius vaikus, Švietimo ir mokslo ministerijos Informacinių technologijų centras buvo įpareigotas iki 2009 m. gruodžio 1 d. pateikti nesimokančių vaikų skaičių šalyje.

Dėl pasikeitusių ikimokyklinio ugdymo paslaugų teikimo sąlygų rajone gyvenantiems vaikams

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į dėl lėšų taupymo iškilusią problemą dėl atskirų miesto savivaldybių priimamų sprendimų už miesto biudžeto lėšas nebeteikti ikimokyklinių ugdymo paslaugų rajono gyventojams, tokiu būdu rajone gyvenamąją vietą deklaravusiems tėvams nesudarant galimybių leisti savo vaikus į miesto darželius arba juos įpareigojant susimokėti už teikiamas paslaugas, nepaisant to, jog jų rajone nėra ikimokyklinio ugdymo įstaigos, atliko tyrimą savo iniciatyva. Iki naujai nustatytų taisyklių galiojusi tvarka numatė, jog už vaiko išlaikymo darželyje dalį, reikalingą vaikui darželyje ar lopšelyje išlaikyti, sumokėdavo ta savivaldybė, kurios teritorijoje yra ikimokyklinio ugdymo įstaiga.

Atlikusi tyrimą dėl atskirų savivaldybių tarybų sprendimų, vaiko teisių apsaugos kontrolierė konstatavo:

- atskirų rajonų savivaldybės neužtikrina ikimokyklinio ugdymo įstaigų paslaugų prieinamumo vaikams, kurių gyvenamoji vieta deklaruota rajone;
- užmokesčio už ikimokyklinį ir papildomą ugdymą dydžio diferenciacija sudaro skirtingas galimybes lankyti minėtas įstaigas vaikams priklausomai nuo jų gyvenamosios vietos;
- savivaldybės, įgyvendindamos įstatymus bei priimdamos sprendimus, susijusius su vaikų ikimokyklinio ugdymo organizavimu privalo įvertinti ir priimamų sprendimų pasekmes vaiko teisėms ir teisėtiems interesais, o pastaroji atsakomybė už vaikų gerovę tenka ne tik savivaldybei, kuri priima tiesiogiai vaiko teises įtakojantį sprendimą, tačiau ir tai savivaldybei, kurios tam tikras neveikimas (reikiamo ikimokyklinio ugdymo paslaugų įstaigų tinklo neužtikrinimas) taip pat turi tiesioginę įtaką jos teritorijoje gyvenantiems vaikams ir jų teisių įgyvenimui;

- savivaldybė, neužtikrinanti optimalaus ikimokyklinio ugdymo paslaugų tinklo, privalo naudotis Vietos savivaldos įstatymo suteiktomis galimybėmis perduoti įgyvendinti administracinių ir viešųjų paslaugų funkcijas kitai savivaldybei abipusiu savivaldybių tarybų sutarimu sutarčių pagrindu, todėl *neturėtų nepagrįstai apmokėjimo už paslaugas naštos perkelti teisėtiems vaiko atstovams;*

- objektyvių aplinkybių egzistavimas iš esmės sudaro prielaidas diferencijuoti tam tikras sąlygas, lemiančias vaiko galimybę lankyti pasirinktą (teisėtų atstovų parinktą) ikimokyklinio ugdymo įstaigą. Tuo atveju, kai savivaldybė iš esmės užtikrina optimalų ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklą pagal vaiko gyvenamąją vietą ir artimiausioje pagal vaiko deklaruotą gyvenamąją vietą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje yra pakankamai laisvų vietų, tačiau tėvai vis tiek pageidauja vaiką leisti į kitos savivaldybės ikimokyklinio ugdymo įstaigą, manytina, jog galėtų būti diferencijuojamas atsiskaitymas už suteiktas paslaugas, numatant *protingą ir pagrįstą tėvų indėlį.*

Pažymėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierės sprendimas buvo perduotas Vyriausybės atstovams atitinkamoje apskrityse. Šiaulių apygardos administracinis teismas pagal Vyriausybės atstovo Šiaulių apskrityje kreipimąsi suformavo atitinkamą teismo precedentą, išaiškindamas, jog nuostata, kad „*vaikai registruoti kitose savivaldybėse, priimami, jei yra laisvų vietų ir sudaryta sutartis su kita savivaldybe dėl išlaidų už vaiko išlaikymą įstaigoje apmokėjimo*“, neprieštarauja Vietos savivaldos įstatymo bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatoms ir yra teisėta. Nuostata, jog „*vaikai, registruoti kitose savivaldybėse, priimami <....>, jei tėvai (globėjai, rūpintojai) patys moka miesto savivaldybės tarybos nustatytą teikiamų ikimokyklinio ugdymo paslaugų kainą kitų savivaldybių gyventojams Šiaulių miesto savivaldybės administracijos direktoriaus nustatyta atsiskaitymo tvarka*“, prieštarauja Vietos savivaldos įstatymo, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatoms.

3.11. Naujagimių palikimo saugioje aplinkoje (gyvybės langeliai)

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė šioje srityje pradėjo aktyviai dirbti 2006 metais, 2006 metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitoje buvo siūlyta sudaryti sąlygas motinoms, nenorinčioms ar negalinčioms auginti savo vaikų, kūdikius palikti saugioje aplinkoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2008 metais sudarė tarpinstitucinę darbo grupę anoniminio kūdikių palikimo saugioje vietoje klausimams spręsti, šios darbo grupės surinkta ir apibendrinta medžiaga, taip pat siūlymai dėl teisinio reglamentavimo pokyčių poreikio 2009-05-14 buvo pateikti Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetui.

Socialinių reikalų ir darbo komitetas 2009-05-27 organizavo pasitarimą dėl anoniminio kūdikių palikimo saugioje vietoje ir teisinio reglamentavimo tobulinimo poreikio ir galimybių sprendžiant šią problemą. Komitetas, įvertinęs, kad pasitarime buvo pateikti prieštaringi argumentai dėl gyvybės langelių teisinio reglamentavimo, išsakytos skirtingos atskirų ministerijų pozicijos šiuo klausimu, nusprendė kreiptis į Vyriausybę dėl Vyriausybės principinio apsisprendimo ir pasiūlymų dėl naujagimių nužudymo ar palikimo pavojingose jų gyvybei ar sveikatai sąlygose problemos sprendimo, taip pat teisės aktų, kurių pataisas Vyriausybė išipareigoja parengti, sprendžiant minėtus klausimus, pateikimo.

Socialinės apsaugos ir darbo ministras 2009 metais sudarė tarpinstitucinę darbo grupę neonaticido ir anoniminio naujagimių palikimo nesaugioje vietoje klausimams spręsti, kurioje dalyvavo ir vaiko teisių apsaugos kontrolierė. Darbo grupė nagrinėjo taikomas neonaticido ir naujagimių palikimo nesaugiose vietose prevencijos priemonės, galimus pasiūlymus Vyriausybei dėl jų tobulinimo bei gyvybės langelių ar kitų atitinkamų priemonių poreikį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė darbo grupei siūlė:

1. Tobulinti teisinį reglamentavimą, papildant Civilinio kodekso trečios knygos X Skyrių šeštu skirsniu – Kūdikių palikimas saugioje vietoje, taip pat papildyti Vaiko globos organizavimo nuostatus.

2. Ypatingą dėmesį, siekiant sumažinti naujagimių nužudymo ar palikimo nesaugioje vietoje atvejus, skirti prevencijai:

1) Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programą integruoti ne į bendrąją lavinimo programą, o dėstyti kaip atskirą privalomą discipliną – Sveikatos ugdymo pamoką, kuri apimtų visas šiuo metu esančias prevencines, sveikatinimo programas;

2) ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir mokyklose daugiau dėmesio skirti moralinių vertybių skatinimo temoms;

3) mokyti socialinius darbuotojus atpažinti krizinį nėštumą (besilaukiančią moterį, kuri gali atsisakyti auginti savo vaiką);

4) į socialinio darbuotojo pareiginius nuostatus įtraukti pareigą – darbą su būsimoji mamomis, informacijos sklaidimą apie socialinę pagalbą ir pan.;

5) užtikrinti kompleksinę (medicininę, psichologinę, socialinę, teisinę) pagalbą nuo pat pirmojo vizito pas ginekologą (nustačius moters nėštumą);

6) sudaryti galimybę nustačius nėštumą (poliklinikoje, šeimos klinikoje ar kt.) moterį nukreipti pas sveikatos priežiūros įstaigos (ligoninės) socialinį darbuotoją, kuris teiktų, organizuotų bei tarpininkautų teikiant reikiamą pagalbą moteriai (ar šeimai);

7) moterį (šeimą) iki gimdymo (jeigu reikia ir po gimdymo) nukreipti į paramos šeimai įstaigas (šeimos centrus, krizių centrus), kad įstaigoje arba šeimoje būtų teikiama intensyvi krizių įveikimo pagalba, socialinė, psichologinė, pedagoginė, tarpininkavimo, socialinių įgūdžių ugdymo ir kitokia konsultacinė pagalba;

8) sudaryti sąlygas (įkurti kambarius) (moterims, kurios dar neapsisprendusios, ar augins vaikus pačios, turinčioms psichologinių problemų, kurių šeimos nariai neigiamai žiūrėjo į moters nėštumą ir nepadėjo, nepalaikė nėštumo laikotarpiu, patyrusios smurtą moterys ir kt.), kad esant reikalui, keletą mėnesių motina su naujagimių pagyventų ne šeimoje, kol bus suteikta reikiama pagalba;

9) aktyviai vykdyti visuomenės informacinę kampaniją, pasitelkiant socialinę reklamą, apie gyvybės išsaugojimo būtinybę ir galimybes.

Minėta darbo grupė pateikė rekomendacijas socialinės apsaugos, sveikatos apsaugos, vaiko teisių, švietimo ir teisėtvarkos srityse ir siūlė gyvybės langelio papildomai nereglamentuoti, o gyvybės langelyje rastam naujagimiui taikyti tuo metu galiojančią vaiko radimo procedūrą. Vengiant vaikų palikimo didėjimo, neskatinti steigti gyvybės langelius. Per socialinę reklamą informuoti visuomenę apie kiekvienos gyvybės svarbą, skatinti valstybę, savivaldą, bendruomenę ir visą visuomenę prisidėti prie gyvybės puoselėjimo bei teikti įvairią socialinę, psichologinę, ekonominę, teisinę pagalbą nėščiosioms, gimstančių kūdikių tėvams bei jų artimiesiems.

Pirmasis gyvybės langelis atidarytas Vilniaus apskrities sutrikusio vystymosi kūdikių namuose 2009-10-12, 2009 metais įsteigti 2 gyvybės langeliai (vienas Vilniuje, kitas – Klaipėdos universitetinėje ligoninėje). Vilniuje įsteigtame „gyvybės langelyje“ 2009-12-18 rastas pirmas paliktas kūdikis.

3.12. Vaikų sveikatos užtikrinimo

Sveikatos priežiūros organizavimas vaikų globos įstaigose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės domėjimasi vaikų sveikatos užtikrinimo klausimais globos įstaigose paskatino Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos pirmininkės D. Puškorienės ir tuometinės Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos pirmininkės L. Mogenienės pateikta informacija dėl galimai netinkamai organizuojamos sveikatos priežiūros nepilnamečiams, gyvenantiems vaikų globos įstaigose ir vaikams, kurie yra įtraukti į galimų įvaikinti vaikų sąrašus.

Šios informacijos pagrindu atliktas tyrimas atskleidė, kad globos įstaigos nepakankamai atsižvelgia į teisės aktus, reglamentuojančius vaikų sveikatos priežiūrą; kad atitinkamuose

dokumentuose duomenys apie vaiko sveikatos būklę užpildomi formaliai bei neatspindi realių vaiko sveikatos poreikių, informacija nėra pakankamai išsami; kad sveikatos priežiūros globotiniams organizavimo funkcijos pavedamos darbuotojui, neturinčiam pakankamai žinių bei įgūdžių šiam darbui, vengiant steigti sveikatos priežiūros specialisto etatą; ir kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė *Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai*:

- įtvirtinti Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose ir Vaiko globos nuostatuose reikalavimą kartą per metus atnaujinti sveikatos būklės ir odontologų tikrinimų duomenis;
- įtvirtinti privalomą reikalavimą steigti sveikatos priežiūros specialisto etatą vaikų socialinės globos įstaigose;
- įtvirtinti nuostatą, įpareigojančią kartu su informacija apie galimą įvaikinti vaiką, teikiama Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai, pateikti medicininių dokumentų, pagrindžiančių įrašus, kopijas.

Sveikatos apsaugos ministerijai vaiko teisių apsaugos kontrolierė rekomendavo parengti sveikatos priežiūros socialinės globos įstaigose tvarkos aprašą ir papildyti sveikatos apsaugos ministro įsakymą „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ nuostata, reglamentuojančia kasmetinį vaikų (nuo 6 metų) burnos sveikatos būklės įvertinimą.

Taip pat aukščiau nurodytoms institucijoms buvo pasiūlyta patikslinti Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose ir Vaiko globos organizavimo nuostatuose numatytas sveikatos pažymėjimų formas dėl globojamų (rūpinamų) vaikų sveikatos priežiūros.

Naujoje Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos redakcijoje, patvirtintoje 2009 metais, atsižvelgta į vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymą ir įtvirtintas reikalavimas teikiant informaciją apie galimą įvaikinti vaiką, pateikti medicininio pažymėjimo kopiją.

Nagrinęjant vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymus dėl sveikatos priežiūros organizavimo problemų vaikų globos įstaigose, Sveikatos apsaugos ministerijoje 2009-07-02 vyko tarpžinybinis pasitarimas. Pasitarimo dalyviai pritarė siūlymui įtvirtinti imperatyvią nuostatą dėl bendruomenės, bendrosios praktikos arba vaikų slaugytojai etatų steigimo vaikų socialinės globos įstaigose. Sveikatos apsaugos ministerija, kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nutarė atlikti sveikatos priežiūros įvertinimą skirtingo pavaldumo vaikų socialinės globos įstaigose, taip pat siekti, kad vaikų dantys profilaktiškai būtų tikrinami kas metai.

Sveikatos apsaugos ministerija informavo, kad apibendrinus tyrimo ir aptarimų su specialistais rezultatus, bus parengtas vaikų socialinės globos įstaigų steigėjams sveikatos priežiūros organizavimo modelis.

Vaikų sveikatos užtikrinimas švietimo įstaigose

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atlikus tyrimą dėl mokyklos bufete prekiaujamais vaikams nerekomenduotinais maisto produktais ir nustačius, jog mokyklų bufetų maisto prekių asortimentuose vyrauja vaikų mityboje nerekomenduojami vartoti produktai, ataskaitiniu laikotarpiu buvo kreiptasi į Sveikatos apsaugos ministeriją, siūlant svarstyti galimybę įtvirtinti higienos normoje HN 21:2005 „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ nuostatą dėl maisto produktų, kurie *neturi būti* vartojami, organizuojant vaikų maitinimą mokyklose, sąrašo.

Sveikatos apsaugos ministerija informavo, kad pritaria vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymui. Griežtesnis mokinių maitinimui nepalankių sveikatai maisto produktų nustatymas bus reglamentuotas atskiru Sveikatos apsaugos ministro įsakymu, reguliuojančiu vaikų maitinimo mokyklose organizavimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat pateikė Sveikatos apsaugos ministerijai savo siūlymus dėl rengiamo higienos normos „Bendrojo lavinimo mokykla. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ projekto ir siūlė nustatyti reikalavimą pritaikyti mokiniams, turintiems judesio ir padėties sutrikimų, taip pat tokių sutrikimų turintiems mokinių tėvams, ne tik naujai statomų ir rekonstruojamų, bet ir jau funkcionuojančių mokyklų sklypus ir pastatus, taip pat papildyti projektą

nuostata, draudžiančia įrengti mokymo klases ir mokymo kabinetus rūsiuose ir cokoliniuose aukštuose; išsamiau reglamentuoti reikalavimus persirengimo kambariams, dušams ir tualetams, įtvirtinant nuostatas dėl minimalaus ploto vienam mokiniui ar (ir) maksimalaus mokinių, kurie gali naudotis šiomis patalpomis, skaičiaus; įtvirtinti nuostatą dėl drabužinių įrengimo bei svarstyti galimybę įtvirtinti atitinkamus reikalavimus drabužinėms (pavyzdžiui, dėl drabužinių ploto ar pan.); išsamiau reglamentuoti mokymo krūvio paskirstymo bei pamokų tvarkaraščių sudarymo principus ir kt.

Taip pat buvo atkreiptas projekto rengėjų dėmesys į tai, kad abejonių kelia suteikiama galimybė įrengti bendrojo lavinimo mokyklas ne specialiai šiam tikslui pastatytuose pastatuose bei siūlyta įvertinti poreikį patikslinti atitinkamas teisės aktų nuostatas dėl higienos normų reikalavimų taikymo vaikų socializacijos centrums.

Vaistų vaikams, sergantiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimais, kompensavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atlikto tyrimo „Dėl vaikams kompensuojamų vaistų psichikos sveikatos srityje“ metu išryškėjo vaistų, skirtų vaikų elgesio ir emocijų sutrikimams gydyti, kompensavimo problemos. Kompensuojamieji vaistai neskiriami net pagrindiniams vaikų aktyvumo ir dėmesio bei kitiems psichikos sutrikimams gydyti, todėl valstybė neužtikrina vaikų teisės naudotis tobuliausiomis sveikatos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis.

Atsižvelgdama į pateiktą informaciją dėl vaistinių preparatų kompensavimo tvarkos bei būtinumą užtikrinti tinkamą vaikų psichikos sveikatos priežiūrą bei gydymą vaikams, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, siūlydama išanalizuoti susidariusią situaciją dėl gydymo prieinamumo vaikams, sergantiems psichikos elgesio ir emocijų sutrikimais, taip pat peržiūrėti Vaistų kompensavimo tvarką ir įvertinti galimybes keisti vaikų psichikos ligoms gydyti skirtų vaistų vertinimo kriterijus, įrašant juos į Ligų ir kompensuojamųjų vaistų joms gydyti sąrašą (A sąrašą) bei Kompensuojamųjų vaistų sąrašą (B sąrašą) bei ieškoti galimybių skirti kompensuojamus vaistus individualiais atvejais, pagal vaikų ir paauglių psichiatro iniciatyvą ir atsakomybę ir/ar ieškoti kitų būdų kaip būtų įmanoma kompensuoti vaistus, skirtus vaikų, sergančių psichikos ir emocijų sutrikimais, gydymui.

Vaikų sergamumo tuberkulioze profilaktika

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė, tęsdama ankstesniais metais pradėtą darbą, pakartotinai kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją dėl neefektyvaus vaistinio preparato tuberkulino panaudojimo būtinajai tuberkuliozės profilaktikai bei dėl tuberkulino mėginių atlikimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, didėjant tuberkuliozės formų atsparumui, vaikų sveikatos profilaktikai ir ankstyvajam tuberkuliozės išaiškinimui šalies mastu būtina užtikrinti tuberkuliozės infekuotumo nustatymą atliekant kuo daugiau tuberkulino mėginių, nes tai yra pati efektyviausia vaikų tuberkuliozės profilaktikos priemonė. Specialistų teigimu, ypač svarbu šį tyrimo metodą taikyti su sergančiu atvira tuberkulioze kontakte buvusiems šeimose bei kolektyvuose asmenis.

Siekiant užtikrinti tuberkulino mėginių atlikimą vaikams, priskirtiems rizikos grupėms, ankstyvąją tuberkuliozės diagnostiką ir sėkmingą gydymą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė papildyti Skatinamųjų pirminės ambulatorinės asmens sveikatos priežiūros paslaugų sąrašą ir bazines kainas tuberkuliozės profilaktikos ir kontrolės priemonėmis. Sveikatos apsaugos ministerija pritarė šiam pasiūlymui, tačiau atidejo šio pasiūlymo įgyvendinimą dėl ribotų informacinės sistemos „SVEIDRA“ techninių galimybių vykdyti minėtų priemonių apskaitą

Sveikatos sistemos pertvarka

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su sveikatos sistemos pertvarkymo metmenimis, kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, išreikšdama nuogastavimus dėl galimo

vaikams teikiamų paslaugų apimčių sumažėjimo ir teikiamų paslaugų kokybės, sąlygoto struktūrinių sveikatos sistemos pokyčių.

Dėl kelionės į užsienį išlaidų kompensavimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi tyrimą dėl vaikų, siunčiamų konsultuotis ir/ar gydytis į Europos Sąjungos ir kitas šalis, kelionės išlaidų kompensavimo, kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją, prašydama apsvarstyti galimybę apmokėti kelionės išlaidas vykstant nuosavu transportu. Sveikatos apsaugos ministerija pritarė siūlymui ir papildė Pacientų siuntimo konsultuotis (išsitiirti) ir/ar gydytis Europos Sąjungos šalyse tvarkos aprašą nuostata, pagal kurią vykstantiems nuosavu transportu išlaidas už kurą padengia Valstybinė ligonių kasa vadovaudamasi Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymu „Dėl Automobilių kuro normų nustatymo metodikos“.

IV. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERĖS SIŪLYMAI GERINANT VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ KITOSE SRITYSE. DALYVAVIMAS RENGIANČIŲ VALSTYBĖS PERIODINIŲ PRANEŠIMŲ DĖL ATSKIRŲ TARPTAUTINIŲ DOKUMENTŲ ĮGYVENDINIMO LIETUVOJE BEI LIETUVOS POZICIJAS ATSKIRAIŠ TARPTAUTINIŲ DOKUMENTŲ RENGIMO IR TAIKymo KLAUSIMAIS

Per ataskaitinius metus vaiko teisių apsaugos kontrolierius pateikė 70 siūlymų dėl teisės aktų, susijusių su vaiko teisių ir interesų apsauga ir užtikrinimu, tobulinimo įvairiose vaiko teisių apsaugos srityse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje, be jau minėtų šioje ataskaitoje, buvo atlikti šie apibendrinimai: „Dėl vaikų žaidimų aikštelių bei kitų, vaikų sportui bei laisvalaikiui pritaikytų viešųjų erdvių situacijos“ ir „Informacija apie nemokamo vaikų maitinimo ugdymo įstaigose problemas“.

Atlikus apibendrinimą „Dėl vaikų žaidimų aikštelių bei kitų, vaikų sportui bei laisvalaikiui pritaikytų viešųjų erdvių situacijos“ buvo konstatuota:

- žaidimų aikštelių įrengimo problema aktualiausia senosios statybos daugiabučių gyvenamųjų namų ir individualių namų kvartaluose;
- galiojantys teisės aktai neįpareigoja valstybės ar savivaldybių institucijų tikrinti žaidimų aikštelėse įrengtose smėlio dėžėse esančio smėlio užterštumą;
- savivaldybės finansiškai nepajėgios įrengti vaikų žaidimų aikštelių skaičių, atitinkanti teritorijoje gyvenančių vaikų poreikius, trūksta lėšų ne tik naujų aikštelių įrengimui, tačiau ir jau esamų priežiūrai;
- riboti savivaldybių finansiniai ištekliai sąlygoja tam tikrus sunkumus savivaldybėms pasirenkant mokyklų materialinės bazės gerinimo prioritetus, dažnai stadionų bei sporto salių remontui lėšos neskiriamos, prioritetą teikiant kitoms mokyklų ir ikimokyklinių įstaigų reikmėms – stogų, langų remontui ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė savivaldybėms siūlė:

- formuojant savivaldybių biudžetus, skirti realius poreikius atitinkančią dalį lėšų vaikų žaidimams skirtų vietų (žaidimų, sporto aikštelių) įrengimui;
- užtikrinti tinkamą vaikų žaidimų aikštelėse esančių įrenginių priežiūrą, bei demontuoti įrenginius, keliančius pavojų vaikų saugumui ir sveikatai;
- spręsti smėlio dėžių, esančių šalia daugiabučių namų, higienos problemą - rengti projektus, finansuojamus savivaldybių visuomenės sveikatos rėmimo specialiosios programos lėšomis, kurių pagalba reguliariai būtų tikrinamas smėlio dėžėse esančio smėlio užterštumas;
- skatinti gyventojus prisidėti savo pastangomis prie vaikų žaidimų aikštelių įrengimo, bei įtraukti gyventojų bendruomenę į sprendimų priėmimą įrengiant vaikų žaidimų aikšteles.

Atlikus *Informacijos apie nemokamo vaikų maitinimo ugdymo įstaigose problemas, egzistavusias 2007-2008 metais, apibendrinimą* išskirtos šios pagrindinės problemos:

- valstybėje nesuformuota vieninga nemokamo vaikų maitinimo politika, neapsispręsta, ar nemokamo maitinimo tikslas yra tik socialinės atskirties ir diferenciacijos tarp atskirų mokinių grupių mažinimas, ar ir visų vaikų sveikos mitybos įpročių ugdymas. Dėl nuolat besikeičiančio nemokamo maitinimo teisinio reglamentavimo buvo sunku numatyti nemokamam vaikų maitinimui reikalingų lėšų poreikį;

- 2008-07-01 įtvirtinus teisę į nemokamus pietus visiems mokiniams, kurie mokėsi pagal priešmokyklinio ugdymo ar pagal pradinio ugdymo programas, mokyklose vaikams nebuvo užtikrintas tinkamas maitinimo grafikas; neretai nebuvo užtikrinta tinkamos mitybos disciplina; ne visos savivaldybės 2008 metais buvo tinkamai pasiruošusios maitinti didelį kiekį mokinių, tinkamai ir laiku organizuoti vaikų nemokamą maitinimą, užtikrinti vaikams karšto maisto tiekimą;

- ne visose miestų/rajonų savivaldybėse 2007 ir 2008 metais buvo laikomasi nustatytos tvarkos, pagal kurią maitinimo kaina vienam mokiniui turėjo būti skirstoma pagal 4 mokinių amžiaus grupes;

- atsižvelgiant į tai, jog socialinei paramai mokiniams skirtų specialių tikslinių dotacijų lėšos nebuvo efektyviai ir pilnai panaudotos, o vėliau jas buvo leista perskirstyti kitai socialinei paramai finansuoti, padaryta prielaida, jog šių lėšų poreikis buvo ydingai apskaičiuojamas, be to, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės auditorių nuomone, dauguma priemonių, numatytų Nepanaudotų specialių tikslinių dotacijų naudojimo kitai socialinei paramai finansuoti tvarkoje, neturėjo būti priskirta kitai socialinei paramai.

Atsižvelgdama į atlikto apibendrinimo rezultatus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai *pasiūlė*:

- atlikti analizę, kaip miestų/rajonų savivaldybės 2007 ir 2008 metais laikėsi Nepanaudotų specialių tikslinių dotacijų socialinėms išmokoms ir kompensacijoms skaičiuoti ir mokėti, socialinei paramai mokiniams ir socialinėms paslaugoms naudojimo kitai socialinei paramai finansuoti tvarkos aprašuose nustatytų prioritetų;

- taip pat inicijuoti diskusijas dėl vienodos (remiantis geraja praktika) praktikos formavimo organizuojant maitinimą skirtingose savivaldybėse bei diskusijas dėl ugdymo įstaigų darbuotojų efektyvaus dalyvavimo vaikų sveikos mitybos ugdymo procese.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė atskirų atsakingų institucijų prašymu *teikė informaciją ir nuomonę* šiais klausimais:

Dėl trečiojo periodinio pranešimo pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą

Užsienio reikalų ministerijai vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė informaciją, reikalingą rengiant trečiąjį periodinį pranešimą Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetui pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierei buvo pateikti klausimai, susiję su vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įgaliojimais, galimybe dalyvauti teisiniame procese; vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pateiktais siūlymais ir jų įgyvendinimu. Paminėtina, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierė, išskirdama įgyvendinus siūlymus, pirmiausia išskyrė problematiškiausias sritis, kurias buvo pastebėjęs Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas baigiamosiose pastabose dėl antrosios periodinės ataskaitos: dėl romų tautybės vaikų teisių ir jų teisėtų interesų užtikrinimo; dėl smurto prieš vaikus šeimoje problemos ir pan. Taip pat buvo pateikta informacija dėl prekybos moterimis bei vaikais klausimu, įskaitant pateiktus konkrečius siūlymus atsakingoms institucijoms.

Dėl Tarptautinės darbo organizacijos konvencijos Nr. 182 Dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti įgyvendinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prašymu pateikė informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą šioje srityje. Atsižvelgdama į Konvencijoje vartojamą nepriimtino vaikų darbo sampratą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė išskyrė veiklas šiose srityse: dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos situacijos Lietuvoje; dėl seksualinio smurto prieš vaikus paplitimo vaikų globos ir specialiojo ugdymo įstaigose. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė nuomonę, jog vaikų komercinio seksualinio išnaudojimo, vaikų pardavimo, prostitucijos bei pornografijos problema yra aktuali Lietuvai dėl ekonominės, socialinės situacijos bei geografinės valstybės padėties, tačiau šio nusikalstamo reiškinių grėsmė bei jo paplitimas Lietuvoje nėra įvertintas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė taip pat atkreipė dėmesį į vaikų įtraukimo ir dalyvavimo kontrabandoje problemą bei į 2007 metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktą tyrimą šia tema.

Remdamasi nepriimtino vaikų darbo aiškinimo aspektu (*kad nepriimtinas vaikų darbas reiškia darbą, kuris dėl savo pobūdžio ar aplinkybių, kuriomis jis atliekamas, gali pakenkti vaikų*

sveikatai, saugumui ar moralei) vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė nuomonę, kad Lietuvoje egzistuoja šio pobūdžio vaikų darbo problema, nors formaliai ši veikla nėra priskiriama darbo santykiams, kaip jie yra apibrėžti Lietuvos nacionalinėje teisėje: gatvių sankryžose laikraščiais prekiaujantys vaikai; elgetaujantys vaikai ir jų problemų sprendimas; komerciniuose (viešuose) renginiuose vėlyvu paros metu dalyvaujančių vaikų saugumo bei teisės į laisvalaikį bei poilsį ir teisės užsiimti tam tikra kultūrine veikla suderinimas; ir pan.

Dėl Lietuvos pozicijos dėl Europos Komisijos Pasiūlymo dėl Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas Pagrindų sprendimas 2004/68/TVR

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė svarstyti galimybę dokumentą papildyti nuostatomis numatančiomis, kad:

1. Baudžiamas ne tik vaiko vertimas užsiimti vaikų prostitucija, bet ir vaiko skatinimas, sąlygų verstis šia veikla vaikui sudarymas.
2. Baudžiama būtų ne tik už šeimos nario, kartu su vaiku gyvenančio asmens arba savo įtaka pasinaudojusio asmens padarytą teisės pažeidimą, bet ir už kito už vaiką atsakingo asmens padarytą teisės pažeidimą.
3. Šeimos nariai, kartu su vaiku gyvenantys asmenys bei kiti už vaiką atsakingi asmenys atsako už nepranešimą apie seksualinę prievartą prieš vaiką šeimoje.

Dėl Lietuvos įstojimo ir pozicijos pateikimo Europos Bendrijų Teisingumo Teisme (toliau – Teismas) svarstomose bylose

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išsakė nuomonę Europos Sąjungos teisės departamentui dėl nuomonės ir pozicijos dėl poreikio Lietuvai įstoti į atskiras Teisme svarstomose bylose, kuriose buvo pateikti prašymai dėl atskirų Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – „Briuselio II a“ reglamentas), straipsnių taikymo ir aiškinimo.

V. VAIKO DALYVAVIMO UŽTIKRINIMAS. VAIKAS KAIP TEISĖS SUBJEKTAS IR AKTYVUS DALYVIS

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas valstybėms Konvencijos dalyvėms primena, kad būtina deramai atsižvelgti į nuostatų dėl vaiko dalyvavimo reikalavimus, todėl dėmesys turi būti skiriamas:

- imantis reikiamų priemonių, remiančių vaiko teisę reikšti savo pažiūras;
- garantuojant, kad mokyklos ir kitos paslaugas vaikams teikiančios institucijos nustato pastovią konsultavimosi su vaikais tvarką, priimant visus sprendimus, susijusius su jų veikla, mokymo programų turiniu ar kitokiais klausimais;
- stengiantis sukurti erdvę, kanalus, struktūras ir (arba) mechanizmus, leidžiančius vaikams lengviau išreikšti savo pažiūras, ypač viešosios politikos formavimo – pradedant vietiniu ir baigiant nacionaliniu lygiu ir pan.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrajame komentare „Dėl nepriklausomų žmogaus teisių gynimo institucijų vaidmens skatinant ir ginant vaiko teises“ išskiriama ir rekomenduotina Ombudsmeno veikla vaiko dalyvavimo užtikrinimo klausimais, įskaitant – užtikrinti vaikų nuomonės išsakymą ir išklausymą klausimais, susijusiais su jų žmogaus teisėmis; atstovauti vaikams ir užtikrinti reikšmingą vaiko teises atstovaujančių NVO dalyvavimą, įskaitant pačių vaikų sukurtas organizacijas, nacionalinės teisinės sistemos ir tarptautinių instrumentų kūrimo procese.

Vaikų ir jų organizacijų dalyvavimui įvairiuose su jais susijusiais klausimais ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje buvo skiriamas didelis dėmesys.

Susitikimas su Lietuvos moksleivių sąjungos atstovais. Ataskaitinių metų pradžioje vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Lietuvos moksleivių sąjungos atstovais aptarti bendradarbiavimo planus, rengiant socialinę reklamos akciją „Išpilk“, kurios tikslas – paskatinti moksleivius patiems kurti socialines reklamas prieš žalingus įpročius ir netinkamą elgesį. Lietuvos moksleivių sąjungos narių nuomone, kurią jie išdėstė vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, gera socialinė reklama ne tik padeda keisti požiūrį, nuostatas, vertybes, bet ir skatina daugiau žmonių atsisakyti žalingų įpročių.

Vaikų interesų atstovavimas, susitikimas su kultūros ministru R. Vilkaičiu. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į vaikų iškeltą problemą dėl mokiniams netaikomų nuolaidų teatro bilietams, kartu su Mokinių parlamento ir Moksleivių sąjungos atstovais susitiko su kultūros ministru R. Vilkaičiu. Susitikimo metu buvo atkreiptas dėmesys, kad nors mokiniai teatruose lankosi ne tik savo malonumui, bet ir siekdami pamatyti spektaklius, pastatytus pagal įvairius literatūros kūrinius iš mokyklinės programos, nuolaidos bilietams jiems nėra suteikiamos. Kultūros ministras pažadėjo rekomenduoti teatro vadovams suteikti lengvatas moksleiviams. Kultūros ministerija informavo vaiko teisių apsaugos kontrolierę, kad ministerija kreipėsi į nacionalinius ir valstybės teatrus dėl nuolaidų teatro bilietams taikymo ir palankių sąlygų vaikams ir moksleiviams lankyti spektaklius sudarymo. Teatrai pažadėjo pagal galimybes pasiūlyti bilietų nuolaidas ir sudaryti jauniems žiūrovams galimybę lankytis spektakliuose.

Tęsiant bendradarbiavimą su vaikus atstovaujančiomis organizacijomis, vaiko teisių apsaugos kontrolierė Lietuvos moksleivių sąjungos kvietimu dalyvavo *Lietuvos moksleivių sąjungos vasaros forume*. Susitikimo metu buvo diskutuota įvairiais vaikams aktualiais klausimais – apie vaikų teises ir pareigas, lyčių lygybę ir skirtumus, aptartas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymas Lietuvoje įvesti „šeimos valandą“, iškeltos problemos dėl mokyklose paplitusio smurto ir patyčių mokinių atžvilgiu ir dėl lytiškumo ugdymo ir šio ugdymo programų įgyvendinimo mokyklose. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė vaikų dėmesį į jų dalyvavimo svarbą priimant su jais susijusius sprendimus ir paskatino juos aktyviau reikšti nuomonę visais jais liečiančiais klausimais.

Galimybė kartu kurti Mokinių elgesio taisykles. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitikusi su Lietuvos mokinių parlamento pirmininku ir Lietuvos moksleivių sąjungos atstovais, diskutavo

mokinių elgesio mokykloje klausimais ir svarstė galimybę kurti Mokinių elgesio taisykles, siekiant subalansuoti mokinių teises ir pareigas bei skatinti mokyklos bendruomenės narių tarpusavio bendradarbiavimą. Atsižvelgus į pasiektą susitarimą, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įsakymu buvo sudaryta darbo grupė Mokinių pavyzdingo elgesio taisyklėms parengti. Siekiant užtikrinti tinkamą vaikų dalyvavimo principo įgyvendinimą, į darbo grupės veiklą yra įtraukti vaikai – Lietuvos mokinių parlamento ir Lietuvos moksleivių sąjungos nariai. Rengiant minėtas taisykles dalyvauja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos švietimo sistemos darbuotojų profesinių sąjungų centro bei Pilietinių iniciatyvų centro atstovai.

Be to, Lietuvos mokinių parlamentui ir Lietuvos moksleivių sąjungai buvo pasiūlyta prisijungti prie Europos Bendravimo tinklo vaikams ir paaugliams, kurį, skatindami įvairių šalių vaikų dalijimąsi patirtimi gerinant vaiko teisinę apsaugą, planuoja įkurti Europos vaikų ombudsmeno tinklo, kuriam priklauso ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, nariai.

Konkursas „Teisės ir pareigos man ir mano draugams“. 2009 metų spalio-lapkričio mėnesiais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su „Lithuanian Freedom Through Education Fund, Inc.“ ir švietimo savaitraščiu „Dialogas“ organizavo vaikų rašinių ir eilėraščių konkursą „Teisės ir pareigos man ir mano draugams“, skirtą paminėti Tarptautinei vaiko teisių dienai. Konkurso metu buvo gauta daugiau nei tūkstantis vaikų rašinių, kuriuose vaikai išsakė savo matymą ir nuomonę apie tai, kaip jie mato teises ir pareigas. Neatsitiktinai teisių ir pareigų aprašymas buvo susijęs su pagalba tėčiui ir mamai, elgesiu mokykloje, požiūriu ir reakcija į smurtą, pagalba kitam, tarpusavio bendravimu. Vaikų rašinius skaitė ir vertino ne tik konkurso organizatoriai, bet ir Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto bei Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto nariai. Geriausių rašinių autoriams bei šių vaikų mokytojams 2009 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos Seime buvo surengta apdovanojimų ceremonija, be to, vaikai turėjo galimybę pamatyti nevyriausybinės organizacijos „Gelbėkit vaikus“ organizuoto konkurso „Kaip mes kovojame prieš patyčias“ metu vaikų sukurtus video klipus ir trumpametražius filmus apie vaikų patiriamas patyčias. *Svarbiausia, jog tokiu būdu buvo užmegztas gražus tiltas tarp politikų ir vaikų, leidžiantis geriau suprasti ir pažinti tikruosius vaikus ir jų poreikius, įvertinant tai, jog tai ypatingai svarbu formuojant politiką.*

Renginys „Skrisk, svajone“. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija Vaikų gynimo dienių paminėti *pakvietė vaikus iš globos namų išsakyti savo svajones.* Renginio „Skrisk, svajone“ metu vaikai iš globos namų rašė ir piešė savo svajones, kurios vėliau buvo perduotos į šventę atvykusiai Lietuvos Respublikos Prezidentei D. Grybauskaitei.

Vaikų dalyvavimas kuriant tarptautinius instrumentus. 2009 m. rugsėjo 23-25 d. Paryžiuje įvykusio Europos vaikų ombudsmeno tinklo (toliau – ENOC), kuriam priklauso ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, narių metinio susitikimo metu buvo priimtas sprendimas sukurti Bendravimo tinklą (forumą) vaikams ir paaugliams, siekiant įtraukti jaunos ir aktyvius vaikus į ENOC veiklą ir paskatinti vaikų dalyvavimą, sprendžiant su jų gerove susijusius klausimus. Forumo idėja – surinkti iš įvairių Europos geografinių vietovių kilusių vaikų idėjas ir nuomones jiems rūpimais klausimais, išklausti jų gerąją patirtį vaiko teisių apsaugos srityje, o šią informaciją panaudoti įgyvendinant svarbiausią ENOC tikslą – užtikrinti tinkamą vaiko teisių apsaugą. Į minėto Forumo veiklą, atsižvelgus į vaikų išsakytą nuomonę, yra įtraukti ir Lietuvos mokinių parlamento bei Lietuvos moksleivių sąjungos nariai.

VI. BENDRADARBIAVIMAS

Vaiko teisių apsaugos klausimų aptarimas su naujosios Vyriausybės ministrais

- *Susitikimas su švietimo ir mokslo ministru G. Steponavičiumi.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitikimo su švietimo ir mokslo ministru metu aptarė glaudaus bendradarbiavimo tarp Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir Švietimo ir mokslo ministerijos perspektyvas, Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo nuostatų įgyvendinimo problemas, bendrojo lavinimo mokyklų tinklo pertvarką, vaikų vasaros poilsio organizavimo bei kitos aktualios švietimo problemas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir švietimo ir mokslo ministras atkreipė dėmesį į mokyklų psichologinio klimato gerinimo, mokytojų ir mokinių bei jų tėvų tarpusavio bendradarbiavimo gerinimo būtinumą.

- *Susitikimas su teisingumo ministru R. Šimašiumi.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susitikusi su naujosios Vyriausybės teisingumo ministru R. Šimašiumi, aptarė valstybės garantuojamos teisinė pagalbos ir advokatų teikiamos teisinės pagalbos efektyvumą, poreikį užtikrinti šių paslaugų kokybę, ypač kalbant apie pirminę teisinę pagalbą vaikams, problemas dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, teikiamos nepilnamečiams baudžiamajame procese ir pan. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į Teisės instituto atliekamų taikomųjų mokslinių tyrimų vertę ir svarbą ir išsakė savo nuomonę dėl poreikio, kad šie tyrimai būtų visiems prieinami, taip pat ir institucijoms, dirbančioms vaiko teisių apsaugos srityje. Susitikimo metu taip pat aptartos Civilinio kodekso nuostatų įgyvendinimo praktikoje ir teisinio reglamentavimo tobulinimo problemos.

- *Susitikimas su sveikatos apsaugos ministru A. Čapliku.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto nariu, ekspertu Dainiumi Pūru lankėsi Sveikatos apsaugos ministerijoje ir aptarė vaikų psichikos sveikatos priežiūros paslaugų gerinimo, paslaugų plėtos, prieinamumo bei teikiamų paslaugų kokybės užtikrinimo klausimus. Susitikimo metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė akcentavo hiperaktyvių vaikų problemą. Praktinė patirtis rodo, jog tėvams, auginantiems ši sutrikimą turinčius vaikus, nesuteikiama savalaikė ir kvalifikuota pagalba, ugdymo įstaigų specialistai neturi pakankamai žinių ir patirties darbui su hiperkinezinių sutrikimą turinčiais vaikais, labai stokoja bendradarbiavimo, komandinio darbo tarp ugdymo, sveikatos ir socialinės sričių specialistų. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė susirūpinimą, kad svarstoma galimybė atsisakyti vaikų ir paauglių psichiatrų teikiamų paslaugų, kurių teikimą, neva, gali užtikrinti suaugusių psichiatrai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė sveikatos apsaugos ministro, plėtojant kompleksines vaikų ir paauglių psichikos sveikatos priežiūros paslaugas, tam naudojant Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas, užtikrinti minėtų paslaugų kokybišką įgyvendinimą. Taip pat buvo aptartos vaikų, sergančių išsėtine skleroze ir kitomis ligomis, kuriems dėl teisinio reglamentavimo spragų ne visada užtikrinamas gydymas imunoglobulinu, problemos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasidžiaugė geru bendradarbiavimu su ministerija ir Sveikatos apsaugos ministerijos operatyvumu, sprendžiant problemas susijusias su vaikų sveikata.

- *Susitikimas su socialinės apsaugos ir darbo ministru R. J. Dagiu.* Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitikimo su socialinės apsaugos ir darbo ministru aptarė abiejų institucijų bendradarbiavimo klausimus. Susitikimo metu buvo pasikeista nuomonėmis apie šių dviejų – kontrolės institucijos ir vykdomosios valdžios institucijos – bendradarbiavimą, pripažįstant, jog šių dviejų institucijų tamprus bendradarbiavimas padėtų spręsti daugelį svarbių klausimų vaiko teisių apsaugos srityje.

Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo nevyriausybinių organizacijos „Gelbėkit vaikus“ organizuotame susitikime, skirtame aptarti minėtos organizacijos kartu su „Omnitel“ vykdomos socialinės akcijos „Augink atsakingai“ tikslus ir planus 2009 m. – išvystyti nacionalinį

žmonių ir priemonių tinklą, kuris teiktų konsultacijas tėvams, pedagogams bei socialiniams darbuotojams, tėvams surengti mokymus apie pozityvią tėvystę, o mokytojams ir klasės auklėtojams – seminarus, ugdančius jų gebėjimus puoselėti mokinių dorines vertybes ir jausmus, taip pat skatinti priimti įstatymą, draudžiantį vaikams taikyti fizines bausmes.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pasirašė bendradarbiavimo sutartį su VŠĮ „Pokyčių kelias“ globos ir įvaikinimo sistemos tobulinimo srityse.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susipažino su Lietuvos Caritas vykdoma programa „Pagalbos prostitucijos ir prekybos moterimis aukoms“, kita šios organizacijos veikla, vykdomomis programomis bei užmezgė glaudžius bendradarbiavimo santykius, sprendžiant konkrečius vaiko teisių pažeidimo atvejus ir kitais klausimais.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetu bei NVO vaikams konfederacija 2009 m. birželio 25 d. organizavo konferenciją „Vaikų, augančių vaikų globos įstaigose, aktualijos ir perspektyvos“.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kartu su vaikų lankomiausiu socialiniu tinklapiu www.one.lt 2009 metų vasario mėnesį organizavo konkursą, kurio metu tinklapiu lankytojai sprendė testą apie galimas grėsmes internete.

Bendradarbiavimas su atskiromis valstybės ir savivaldybių institucijomis

- 2009 m. rugpjūčio 26 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato organizuotame nepilnamečių reikalų inspektorių pasitarime, kuriame dalyvavo, Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus bei Švietimo skyriaus atstovai. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė informaciją apie įstaigoje gaunamus skundus dėl policijos pareigūnų veiksmų ir neveikimo, kuriais pažeidžiamos vaikų teisės ir teisėti interesai, gaunamus skundus, išskyrė ir aptarė kitus aktualius klausimus.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroru L. Rudzevičiumi Vilniaus apskrityje 2008-2009 m. organizavo tarpžinybinius pasitarimus dėl konkrečių problematiško elgesio vaikų, seksualinį smurtą patyrusių vaikų bei pagalbos jiems būdų. 2009 m. vasario – birželio mėn. įvyko 6 susitikimai: Širvintų, Ignalinos, Švenčionių, Elektrėnų, Trakų, Varėnos rajonų savivaldybėse. Pasitarimuose dalyvavo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių, socialines paslaugas teikiančių tarnybų, mokyklų, socializacijos centrų, policijos, prokuratūros atstovai, psichologai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Narkotikų kontrolės departamento prie LRV ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto organizuojamuose Savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų ir savivaldybių prevencinio darbo koordinavimo grupių narių mokymuose, kur skaitė paskaitas apie Vaiko teisių apsaugos ir kitų institucijų bendradarbiavimą sprendžiant vaikų psichoaktyvių medžiagų vartojimo problemą.

- Vilniaus meras Vilius Navickas ir vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2009 m. rugsėjo 29 d. surengė apvalaus stalo diskusiją, kurioje įvairių sričių specialistai svarstė, kaip spręsti elgetaujančių vaikų problemą ne tik sostinėje, bet ir visoje Lietuvoje.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bei Švietimo ir mokslo ministerija 2009 m. kovo 27 d. organizavo diskusiją „Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimas“, kurios metu aptarta Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo įgyvendinimo geroji praktika, taip pat kylančias įstatymo įgyvendinimo problemas ir galimi jų sprendimo būdai.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetu 2009 m. balandžio 10 d. organizavo mokslinio sociologinio tyrimo „Pagalbos asmenims, sergantiems priklausomybės nuo alkoholio ligomis, priemonės ir sistema Lietuvoje“ pristatymą.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir Lietuvos Respublikos Seimo Narkomanijos ir alkoholizmo prevencijos komisija Nepriklausomybės aikštėje surengė šventę Vaikų gynimo

dienai paminėti. Renginio „Skrisk, svajone“ metu vaikai iš globos namų rašė ir piešė savo svajones, kurios vėliau buvo perduotos į šventę atvykusiai Lietuvos Respublikos Prezidentei D. Grybauskaitėi, jiems koncertavo žinomi Lietuvos atlikėjai, vaikai turėjo galimybę apžiūrėti Lietuvos Respublikos Seimo rūmus.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Vilniaus mokytojų namais jau aštuntą kartą rengė tradicinę specialiųjų ugdymo įstaigų ir pensionatų auklėtinių darbų Atvelykio mugę-parodą „Angelų vaikai – su meile Jums“. Kaip ir kasmet į šią pavasarinę gražią šventę suvažiavo apie du šimtus neįgalių vaikų, kurie kaskart atveža vis įdomesnių, kartais net garsių menininkų kūriniams prilygstančių darbų. Tęsiant gražią tradiciją, buvo organizuota ir kasmetinė kalėdinė šventė, kuri išsiskyrė ypatingų svečių gausa. Vaikų rankomis kurtų dovanų sulaukė Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė ir Nomeda Marčėnaitė. Į vaikų sudarytą dovanų gavėjų sąrašą pateko Švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius, taip pat sportininkai Virgilijus Alekna ir Žydrūnas Savickas, dainininkai Radžis, Karina Krysko, Mino, Žilvinas Žvagulis, Seimo nariai – Valentinas Stundys, Algimantas Salamakinas, Julius Dautartas ir Juozas Oleka. Beveik visi nominantai sudalyvavo šventėje ir tuo padovanojo nepamirštamų akimirkų vaikams iš specialiųjų ugdymo įstaigų.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su įvairiais nacionaliniais (Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu ir kt.) ir užsienio partneriais 2009 metais organizavo 3 konferencijas – 2 tarptautines, 1 nacionalinę.

Tarptautinis bendradarbiavimas

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2009 metais tęsdama pradėtą bendradarbiavimą su atskirų šalių žmogaus teisių gynėjais (Azerbaidžanas, Gruzija), pristatė ne vienerius metus trukusių projektų rezultatus bei dar kartą aptarė specializuotų vaiko teisių gynėjų privalumus ir vaidmenį valstybėje.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė patirtimi ginant vaiko teises ir teisėtus interesus Lietuvoje pasidalino įvairiuose tarptautiniuose renginiuose, pristatė pranešimus įvairiomis temomis: apie patirtį, ginant vaiko teises Lietuvoje bei kontrolieriaus vaidmenį; visuomenės įtaką žiniasklaidai, norint gerbti vaikų tinkamiausius interesus ir jų atsakomybę; vaikų ir paauglių psichikos sveikatos klausimais išsiplėtusioje Europos Sąjungoje; nepilnamečių justicijos; globos institucijose gyvenančių vaikų klausimais ir pan.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, siekdama stiprinti bendradarbiavimą prevencijos dėl prekybos moterimis ir vaikais iš Lietuvos srityje, inicijavo Londono policijos atstovų susitikimą su Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto nariais.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Seimo narės Vilijos Aleknaitės Abramikienės kvietimu, dalyvavo susitikime su Jungtinės Karalystės Bendruomenių rūmų Parlamentarų grupės dėl prekybos moterimis ir vaikais pirmininku Anthony Steen. Susitikime, kuriame taip pat dalyvavo Vidaus reikalų ministerijos, Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro, Lietuvos Caritas bei VŠĮ „Vaiko namas“ atstovai, buvo aptarta prekybos moterimis ir vaikais situacija Lietuvoje. Jungtinės Karalystės Parlamento narys domėjosi konkrečiais veiksmais, kurių imasi Lietuva, sprendama prekybos moterimis ir vaikais problema, prekybos žmonėmis aukoms teikiama pagalba bei informavo apie situaciją Jungtinėje Karalystėje.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir kontrolierės patarėja 2009 metų kasmetinėje Europos Vaikų Ombudsmeno tinkle kasmetinėje konferencijoje „Geriausi vaiko interesai“ pristatė tris temas: Lietuvos patirtis reformuojant Nepilnamečių Justiciją; Lietuvos patirtis užtikrinant vaikų, gyvenančių globos institucijose, gerovę ir brolių/seserų neišskyrimo principo užtikrinimą; Lietuvos patirtis, sprendžiant galimo įkalintų tėvų piktnaudžiavimo tėvų valdžia, problemą.

- Vykusios Generalinės Asamblėjos metu vaiko teisių apsaugos kontrolierė išrinkta Europos Vaikų Ombudsmenų tinklo¹⁰ pirmininke 2010-2011 metams. Iki pirmininkavimo pradžios, vaiko teisių apsaugos kontrolierė yra šio tinkle Biuro sudėtyje.

- Šiaurės šalių Gerovės ir socialinės politikos centras kartu su Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga bei Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu 2009 m. gegužės 14 d. organizavo tarptautinę konferenciją „*Visuomenė visiems: socialinė raida ir inkliuzinis ugdymas*“. Konferencija buvo baigiamasis renginys, skirtas pristatyti Šiaurės ministrų tarybos 2006-2008 metų bendradarbiavimo programą vaikams su negalia ir jų šeimoms, vykdytas veiklas bei rezultatus Lietuvoje. Konferencijos metu pranešimus vaikų su negalia klausimais pristatė nacionalinių institucijų ir organizacijų atstovai, Šiaurės šalių ekspertai, Europos Tarybos atstovai ir kiti specialistai. Renginio organizatoriai siekė ne tik pristatyti bendradarbiavimo programos rezultatus, aptarti vaikų su negalia ir jų šeimų situaciją Lietuvoje, tačiau ir pasidalinti gerosios praktikos pavyzdžiais, kurie skatintų teigiamus pokyčius ateityje, gerinant vaikų su negalia padėtį, perimant Šiaurės šalių patirtį ir integruojant šiuos vaikus į visuomenę visose gyvenimo srityse. Konferencijoje buvo pakviesti dalyvauti Lietuvos politikai, valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų atstovai, Šiaurės šalių ekspertai ir kiti suinteresuoti asmenys. Konferencijos partneriais buvo Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Neįgalųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Lietuvos savivaldybių asociacija, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija „Viltis“, Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje.

- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga prisidėjo prie Europos Asociacijų federacijos, jungiančios Europos šeimas, globojančias sergančius psichikos ligomis (EUFAMI) ir Lietuvos Sutrikusio Psichikos Žmonių Globos bendrijos organizuojamos tarptautinės konferencijos „Pamiršti vaikai“ organizavimo, vykusios Lietuvoje 2009 m. lapkričio 26-27 dienomis.

---

¹⁰ Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklas – 37 institucijų iš 29 Europos Tarybos valstybių narių, iš kurių 19 yra ir Europos Sąjungos valstybės narės, tinklas. ENOC nariai yra nepriklausomos vaikų teisių institucijos, įgaliotos ginti vaikų teises, išdėstytas JT Vaiko teisių konvencijoje. Lietuvos Vaikų Ombudsmenas yra pilnateisis Tinklo narys ir kaip toks dalyvauja sprendimų priėmimo procese Tinkle. Pagal ENOC įstatus, pilnateisiai nariai yra tos įstaigos, kurios atitinka griežtus kriterijus, įsteigtos remiantis teisės aktu, kuriam pritarė Parlamentas, kuriame numatytas jų nepriklausomumas ir aiškūs įgaliojimai – propaguoti ir apsaugoti vaikų teises. ENOC pirmininko funkcijos yra labai svarbios: be kita ko, ENOC Pirmininkas vadovauja Biurui, kartu su Biuru formuoja strategijas ir rekomendacijas dėl tolimesnio ENOC stiprinimo, atstovauja Tinklui Europos ir tarptautinėse įstaigose ir institucijose, dirbančiose vaikų teisių srityje, t. y. Europos Komisijoje, Europos Taryboje, JT įstaigose, kt.

VII. KITA VEIKLA

7.1. Dalyvavimas darbo grupėse

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje sudarytos ir veikusios tarpžinybinės darbo grupės:

- Mokinių pavyzdingo elgesio taisyklėms parengti;
- Dėl vaikų, sergančių psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimais, gydymo;
- Vaikų vasaros poilsio problemoms spręsti;
- Socialinės partnerystės mokykloje koncepcijos metmenims parengti;
- Dėl vaiko globos instituto teisinio reglamentavimo tobulinimo;

Dalyvavimas Seimo, ministerijų ir kitų įstaigų sudarytose darbo grupėse:

- Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sudarytoje darbo grupėje Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti;
  - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytoje darbo grupėje Neonaticido ir anoniminio naujagimių palikimo nesaugioje vietoje klausimams spręsti;
  - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytoje darbo grupėje Dėl apskričių viršinių administracijų pavaldumo kūdikių namų 2008-2010 m. pertvarkymo plano parengimo;
  - Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytoje darbo grupėje Vaiko gerovės įstatymo projektui parengti;
    - Teisingumo ministerijos sudarytame Nepilnamečių justicijos programos valdymo komitete;
    - Ryšių reguliavimo tarnybos vykdomo Europos Komisijos Informacinės visuomenės direktorato programos „Saugėnis internetas“ valdymo ir darbo grupėse.

7.2. Dalyvavimas Europos Sąjungos specialiosiose programose

2009 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė paraišką Europos Komisijai pagal specialiąją Pagrindinių teisių ir pilietybės programą:

- projektui vaiko privatumo apsaugos srityje, vykdomam kartu su Lietuvos vartotojų institutu ir Italijos partneriais;
- projektui našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų institucinės globos srityje, vykdomam kartu su Viešosios politikos ir valdymo institutu, Slovakijos ir Estijos partneriais.

7.3. Apsilankymai šeimose, socialinės globos, švietimo ir kt. įstaigose

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė bei jos patarėjai, siekdami išsiaiškinti nagrinėjamuose pareiškėjų skunduose ar informacijoje, kurios pagrindu pradėti tyrimai kontrolieriaus iniciatyva, nurodytas aplinkybes, išklausti vaiko nuomonę ir kt., 38 kartus lankėsi šeimose, šeimynose ir kitose socialinės globos įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose, švietimo ir kitose, su vaiko teisių apsauga susijusiose įstaigose.

VIII. SIŪLYMAI

Atsižvelgdama į atliktus tyrimus vaiko teisių apsaugos srityje bei pastebėtas problemas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipia dėmesį ir siūlo:

1. Nepaisant siūlymų stiprinti vaiko teisių apsaugos skyrius, atsakingų institucijų dėmesys buvo skiriamas tik jų pavaldumo klausimams nagrinėti, todėl, atsižvelgiant į nemažėjantį Įstaigoje gaunamų skundų skaičių dėl šių skyrių veiklos, praktikoje matomas problemas, tobulinti vaiko teisių apsaugos skyrių darbo organizavimą, užtikrinti personalo kvalifikaciją bei pakankamą finansavimą.

2. Siekiant spręsti pagalbos šeimai, kuriose tėvai serga priklausomybės nuo alkoholio ligomis, problemas, spręsti šios priklausomybės ligos gydymo sistemos (subsistemos) veikimo problemas, didinti gydymo paslaugų prieinamumą, užtikrinti psichosocialinę reabilitaciją ir integraciją, įvertinti galimybę atlikti pirminės prevencijos projektų valstybinį finansinį ir veiklos auditą.

3. Nepaisant teigiamų pokyčių, vykstančių organizuojant socialinį darbą su socialinės rizikos šeimomis, siekiant mažinti socialinės rizikos šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus, skaičių, būtina tobulinti teisinį socialinio darbo su socialinės rizikos šeimomis reglamentavimą, sprendžiant darbo krūvio problemas, išplečiant socialinio darbuotojo darbui su socialinės rizikos šeimomis funkcijas prevencinės veiklos srityje.

4. Užtikrinti dienos centrų veiklos ir teikiamų paslaugų tęstinumą, taip pat teikiamų paslaugų prieinamumą visų amžiaus grupių vaikams, plėsti dienos centruose teikiamų paslaugų spektrą.

5. Stiprinant vaikų apsaugą nuo seksualinės prievartos ir seksualinio išnaudojimo, spręsti inicijuotus klausimus dėl draudimo dirbti su vaikais asmenims, teistiems už kai kuriuos tyčinius nusikaltimus, taip pat dėl amžiaus ribos, nuo kurios vaikas gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti, papildinimo bei paspartinti atskirų teisės aktų projektų priėmimą.

Svarstyti klausimą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatų, reglamentuojančių asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminus pakeitimo, numatant, jog už tam tikras nusikalstamas veikas prieš vaiką senaties terminas būtų pradedamas skaičiuoti nuo vaiko pilnametystės.

Svarstyti galimybę įkurti nacionalinius koordinacinių, pagalbos ir reabilitacijos centrus seksualinę prievartą patyrusiems vaikams, prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms (vaikams), garantuojant kiekvienam seksualinę prievartą patyrusiam vaikui galimybę gauti skubią bei kvalifikuotą psichologinę, medicininę, teisinę, socialinę ir kitą reikalingą pagalbą.

6. Siekiant užtikrinti vaiko asmens duomenų ir teisės į privatų gyvenimą apsaugą visuomenės informavimo priemonėse, užtikrinti įstatymų, reglamentuojančių vaikų apsaugą nuo neigiamo pobūdžio viešosios informacijos, nuostatų įgyvendinimą praktikoje, esant poreikiui tobulinti teisinį reglamentavimą, aiškiai ir išsamiai apibrėžiant institucijų, atsakingų už šio įstatymo vykdymą, kompetencijas.

7. Tobulinti teisinį reglamentavimą ir šalinti praktinio įgyvendinimo trūkumus, užtikrinant globos įstaigose augančių vaikų savarankiško gyvenimo ir jo planavimo įgūdžių ugdymą bei globos įstaigas palikusiu vaikų įsikūrimą.

8. Sprendžiant vaiko paėmimo iš šeimos teisinio reglamentavimo bei globos instituto teisinio reglamentavimo problemas, siekiant formuoti praktiką, atitinkančią tarptautinius standartus, paspartinti Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimų projektų svarstymą ir priėmimą.

9. Siekiant sudaryti sąlygas veiksmingai vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai, kai kyla tėvų ginčai dėl vaiko, spręsti klausimą dėl privalomos ir profesionalios ikiteisminės mediacijos šeimos ginčiuose instituto sukūrimo. Įvertinus veikiančios teisminės mediacijos privačiuose ginčiuose veiksmingumą, tobulinti šį institutą, ypatingą dėmesį skiriant ginčų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, specifikai.

10. Stiprinti prevencinę veiklą nepilnamečių justicijos srityje, užtikrinti Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos veikimą, ypatingą dėmesį skiriant minimalios priežiūros priemonėms.

11. Skirti reikiamą dėmesį Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos nuosekliam įgyvendinimui, numatytų priemonių vykdymui.

12. Užtikrinti mechanizmą, leidžiantį surinkti tikslius duomenis apie tai, kiek yra nesimokančių ir mokyklos nelankančių vaikų ir spręsti jų problemas.

13. Atsižvelgiant į išliekančią vaikų patiriamo smurto mokyklose problemą, skatinti mokyklų iniciatyvumą diegiant smurto ir patyčių prevencijos programas, taip pat užtikrinti jų tęstinumą, tinkamą įgyvendinimą.

14. Siekiant užtikrinti tinkamą globojamų (rūpinamų) nepilnamečių sveikatos priežiūrą socialinės globos įstaigose, parengti sveikatos priežiūros organizavimo tvarkos aprašą.

15. Užtikrinti ilgalaikes psichosocialinės rehabilitacijos paslaugas vaikams, turintiems psichikos, elgesio ir emocijų sutrikimų.

16. Atsižvelgiant į Įstaigos praktiką, vaiko teisių pažeidimų analizę, siūlytina skirti deramą dėmesį tėvystės įgūdžių stiprinimui, sukurti reikiamas programas, numatant priemones jų įgyvendinimui.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Rimantė Šalaševičiūtė